

Stad Mechelen
Afdeling Projecten & Monumenten
Grote Markt 21
2800 Mechelen

Getekend door: Peter De Wilde (Signature)
Getekend op: 2024-05-23 00:11:01 +02:00
Reden: Ik keur dit document goed

Peter De Wilde

Architectenbureau Maarten Dobbelaere
Brusselsesteenweg 509
9050 Gentbrugge

BEHEERSPLAN GROOT BEGIJNHOF MECHELEN

Beschermd stadsgezicht & UNESCO Werelderfgoed

BEHEERSPLAN ONROEREND ERFGOED

NAAM VAN HET ONROEREND ERFGOED

Groot Begijnhof Mechelen

BESCHERMINGSBESLUIT

Beschermd cultuurhistorisch landschap
(22/12/1976)
Beschermd stadsgezicht (2/5/1985)
Beschermd stadsgezicht (12/07/2012)
UNESCO werelderfgoed kernzone (2/12/1988)

BEHEERSPLAN OPGEMAAKT DOOR

Architectenbureau Maarten Dobbelaere
Auteurs: Lennert Lapeere en Sylke Servayge
Brusselsesteenweg 509
9050 Gentbrugge

Stad Mechelen, Afdeling Projecten & Monumenten

OPDRACHTGEVER

Stadsbestuur Mechelen
Grote Markt 21
2800 Mechelen

DATUM TER GOEDKEURING INGEDIEND

September 2023

Met medewerking van het Agentschap Onroerend Erfgoed, Regio Noord

© Foto's zijn van eigen hand tenzij anders vermeld

© Sven Van Haezendonck, foto titelpagina

INHOUDSOPGAVE

BEHEERSPLAN ONROEREND ERFGOED	3
INHOUDSOPGAVE	4
INLEIDING	7
<i>Aanleiding en vraagstelling.....</i>	<i>7</i>
<i>Doel 7</i>	
<i>Opbouw van het beheersplan</i>	<i>7</i>
1 IDENTIFICATIE	10
1.1 AFBAKENING EN IDENTIFICATIE.....	10
1.1.1 <i>Afbakening.....</i>	<i>10</i>
1.1.2 <i>Identificatie</i>	<i>10</i>
1.1.3 <i>Gebruikers en eigenaars.....</i>	<i>11</i>
1.1.4 <i>Participatie.....</i>	<i>11</i>
1.2 KADASTRALE GEGEVENS.....	12
1.3 JURIDISCHE TOESTAND	13
1.3.1 <i>Beschermd stadsgezicht.....</i>	<i>13</i>
1.3.2 <i>Beschermd monumenten.....</i>	<i>17</i>
1.3.3 <i>Vastgestelde archeologische zone.....</i>	<i>19</i>
1.3.4 <i>UNESCO Werelderfgoed.....</i>	<i>20</i>
1.3.5 <i>Ruimtelijke ordening.....</i>	<i>20</i>
2 HISTORISCHE NOTA	2.22
2.1 GROOT BEGIJNHOF ALS GEHEEL	2.22
2.1.1 <i>Begijnen binnen en buiten de muren.....</i>	<i>2.22</i>
2.1.2 <i>Een nieuw hof binnen de muren</i>	<i>2.23</i>
2.1.3 <i>Het ontstaan van het huidige Groot Begijnhof</i>	<i>2.24</i>
2.1.4 <i>Teloorgang en afschaffing.....</i>	<i>2.33</i>
2.1.5 <i>Toenemende architecturale diversiteit.....</i>	<i>2.34</i>
2.1.6 <i>Van afgesloten begijnhof tot geïntegreerde stadswijk.....</i>	<i>2.35</i>
2.1.7 <i>Bescherming van het begijnhof.....</i>	<i>2.37</i>
2.2 BOUWKUNDIG ERFGOED.....	2.39
2.3 OPENBARE RUIMTE	2.40
2.4 LANDSCHAPPELIJK ERFGOED	2.44
2.4.1 <i>Vlieten.....</i>	<i>2.44</i>
2.4.2 <i>Bleekweide.....</i>	<i>2.45</i>
3 INVENTARISATIE.....	3.48
3.1 GROOT BEGIJNHOF ALS GEHEEL	3.48
3.2 BOUWKUNDIG ERFGOED	3.50
3.2.1 <i>Algemeen overzicht.....</i>	<i>3.50</i>
3.2.2 <i>Tuinen</i>	<i>3.56</i>
3.2.3 <i>Beeldbepalend bouwkundig erfgoed.....</i>	<i>3.57</i>
3.2.4 <i>Materialisatie van het bouwkundig erfgoed.....</i>	<i>3.60</i>
3.2.5 <i>Typologieën van het bouwkundig erfgoed.....</i>	<i>3.62</i>

3.2.6	<i>Bouwfysische toestand</i>	3.68
3.3	ARCHEOLOGIE	3.70
3.4	OPENBARE RUIMTE	3.70
3.4.1	<i>Bestrating</i>	3.71
3.4.2	<i>Straatmeubilair</i>	3.73
3.4.3	<i>Bouwfysische toestand</i>	3.74
3.5	LANDSCHAPPELIJK ERFGOED	3.75
3.5.1	<i>Bouwfysische toestand</i>	3.76
4	ERFGOEDWAARDEN	4.78
4.1	GROOT BEGIJNHOF ALS GEHEEL	4.78
4.1.1	<i>Erfgoedwaarden beschermd stadsgezicht</i>	4.78
4.1.2	<i>Erfgoedwaarden cultuurhistorisch landschap</i>	4.79
4.1.3	<i>Uitzonderlijk Universele Waarde</i>	4.79
4.2	BOUWKUNDIG ERFGOED.....	4.80
4.3	ARCHEOLOGIE	4.80
4.4	OPENBARE RUIMTE	4.81
4.5	LANDSCHAPPELIJK ERFGOED	4.82
5	VISIE OP TOEKOMSTIG BEHEER	5.84
5.1	GROOT BEGIJNHOF ALS GEHEEL	5.85
5.1.1	<i>Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden</i>	5.85
5.1.2	<i>Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden</i>	5.86
5.2	BOUWKUNDIG ERFGOED.....	5.87
5.2.1	<i>Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden</i>	5.87
5.2.2	<i>Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden</i>	5.87
5.2.3	<i>Nevendoelstelling 1: het toepassen van pandtypologieën bij restauraties van buitengevels en daken</i> 5.87	
5.2.4	<i>Nevendoelstelling 2: het uitvoeren van verantwoorde restauratiecampagnes</i>	5.90
5.2.5	<i>Nevendoelstelling 3: het realiseren van duurzaamheid en comfort</i>	5.93
5.3	ARCHEOLOGIE	5.97
5.3.1	<i>Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden</i>	5.97
5.4	OPENBARE RUIMTE	5.99
5.4.1	<i>Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden</i>	5.99
5.4.2	<i>Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden</i>	5.99
5.4.3	<i>Nevendoelstelling 4: versterken van de cohesie en zichtbaarheid van het Groot Begijnhof</i>	5.99
5.4.4	<i>Nevendoelstelling 5: het versterken van de leefkwaliteit inzake mobiliteit en vergroening</i>	5.101
5.5	LANDSCHAPPELIJK ERFGOED	5.104
5.5.1	<i>Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden</i>	5.104
5.5.2	<i>Hoofddoelstelling 2: herstellen van de erfgoedwaarden</i>	5.104
5.5.3	<i>Nevendoelstelling 6: kenbaar maken van de aanwezige landschappelijke erfgoedkenmerken</i>	5.104
5.6	ONTSLUITING EN PROMOTIE	5.105
5.6.1	<i>Nevendoelstelling 7: het creëren van een breed draagvlak en ontsluiting van de site</i>	5.105
6	BEHEERSMAATREGELEN	109
6.1	HET GROOT BEGIJNHOF ALS GEHEEL.....	110
6.2	BOUWKUNDIG ERFGOED.....	111
6.2.1	<i>Onderhoudswerken</i>	112

6.2.2	<i>Restauratiewerken</i>	115
6.2.3	<i>Pandtypologieën</i>	122
6.2.4	<i>Duurzaamheid en comfort</i>	123
6.3	ARCHEOLOGIE	126
6.4	OPENBARE RUIMTE	127
6.5	LANDSCHAPPELIJK ERFGOED	129
6.6	ONTSLUITING EN PROMOTIE	129
6.7	BEHEERSMAATREGELEN UNESCO	130
7	OPVOLGING EN EVALUATIE	132
7.1	VERGUNNINGEN.....	132
7.2	FINANCIËLE ONDERSTEUNING	133
7.3	OPVOLGING VAN DE DOELSTELLINGEN	134
7.3.1	<i>Opvolgen van de werkzaamheden</i>	134
7.3.2	<i>Overkoepelende opvolging en evaluatie</i>	135
7.4	COMMUNICATIE EN BEKENDMAKING	136
7.5	UNESCO.....	136
8	BIJLAGEN	138
8.1	TYPEDOCUMENT	138
8.2	FICHES BOUWKUNDIG ERFGOED.....	138
8.3	FICHES VAN DE STRATEN	138
9	BIBLIOGRAFIE	140
9.1	ARCHIEFBRONNEN	140
9.2	LITERATUUR.....	140
9.3	INTERNETBRONNEN.....	140

Inleiding

Aanleiding en vraagstelling

Stad Mechelen, hierna genoemd 'de opdrachtgever', wenst een visie te ontwikkelen op het beheer van het als stadsgezicht beschermde Groot Begijnhof. Om dit te realiseren laat de opdrachtgever een beheersplan opmaken van het beschermde gebied.

Doel

De opdrachtgever wil met het beheersplan een visie op het toekomstig beheer van het gebied uitwerken. Daarbij is het doel de erfgoedwaarden die aan de basis van de bescherming liggen te vrijwaren, versterken, herstellen en/of verbeteren. Hiernaast is het ook wenselijk de cohesie binnen het heterogeen Begijnhof te versterken en de mogelijkheden tot verduurzaming van het bouwkundig erfgoed nader onder de loep te nemen. Het beheersplan zal, met andere woorden, de toekomstige mogelijkheden voor het beschermde gebied, waarbij het behoud ervan centraal staat, uiteenzetten.

Het beheersplan gaat veel verder dan louter de beschrijving van het beschermd erfgoed. Het zal tegelijk in grote lijnen de restauratie- en onderhoudswerken, het beheer van de gebouwen voor de volgende 24 jaar vastleggen. Bovendien biedt het een helder kader waaraan toekomstige ingrepen getoetst kunnen worden waardoor het als handleiding fungeert voor alle betrokken partijen, stad Mechelen, bewoners, eigenaars en overige gebruikers van het Groot-Begijnhof.

Opbouw van het beheersplan

Dit algemeen beheersplan betreft een studie op macroniveau hetgeen opgemaakt werd volgens de voorschriften van het Agentschap Onroerend erfgoed.¹ Dit bestaat uit verschillende hoofdstukken die steeds verder bouwen op elkaar en waaruit steeds praktische informatie te halen is voor de diverse gebruikers:

- **Hoofdstuk 1 – identificatie:** een diepgaande afbakening van het desbetreffende gebied. Hieruit valt af te leiden welk gebied op welke wijze beschermd is.
- **Hoofdstuk 2 – historische nota:** beschrijving van de geschiedenis van de site. Dit hoofdstuk omvat belangrijke achtergrondinformatie die meer inzicht geeft in de erfgoedwaarden en waartegen specifieke maatregelen en visies afgetoetst worden.
- **Hoofdstuk 3 – inventarisatie:** opname van de huidige toestand van het Groot Begijnhof. Inzicht in de huidige toestand maakt kenbaar waar er mogelijkheden zijn tot het herstellen/verbeteren van de erfgoedwaarden.
- **Hoofdstuk 4 – erfgoedwaarden:** een beschrijving en onderbouwing van de erfgoedwaarden van de site met het beschermingsbesluit als vertrekpunt.
- **Hoofdstuk 5 – visie op het beheer en doelstellingen:** een beschrijving van de visie en doelstellingen met betrekking tot het Groot Begijnhof voor de komende 24 jaar. Deze visie wordt onderbouwd op basis van de voorgaande hoofdstukken.

¹ Agentschap Onroerend erfgoed, Richtlijnen voor de opmaak van een beheersplan. Geraadpleegd 06/10/2022: <https://www.onroerenderfgoed.be/een-beheersplan-opstellen>

- **Hoofdstuk 6 – beheersmaatregelen:** de praktische vertaling van de visie en doelstellingen die een opsomming van specifieke instandhoudings-, onderhouds- en/of restauratiewerken en aanvullende maatregelen betreft om de visie te kunnen verwezenlijken.
- **Hoofdstuk 7 – opvolging en evaluatie:** een voorstel voor de wijze waarop de visie en maatregelen geformuleerd in voorgaande hoofdstukken opgevolgd zullen worden.
- **Hoofdstuk 8 – bijlagen:** verplichte en bijkomstige bijlagen. In de bijlagen zijn 3 belangrijke praktische documenten terug te vinden:
 - o Bijlage 1 – handleiding: een praktisch document dat een overzicht geeft van de belangrijkste elementen voor de diverse gebruikers. Hierin is onder meer een uitgebreide uitleg opgenomen over de diverse categorieën begijnhofwoningen die hier later aan bod komen.
 - o Bijlage 2 - inventarisatie op mesoniveau: aansluitend op hoofdstuk 3 hetgeen een macro-beschrijving van het begijnhof als geheel omvat, wordt hier dieper ingegaan op het straatniveau. Elke straat wordt afzonderlijk besproken, dit volgens de 7 eerste hoofdstukken die aan bod komen in het beheersplan.
 - o Bijlage 3 – inventarisatie op microniveau: aansluitend op hoofdstuk 3 hetgeen een macro-beschrijving van het begijnhof als geheel omvat, wordt hier dieper ingegaan op het pandniveau. Elk pand wordt afzonderlijk besproken, dit volgens de 7 eerste hoofdstukken die aan bod komen in het beheersplan.

De hoofdstukken 3 tot en met 6 zijn verder verdeeld als volgt:

- **Groot Begijnhof als geheel:** hierin wordt de algemene structuur en elementen van het Groot-Begijnhof besproken op stedenbouwkundig vlak.
- **Bouwkundig erfgoed:** hierin worden alle bouwkundige elementen opgenomen, variërend van woonhuizen tot gebouwen met een (semi-)openbare functie.
- **Archeologie:** houdt rekening met alle mogelijke residuen en vondsten aanwezig in de bodem die inzicht geven over de historiek van het begijnhof.
- **Openbare ruimte:** hierin worden alle elementen van het openbaar domein besproken, gezien de structuur van het Groot Begijnhof betreft dit de openbare wegen.
- **Landschappelijk erfgoed:** groene gehelen (parken en tuinen), houtachtige beplanting of andere landschapselementen of relictten met erfgoedwaarde. Deze betreffen in het begijnhof de Bleekweide en de vlieten.

Doordat het Groot Begijnhof te Mechelen als UNESCO werelderfgoed geregistreerd staat, is het verplicht om een beheersplan op te maken dat dan ook aan UNESCO overgedragen zal worden. Omdat het werelderfgoed is dient het beheersplan in bepaalde onderdelen aangevuld te worden, zoals gevraagd door het Werelderfgoedcomité. Deze bijkomende onderdelen worden aangevuld in hoofdstuk 4, 5, 6 en 7. In hoofdstuk 4 wordt bijkomstig omschreven om welke reden het begijnhof als werelderfgoed geklasseerd werd. In het 5de hoofdstuk komt toeristische ontsluiting bijkomstig aan bod. De factoren die het erfgoed mogelijk negatief kunnen beïnvloeden worden aan het 6de hoofdstuk gekoppeld en de specifieke monitoring voor UNESCO-erfgoed wordt in hoofdstuk 7 opgenomen.

HOOFDSTUK 1 - IDENTIFICATIE

1 IDENTIFICATIE

1.1 Afbakening en identificatie

1.1.1 Afbakening

De afbakening of perimeter van het beheersplan is bepaald op basis van de bescherming van het stadsgezicht. In de inventaris van de aanduidingsobjecten (ID: 5037) van het Agentschap Onroerend Erfgoed wordt bij het beschermd stadsgezicht) deze afbakening duidelijk bepaald. Het projectgebied omvat het gehele beschermde stadsgezicht.

1.1.2 Identificatie

BEKNOPTE BESCHRIJVING	Voormalig Groot Begijnhof van Mechelen binnen de muren.
PERIODE	Tweede helft 16 ^{de} eeuw, 17de eeuw, tot 1797
TYPOLOGIE	Begijnhof
BEHEERSPLAN	Van toepassing op het beschermde stadsgezicht

Figuur 1 Afbakening van het projectgebied. Stadsgezicht (geel) in verhouding tot GRB basiskaart (grijs).
© Geopunt

Figuur 2 Luchtfoto van het stadsgezicht, 2013-2015.
© Geopunt

1.1.3 Gebruikers en eigenaars

Het Groot Begijnhof te Mechelen is zeer divers op vlak van eigenaars en gebruikers. Door de privatisering van de begijnhofwoningen is het merendeel van de huizen in privaat bezit terecht gekomen. Naast de vele private eigenaren is de kerkfabriek Catharinaparochie eigenaar van verschillende panden die verhuurd worden. De Begijnhofkerk zelf is in bezit van de kerkfabriek, de stad Mechelen treedt op als bouwheer voor de restauratiewerken.

1.1.4 Participatie

Omwille van de diversiteit van eigenaars en gebruikers startte de stad Mechelen in 2022 een participatietraject op. De eigenaars en/of bewoners van de panden gelegen in het stadsgezicht werden uitgenodigd op informatiemomenten² waarin informatie werd verstrekt over het beheersplan en de gevolgen voor de eigenaars en/of bewoners. Specifiek het hoofdthema **onroerend erfgoed** kwam aan bod op de infoavond van 26 april 2022 en de infomarkt van 21 juni 2022.

81 eigenaars maakten gebruik van de mogelijkheid om hun voorlopige pandfiche op te vragen en eventuele opmerkingen en feedback te bezorgen. De inbreng van de bewoners wordt, waar mogelijk, verwerkt in de definitieve pandfiches.

Naast het hoofdthema erfgoed kwamen de thema's **mobiliteit** en **vergroening** in het traject aan bod. Beide thema's hadden in de eerste helft van 2023 hun eigen navolgende infomomenten, meer bepaald op 9 januari 2023 (dialoogmarkt mobiliteit), 2 mei 2023 (dialoogmarkt vergroening) en 14 juni 2023 (infoavond mobiliteit en vergroening). Dit in functie van de implementatie van een nieuw circulatieplan en hiermee samenhangend het gedeeltelijk ontharden en vergroenen van enkele straten, vanaf half juni 2023.

Duurzaamheid loopt als een rode draad doorheen de 3 thema's.

Afbeelding 1 Infomarkt 21 juni 2022. De betrokken diensten gaven er hun eerste ideeën en schetsen rond de thema's onroerend erfgoed, mobiliteit, vergroening en duurzaamheid. Er stonden verschillende infotafels waar de gasten informatie vonden, vragen konden stellen en opmerkingen/ideeën geven.

Het beheersplan wordt in het najaar 2023, parallel met de indiening ervan bij het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid, op de website van de stad Mechelen geplaatst.

Na goedkeuring van het beheersplan door het agentschap Onroerend Erfgoed volgt nog een infomoment met toelichting over het beheersplan en praktische informatie voor de eigenaars, onder andere over het aanvragen van vergunningen/meldingen/toelatingen en erfgoedpremies.

² De getoonde presentaties tijdens de infomomenten: <https://www.mechelen.be/groot-begijnhof/samen-met-de-buurt>

1.2 Kadastrale gegevens

Het Groot Begijnhof situeert zich in de stadskern van Mechelen, op het kadaster staat dit aangeduid als de eerste afdeling, sectie A.

Figuur 3 Kadasterplan
© CadGIS

1.3 Juridische toestand

1.3.1 Beschermd stadsgezicht

Beschermd cultuurhistorisch landschap van 22 december 1976 tot heden ³

Figuur 4 Cultuurhistorisch landschap
© Geoportaal Onroerend erfgoed

Beschermingsbesluit ⁴

Art. 1

Als monument wordt gerangschikt, overeenkomstig de bepalingen van het artikel 1 der wet van 7 augustus 1931, om reden van de historische en esthetische waarde, de huizen gelegen Twaalf-Apostelenstraat 17,19 en 21 en de Centjesmuur, bekend ten kadaster:

- Twaalf-Apostelenstraat 17: Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, perceelnummer 117B
- Twaalf-Apostelenstraat 19: Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, perceelnummer 120A
- Twaalf-Apostelenstraat 21: Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, perceelnummer 121A
- De Centjesmuur: niet kadastraal bekend

Art. 2

Als landschap wordt gerangschikt, overeenkomstig de bepalingen van het artikel 6 der wet van 7 augustus 1931, om reden van de historische en esthetische waarde, het begijnhof te Mechelen, zoals afgebakend op bijgaand plan, bekend ten kadaster:

- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 104C, 112F en 112G
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, het perceelnummer 112H
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, het perceelnummer 122A
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, het perceelnummer 124A
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, het perceelnummer 121A
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, het perceelnummer 113C
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 110H, 110K, 125C, 125E en 126F

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/4674>

⁴ <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/1089/bestanden/4767>

- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 103A, 109B, 111E, 106A, 111C, 116C, 116D, 117B, 120A, 123A, 127B en 128G
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 128/2 en 109/2
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, het perceelnummer 105
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 128E en 128H
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 128H en 108C/2
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 108B en 128F
- Mechelen, 1^e afdeling, sectie A, de perceelnummers 108B en 128F

Beschermd stads- of dorpsgezicht, intrinsiek van 2 mei 1985 tot heden ⁵

Figuur 5 Beschermd stadszicht van 1985

© Geoportaal Onroerend erfgoed

Beschermingsbesluit ⁶

Art. 6

Wordt beschermd als stadsgezicht overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976 om reden van de historische waarde:

Het Groot Begijnhof te Mechelen zoals afgebakend op bijgaand plan.

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/7083>

⁶ <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/2046/bestanden/6467>

Beschermd stads- of dorpsgezicht, intrinsiek van 12 juli 2012 tot heden⁷

Figuur 6 Beschermd stadszicht vanaf 2012 tot heden

© Geoportaal Onroerend erfgoed

Beschermingsbesluit⁸**Art. 1**

Wordt beschermd overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten, gewijzigd bij de decreten van 18 december 1992, 22 februari 1995, 22 december 1995, 8 december 1998, 18 mei 1999, 7 december 2001, 21 november 2003, 30 april 2004, 10 maart 2006 en 27 maart 2009:

Wegens de historische en de sociaal-culturele waarde: als stadsgezicht

Groot Begijnhof met omgeving: uitbreiding gelegen te Mechelen, Acht-Zalighedenstraat, Begijnenkerkhof, Celrebroedersstraat, Conventstraat, Fonteinstraatje, Hoviusstraat, Jezuspoort, Krankenstraat, Krommestraat, Moreelstraat, Nonnenstraat, Schrijnstraat, St.-Alexiusstraat, St.-Beggastraat, Twaalf-Apostelenstraat en Vrouw van Mechelenstraat, bekend ten kadaster:

MECHELEN, 1^e afdeling, sectie A, perceelnummer(s)

104C, 105, 106A, 108C, 108C2, 109/2, 109B, 110N, 110P, 111D, 111E, 112H, 112K, 112L, 113C, 116C, 116D, 117B, 120A, 121A, 122A, 123A, 124A, 125D, 125E, 126G, 127B, 128/2, 128H, 128K, 134E, 135B, 136A, 136C, 137E, 137E, 137F, 138H, 138M, 140C, 141C, 142A, 143B, 16, 17A, 17B, 19A, 19B, 20A, 21E, 22A, 222A, 224E, 22C, 22E, 23A, 23B, 24A, 25, 261M, 26A, 27A, 27B, 27C, 27D, 28G, 28P, 28W, 28X, 2C; zoals afgebakend op bijgevoegd plan.

⁷ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/7200>

⁸ <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/5037/bestanden/13296>

Art. 2.

Het algemeen belang dat de bescherming verantwoordt, wordt door het gezamenlijk voorkomen en de onderlinge samenhang van de volgende intrinsieke waarden gemotiveerd:

Historische waarde:

Begijnhof dat opklimt tot het einde van de zestiende en de zeventiende eeuw. Het bloeiende begijnhof vormde als het ware een stad in de stad, afgesloten door poorten, huizenrijen en een deel van de stadsmuur. Het Groot Begijnhof van Mechelen wordt tot de representatieve voorbeelden op de lijst van het werelderfgoed gerekend omwille van zijn unieke geschiedenis en uitzonderlijke typologie als begijnhof dat gevestigd werd in een bestaande stadswijk. Het behoort als geheel tot het karakteristiek bouwkundig erfgoed dat een beeld geeft van de stedelijke samenleving in Vlaanderen. Het karakteristieke en historisch gegroeide stratenpatroon is kenmerkend voor het Mechelse begijnhof.

Sociaal-culturele waarde:

De begijnen waren groepen vrouwen die zich in een religieuze gemeenschap verzamelden, maar die zich in tegenstelling tot de vrouwelijke kloosterorden, niet terugtrokken uit de maatschappij. Het begijnhof is de materiële weerspiegeling van deze specifieke samenlevingsvorm van zelfstandige, vrome vrouwen, die ontstond op het einde van de twaalfde eeuw en in Vlaanderen bleef voortbestaan tot in de negentiende/twintigste eeuw. In de huidige maatschappij blijft de continuïteit van de woonfunctie bestaan en vormen de begijnhoven een equivalent voor recentere woonerven.

1.3.2 Beschermd monumenten

Binnen de site zijn er verschillende beschermde monumenten volgens verschillende beschermingsbesluiten (zie figuur 7). Het oudste besluit dateert van 1938 (*ID 28*) en beschermt verschillende gebouwen in de provincie Antwerpen, waaronder de begijnhofkerk Sint-Alexius en -Catharina (*ID 5359*).

In 1977 werden enkele woningen beschermd (*ID 1141*) waaronder Cellebroedersklooster de oostvleugel (*ID 6910*), stadswoning met Jezuspoort (*ID 914*), pastorie van het Groot Begijnhof (*ID 6927*), Begijnhuis Sint-Alexius (*ID 5161*) en Convent Doorn Kroon (*ID 6912*).

Vervolgens werd in 1985 een nieuw beschermingsbesluit "Geografisch pakket Mechelen" (*ID 2046*) opgemaakt die de infirmerie (*ID 7626*) en de toegangspoort (*ID 7541*) beschermt.

Vervolgens is er het beschermingsbesluit "Woningen" (*ID: 2220*) uit 1986 die volgende woningen beschermt:

- Dansynconvent, Hoviusstraat 1, *ID: 6225*
- Begijnhuis Sint-Cecilia, Hoviusstraat 12, *ID: 6241*
- Begijnhuis Evangelisten, Hoviusstraat 15, *ID: 6245*
- O.-L.-V. Convent, Hoviusstraat 16, *ID: 6739*
- Begijnhuis, Hoviusstraat 17, *ID: 6250*
- Begijnhuis, Hoviusstraat 19, *ID: 6704*
- Begijnhuis Sint-Barbara, Hoviusstraat 2, *ID: 6233*
- Begijnhuis, Hoviusstraat 21, *ID: 6705*
- Begijnhuis Sint-Alexius, Hoviusstraat 3, *ID: 6234*
- Begijnhuis Heilige familie, Hoviusstraat 7, *ID: 6238*
- Rondboogpoort, Krankenstraat 11, *ID: 6706*
- Begijnhuis, Krommestraat 11, *ID: 6733*
- Begijnhuis Sint-Donatus, Krommestraat 3, *ID: 6713*
- Begijnhuis, Schrijnstraat 18, *ID: 6714*
- Begijnhuis Sint-Theresia, Sint-Beggastraat 1-3, *ID: 6725*

Tenslotte werd er in 2002 het beschermingsbesluit "Groot Begijnhof: begijnhuizen, convent en Onze-Lieve-Vrouwebeeld" (*ID: 3990*) gevormd. Hieronder vallen volgende monumenten:

- Groot Begijnhof: begijnhuis, Acht-Zalighedenstraat 20, *ID: 5385*
- Groot Begijnhof: restant cellenbroedersklooster, Begijnenkerkhof 5, *ID: 5386*
- Groot begijnhof: begijnhuis, Vrouw van Mechelenstraat 25, *ID: 5484*
- Groot Begijnhof: begijnhuis, linker- en rechterdeel, Vrouw van Mechelenstraat 4-6, *ID: 5478/5482*
- Groot Begijnhof: begijnhuis Het Lammeken, Nieuwe Begaardenstraat 20A/Conventstraat 6, *ID: 5390*
- Groot Begijnhof: begijnhuis, Conventstraat 8, *ID: 5394*
- Groot Begijnhof: begijnhuis, Hoviusstraat 14, *ID: 5401*
- Groot Begijnhof: begijnhuis, Hoviusstraat 18, *ID: 5403*
- Groot Begijnhof: begijnhuis Sint-Libertus, Hoviusstraat 9, *ID: 5395*
- Groot Begijnhof: Berg van Thabor, Hoviusstraat 4, *ID: 5400*
- Groot Begijnhof: begijnhuis, Krankenstraat 1, *ID 5423*
- Groot Begijnhof: begijnhuis, Krankenstraat 3, *ID: 5425*
- Groot-Begijnhof: Nieuw Convent van de Heilige Familie, Nonnenstraat 1, *ID: 5428*
- Groot Begijnhof: begijnhuis Sint-Rumoldus, Nonnenstraat 11, *ID: 5445*
- Groot Begijnhof: begijnhuis Sint-Cordula, Nonnenstraat 2, *ID: 5432*

IDENTIFICATIE (macro-niveau)

- Groot Begijnhof: begijnenhuis Sint-Brigitta, Nonnenstraat 23, ID: 5451
- Groot Begijnhof: begijnenhuis, Nonnenstraat 29, ID: 5453
- Groot Begijnhof: begijnenhuis, Nonnenstraat 3, ID: 5444
- Groot Begijnhof: begijnenhuis St-Job, Nonnenstraat 6, ID: 5434
- Groot Begijnhof: begijnenhuis Sint-Liborius, Nonnenstraat 8, ID: 5437
- Groot Begijnhof: begijnenhuis, Schrijnstraat 20, ID: 5487
- Groot Begijnhof: Onze-Lieve-Vrouwbeeld onder baldakijn, Schrijnstraat 30, ID: 5487
- Groot Begijnhof: 19de-eeuws burgerhuis, Twaalf-Apostelenstraat 10, ID: 5469
- Groot Begijnhof: convent van de Twaalf Apostelen, linkerdeel, Twaalf-Apostelenstraat 13, ID: 5467
- Groot Begijnhof: convent van de Twaalf Apostelen, rechterdeel, Twaalf-Apostelenstraat 15, ID: 5468
- Groot Begijnhof: begijnenhuis, Twaalf-Apostelenstraat 23, ID: 5471
- Groot Begijnhof: begijnenhuis, Twaalf-Apostelenstraat 25, ID: 5476

Figuur 7 Beschermden monumenten binnen het stads- en dorpszicht
© Geoportaal Onroerend erfgoed

1.3.3 Vastgestelde archeologische zone

Het Groot Begijnhof valt binnen de vastgestelde archeologische zone "Historische stadskern van Mechelen" (ID: 11905) die in 2016 tot stad kwam. De vaststelling wordt volgens de inventaris als volgt omschreven:

"De historische stadskern is een immense en complexe archeologische zone die het resultaat is van een eeuwenlange intense bewoning binnen de stedelijke grenzen, meestal een omwalling. De stadsplattegrond kent een cumulatief karakter en verschillende fasen, met een oude nederzettingkern die soms teruggaat op een vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid. Voor de afbakening is in eerste instantie gekeken naar het 19de-eeuwse gereduceerde kadaster omdat dit de eerste nauwkeurige kadasterkaart is die nog een tijdsbeeld geeft van voor de industrialisering."

Figuur 8 Aanduiding archeologische zone met situering van het beschermd stadszicht
© Geoportaal Onroerend Erfgoed

1.3.4 UNESCO Werelderfgoed

Unesco werelderfgoed kernzone van 2 december 1998 tot heden⁹

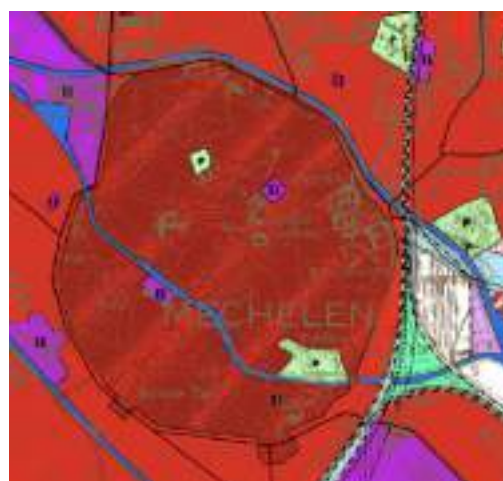
Figuur 9 UNESCO werelderfgoed
© Geoportaal Onroerend Erfgoed

Het Groot Begijnhof van Mechelen is erkend als werelderfgoed. De erkenning maakt deel uit van het dossier van begijnhoven in Vlaanderen (UNESCO ID 855-003). De Vlaamse begijnhoven zijn architectonische ensembles bestaande uit huizen, kerken, bijgebouwen en groene gedeelten. De hoven hebben van oorsprong een stedelijk of landelijk karakter en zijn gebouwd in een typisch Vlaamse stijl. De begijnhoven vormen een fascinerende herinnering aan de traditie van de begijnen die zich gedurende de middeleeuwen ontwikkelde in Noordwest-Europa. Het volledige dossier kan je raadplegen op de website van UNESCO (<http://whc.unesco.org/en/list/855/>).

1.3.5 Ruimtelijke ordening

Gewestplan

Volgens het Gewestplan is de stadskern volledig gesitueerd in 'woongebied met een culturele, historische en/of esthetische waarde' (rood met zwarte arcering, Figuur 10). In Mechelen zijn er verder nog 2 zones aanwezig, namelijk parkzone (groen) en milieubelastende industrie (paars)

Figuur 10 Gewestplan Mechelen
© Geopunt

⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14987>

HOOFDSTUK 2 - HISTORISCHE NOTA

2 HISTORISCHE NOTA¹⁰

2.1 Groot Begijnhof als geheel

2.1.1 Begijnen binnen en buiten de muren

Mechelen bezat ooit één van de oudste en grootste begijnhoven van de Lage Landen. Hoewel haar oorsprong vooralsnog gemystificeerd is, hangt haar ontwikkeling nauw samen met de economische opgang van de stad in de dertiende en de veertiende eeuw.

De vroegste vermelding van begijnen in Mechelen dateert van 1209, toen ze een huis in de huidige Begijnenstraat betrokken. Omstreeks 1259 schonken de lokale machthebbers een uitgestrekt domein buiten de omwalling tussen de Dijle en de weg naar Antwerpen om er een gesloten hof voor devote vrouwen uit de stad op te richten. Deze gift - die uiteraard niet alleen door religieuze motieven was ingegeven - lag aan de basis van een bloeiend begijnhof dat tijdens haar glansperiode in de zestiende eeuw vijftiennegentig conventen en meer dan vijftienhonderd bewoonsters telde. Het was opgetrokken uit een stratenbegijnhof van circa 19 ha omsloten door muren en grachten. De kerk vormde het middelpunt van het begijnhof. Eind 16de eeuw (1578, afhankelijk van de historische bron) besloot het stadsbestuur echter het begijnhof te slopen, om te verhinderen dat de oprukkende protestantse troepen zich in de woningen konden verschansen om de stad te belegeren.

Afbeelding 2 Stadsplan rond het laatste kwart van de 16de eeuw, naar het originele plan van Jan Van Hanswijck (1594), kopie door Jan-Baptist De Noter (1812), met aanduiding van het Groot Begijnhof buiten de stadsmuren
© Beeldbank Mechelen

¹⁰ Gebaseerd op historische nota opgemaakt door: Patrick De Greef, met redactie van Maarten Van den Mooter, afdeling Projecten & Monumenten, stad Mechelen

Afbeelding 3 Impressie van het Groot Begijnhof buiten de muren, Jan-Baptist De Noter (1786-1855)
© Beeldbank Mechelen

De blinde verwoesting van het 'Groot Begijnhof buiten de muren' kon het noodlot niet doen keren, want op 9 april 1580 maakten de Staatse troepen zich meester van de stad. De Mechelse geestelijken die zich de Beeldenstorm van 1566 herinnerden, vreesden de wraak van de protestanten en vluchtten naar veiliger oorden. Toch liet het antiklerikale bewind de begijnen ongemoeid, omdat het niet bij machte was hun verzorgende taak over te nemen. Na de capitulatie van het protestantse bestuur op 16 juli 1585 belandde de stad voor meer dan honderd jaar in handen van de Spaanse vorst, die met ijzeren hand het katholieke geloof in onze gewesten wou herstellen.

2.1.2 Een nieuw hof binnen de muren

De volledige en doelbewuste vernietiging van het Mechelse 'Groot Begijnhof buiten de muren' had voor een kortstondige uittocht van de begijnen gezorgd. Eens de rust hersteld, vroeg het dynamische bestuur onmiddellijk de toelating om de voormalige residentie van Margareta van York in de Keizerstraat te mogen huren. Intussen zag men uit naar een nieuwe vestigingsplaats binnen de stadswallen. In 1595 verkregen de grootmeesteressen de toestemming om een 'dunbevolkte' wijk aan de stadsrand tussen de Sint-Katelijnestraat en de Nieuwe Beggaardenstraat op te kopen en als begijnhof in te richten.

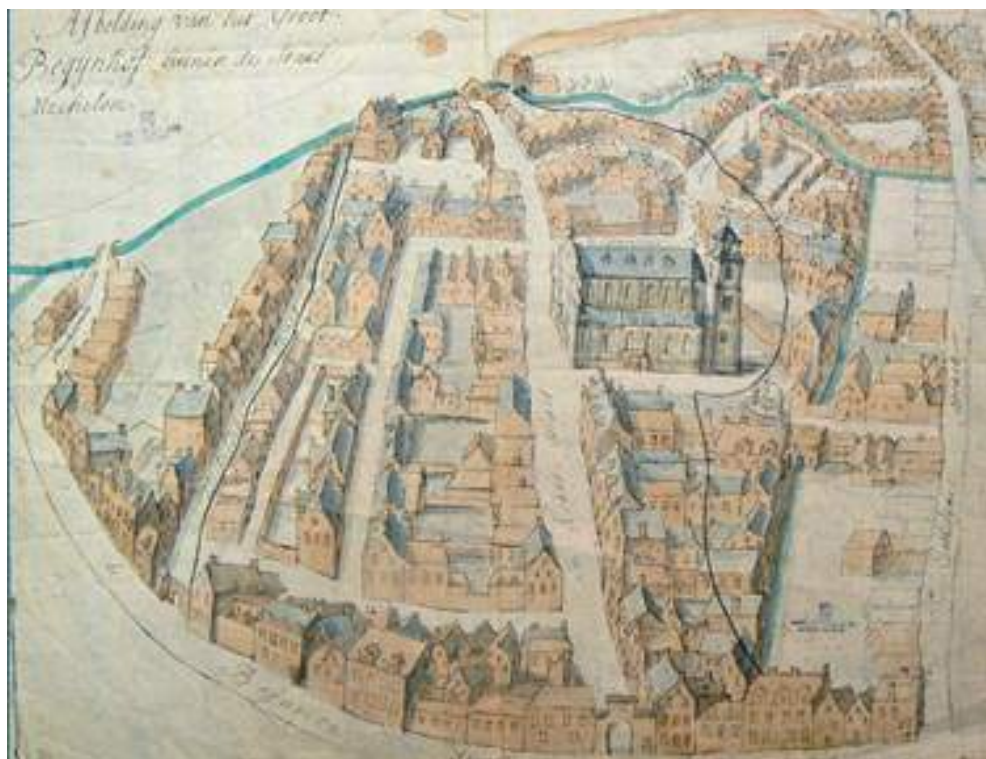
Afbeelding 4 Braun en Hogenberg zicht op het Groot Begijnhof buiten de muren en aanduiding van het stadsdeel waar het Groot Begijnhof binnen de muren zich later vestigt
© Beeldbank Mechelen

Aangezien de meeste begijnhoven het erg te verduren hadden gekregen tijdens de godsdienstoorlogen in de tweede helft van de 16de eeuw, liet aartsbisschop Hauchinus

(1527-1589) onmiddellijk na de reconciliatie nieuwe statuten opstellen die aan de conciliebesluiten van Trente waren aangepast. Zij golden voor het ganse aartsbisdom en moesten de begijnhoven in staat stellen een nieuwe start te nemen. Deze regelgeving trad op 22 maart 1588 in voege en maakte het de Mechelse begijnen mogelijk een nieuw hof op te bouwen zonder de financiële basis van hun gemeenschap te ondergraven.

2.1.3 Het ontstaan van het huidige Groot Begijnhof

De dun bevolkte wijk die de begijnen voor de inplanting van hun gesloten gemeenschap mochten onteigenen, vormde een organisch geheel met de binnenstad, en stond eertijds via de dertiende-eeuwse Nonnenpoort rechtstreeks in verbinding met het ommeland waar de kloosters Thabor en Blijdenberg gelegen waren. Aan deze kloosters had de Nonnenpoort haar naam te danken. Door de verwoesting echter van de buiten de stad gelegen kloosters en het oude begijnhof in 1578 had deze stadspoort haar nut verloren en werd ze omstreeks 1584 afgebroken. Zo verloor de Nonnenstraat haar functie als uitvalsweg en werd ze de hoofdas van het nieuwe begijnhof. Langs deze straat bevonden zich de voornaamste gebouwen: de kerk, de infirmerie en de raadkamer waar de vier verkozen hofmeesteressen vergaderden en de archieven bewaard werden.

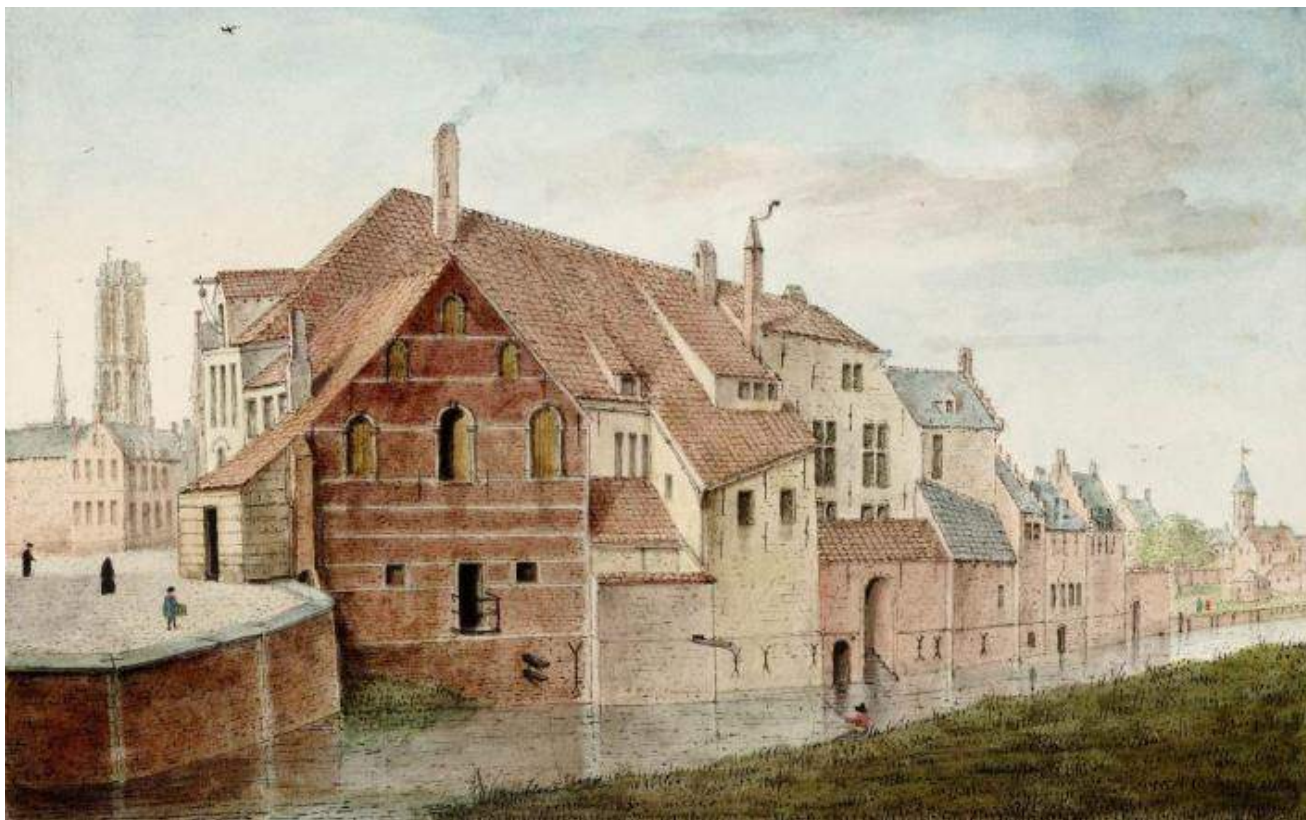
Afbeelding 5 Plan Groot Begijnhof binnen de muren, vermoedelijk 18de eeuw
© Beeldbank Mechelen

2.1.3.1 ***Hergebruik van straten en bebouwing***

Omdat het nieuwe Groot Begijnhof werd ingeplant in een bestaande wijk konden de aanwezige straten en een groot deel van de daaraan gelegen gebouwen hergebruikt worden. Op die manier konden de Mechelse begijnen op relatief korte tijd beschikken over voldoende infrastructuur om onderdak te bieden aan de talrijke begijntjes en aan de gemeenschappelijke functies. Een mooi voorbeeld hiervan is de inrichting van de infirmerie van het begijnhof, de huidige brouwerij Het Anker.

Onmiddellijk nadat de begijnen in mei 1595 van koning Filips II de machtiging hadden gekregen om de wijk de facto te onteigenen, begonnen de 'kranken', die instonden voor de ziekenzorg en over aanzienlijke

inkomsten beschikten, met de abt van Sint-Bernards-aan-de-Schelde te onderhandelen over de verkoop van diens refuge in de Nonnenstraat. Het eigendom was een van de grootste van de stad en strekte zich met zijn tuinen uit van de huidige Conventstraat tot aan de voormalige stadsomwalling. Aan de straatkant bevonden zich bovendien verscheidene opbrengsthuizen die dadelijk als begijnenwoningen in gebruik konden genomen worden. De gebouwen die vroeger door de abdij van Sint-Bernards werden betrokken, leenden zich uitstekend voor het onderbrengen van het 'krankenhuys' of de infirmerie, een zorginstelling waar niet alleen zieke en bejaarde begijnen maar ook rijke weduwen werden verzorgd.

Afbeelding 6 Ingekleurde pentekening van de infirmerie, A.F. Van den Eynde (1793-1885)
© Beeldbank Mechelen

Na de afschaffing van het Groot Begijnhof tijdens de Franse overheersing werd de infirmerie een ouderlingentehuis voor vrouwen (begin 19de eeuw) en een stoomzagerij (eind 19de eeuw). Sinds de eerste helft van de 20ste eeuw maken de overblijvende gebouwen deel uit van brouwerij 'Het Anker'.

2.1.3.2 *Nieuwe straten en bebouwing*

De ingebruikname van de bestaande gebouwen volstond niet om de snelle groei van de begijnenpopulatie op te vangen. Het bleek al snel nodig om ook bijkomende straten aan te leggen en nieuwe begijnenwoningen te bouwen. De nieuwe straten werden in eerste instantie opgevat als een inbreiding binnen het toenmalige begijnhof. In de tuinen van bestaande gebouwen werden straten getrokken waarlangs nieuwe, vrijwel identiek opgevatte begijnhofwoningen werden opgetrokken. Een mooi voorbeeld hiervan is de realisatie van het Bisschopsconvent en de aanleg van de Hoviusstraat.

Als geboren Mechelaar stimuleerde aartsbisschop Matthias Hovius de heropbloei van het begijnhof op allerlei manieren. Toen hij in 1619 zijn einde voelde naderen, uitte hij de wens om een convent voor tien behoeftige begijnen te stichten. Ter ere van haar beschermheer besloot het meesterschap om het gebouw op een bijzondere plaats in te planten en daarvoor een deel van de tuin van de infirmerie op te offeren. Naast de zijgevel van de infirmerie aan de huidige Krankenstraat verrees in 1620-1622 het gebouw met pronkfaçade dat we nu kennen als het Bisschopsconvent of het Convent van de Tien Geboden (Hoviusstraat 23).

Kort na de bouw van het Bisschopsconvent noopte de woningnood in het nieuwe begijnhof het bestuur om in het verlengde van het convent een nieuwe straat aan te leggen, die de vroegere tuinen van de woningen aan dat deel van de Nonnenstraat overlans doorsneed: de huidige Hoviusstraat. Vanaf 1630 werden aan weerszijden van de Hoviusstraat percelen afgepaald en aan bouwlustige begijnen verkocht. Om de beslotenheid van het hof te vrijwaren voorzagen men op het einde van de nieuwe weg een korte elleboog naar de Nonnenstraat: het eerste deel van wat nu de Conventstraat is. Het gedeelte van de Conventstraat naar de Vrouw van Mechelenstraat werd pas gerealiseerd rond 1652, toen enkele bijkomende terreinen aan de Vrouw van Mechelenstraat en de Plankstraat in het begijnhof werden opgenomen.

2.1.3.3 Begijnenconventen en 'kopen'

De onteigening van de terreinen van het nieuwe hof en de vele bouwwerken die er plaatsvonden, werden op verschillende manieren gefinancierd. De fondsen van het begijnenbestuur, het kerkbestuur, de 'kranken' en de 'kiste' werden aangewend om de eigenaars die hun gronden en huizen moesten verkopen, te vergoeden. Het centrale bestuur stond ook in voor de huisvesting van de gemeenschappelijke diensten.

Wat de begijnenwoningen betreft, is het belangrijk om te weten dat wie tot het begijnhof toetrad geen gelofte van armoede aflegde en zijn persoonlijke bezittingen behield. Daardoor was er binnen de hoven een duidelijk verschil tussen begijnen uit gegoede milieus en begijnen van lagere komaf. Rijke begijnen die hun levensstandaard niet wilden prijsgeven konden een afzonderlijke woning laten bouwen, terwijl arme begijnen vaak genoodzaakt waren om samen te leven in kleine gemeenschappen die conventen genoemd werden. De conventen van het oude begijnhof die over voldoende reserves beschikten, probeerden in het nieuwe hof binnen de stadsmuren een bestaand pand te verwerven en aan te passen, om daar hun oorspronkelijke opdracht verder te zetten.

De rijke begijnen werden door het hofbestuur dan weer aangemoedigd om op de gronden van de gemeenschap - vooral die langs de nieuw getrokken straten - een eigen huis te laten bouwen. Hoewel de meesten hiervoor een beroep moesten doen op het familiekapitaal, kon het goed bij hun dood niet vererfd worden. De pil werd enigszins verzacht doordat ze een vooraf vastgesteld aantal begijnen als personeel of gezelschapsdame mocht laten inwonen. Na haar overlijden gingen de eigendomsrechten over naar de kerk

Afbeelding 7 Bisschopsconvent uit 1620-1622 door aartsbisschop Matthias Hovius

Afbeelding 8 Dansynconvent gesticht door Isabella Danesin in 1645

Afbeelding 9 Hoviusstraat aangelegd in de 17de eeuw met uniforme begijnhofwoningen
© Beeldbank Mechelen

of naar het hof, die de woning opnieuw te koop kon stellen. Wilde de begijn dit niet en beschikte ze over voldoende middelen, dan kon ze het huis na haar overlijden laten omvormen tot een convent, waar verscheidene armere begijnen konden samenwonen. Meestal gebeurde dit door de schenking van onroerende goederen of uitstaande kapitalen, waarvan de inkomsten voldoende waren voor het onderhoud van het huis en de bewoonsters.

2.1.3.4 Een nieuwe begijnhofkerk met een eigentijds ontwerp (1629-1638)

Terwijl de werken aan de talrijke begijnhofwoningen in het nieuwe Groot Begijnhof nog volop aan de gang waren, werd tegelijkertijd ook het meest prestigieuze bouwproject opgestart. In 1626 lieten de Mechelse begijnen aan aartsbisschop Jacobus Boonen weten dat ze genoodzaakt waren een nieuwe kerk te bouwen, de huidige begijnhofkerk, die moest verrijzen in de tuin van het vroegere Cellebroedersklooster aan de Nonnenstraat. De rekeningen van kerkmeesteres Joanna Backx vermelden in 1628 de eerste betalingen voor de afbraak van het bestaande bedehuis. Op 15 juni 1629 legde aartsbisschop Boonen de eerste steen voor de fundering van de nieuwe kerk. Dat met de bouw van de fundamenteën gewacht werd tot na de afbraak van het oude gebouw, doet vermoeden dat de huidige kerk ten minste gedeeltelijk op de plaats van de vorige staat.

Hoewel sommigen het ontwerp van de begijnhofkerk aan de jezuïet Pieter Huysens (1577-1637) toeschrijven, bedankte het bestuur van het begijnhof hem al in september 1630 voor bewezen diensten. Meteen daarna richtten de begijnen zich tot hofarchitect Jacques Francquart (1582-1651). Die ontving zijn eerste betaling in 1630 en leidde de bouw van de kerk tot kort voor de inwijding in 1647. Hoewel Lucas Faydherbe (1617-1697) vaak in verband gebracht wordt met de bouw van de kerk, is het waarschijnlijker dat hij een gedeelte van de interieurinrichting op zich nam.

Vermoedelijk werkte Francquart na zijn aanstelling een volledig nieuw ontwerp uit, rekening houdend met de bestaande fundering. Aan de basis van zijn ontwerp lag de idee om de Italiaanse - hoofdzakelijk Romeinse - barokvoorbeelden te verzoenen met een streekeigen vormgeving. Zo wijkt de voorgevel van de begijnhofkerk met zijn uitgelengde driedelige opstand met superpositie van de drie klassieke ordes af van de horizontaal opgevatte façade van het barokke oervoorbeeld, de Il Gesùkerk van Vignola (1568-1576) in Rome. Ook in het interieur gaan beide bouwwijzen samen.

Hoewel de fundering van de kerk al in 1629 werd aangevat, duurde het nog een jaar voordat de eerste steen boven de aarde werd gelegd. Na de aanstelling van Francquart verliepen de werken erg vlot: op acht jaar tijd

Afbeelding 10 Barokke kerk naar de hand van Jacques Francart (1582-1651), August Van den Eynde (1822-1861).

© Beeldbank Mechelen

Afbeelding 11 Interieur van de begijnhofkerk met zichtbare Italiaanse invloeden

© Beeldbank Mechelen

stond de hele kerk onder dak. In het voorjaar van 1638 werd de eerste mis opgedragen in de nieuwe begijnhofkerk.

2.1.3.5 *Een stad in de stad*

Na de ingebruikname van de nieuwe kerk, kwam er financieel enige ruimte vrij om het hof verder uit te breiden doorheen de 17de eeuw. De aanleg van nieuwe straten en de bouw van bijkomende woningen bleek immers onvoldoende om de steeds toenemende begijnenbevolking onderdak te bieden. Om die reden kocht het begijnhofbestuur in 1652 enkele bijkomende terreinen in de Vrouw van Mechelenstraat en de Plankstraat. Met de integratie van deze gronden werden - zoals zou blijken - de definitieve grenzen van het hof vastgelegd.

Op dat ogenblik kon ook gedacht worden aan de verdere omsluiting van het hof. Net als alle andere begijnhoven vormde het Groot Begijnhof van Mechelen een afgesloten geheel. 's Avonds sloten drie poorten het hof af van de rest van de stad. Twee toegangen bevonden zich in de Nieuwe Beggaardenstraat: één aan het begin van de Vrouw van Mechelenstraat en een andere aan het begin van de Nonnenstraat. De derde poort bevond zich op de verbinding tussen de Schrijnstraat en de Sint-Katelijnestraat. De Vuilgracht sloot het begijnhof af van de aangrenzende tuinen in de Sint-Katelijnestraat en aan de zijde van de huidige Guido Gezellelaan was er de aanwezigheid van de Heergracht.

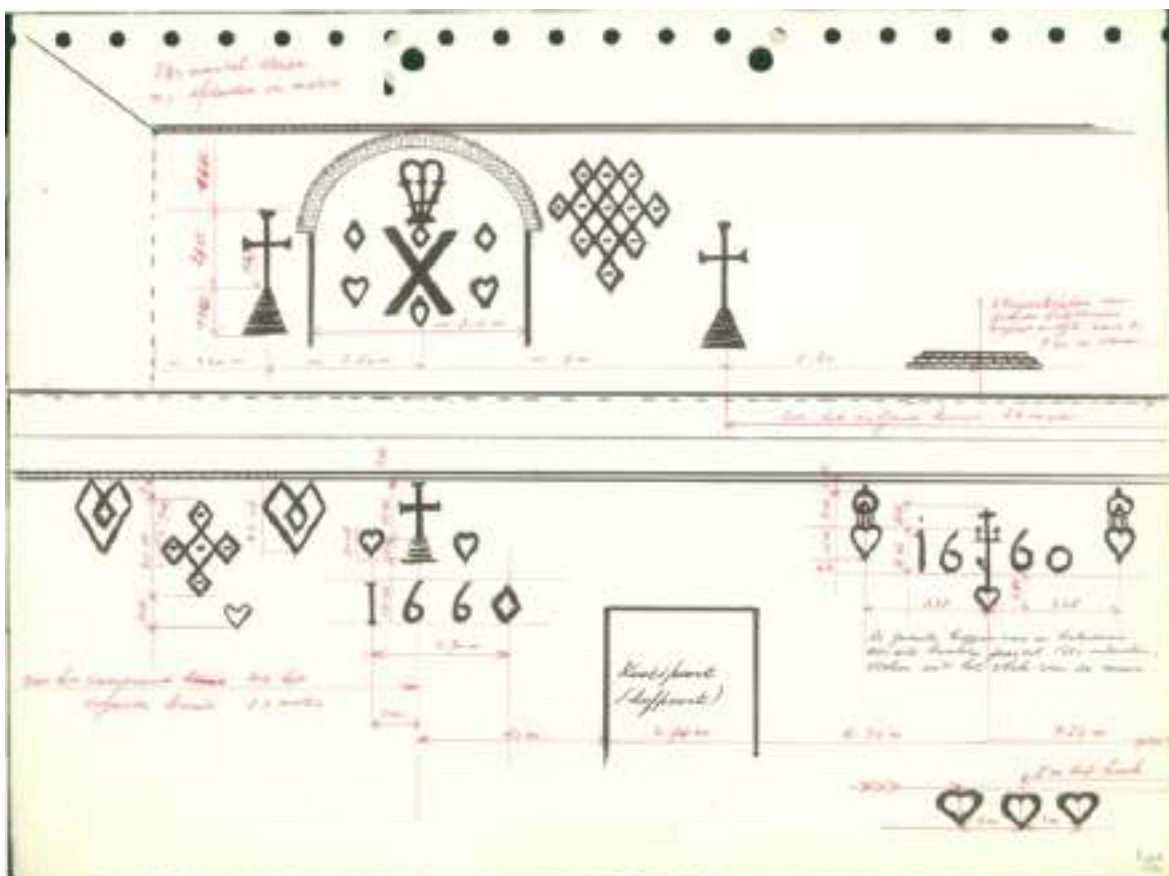
Afbeelding 12 Impressie van de begijnhofpoort aan de Nonnenstraat, Jan-Baptist De Noter (1786-1855)
© Beeldbank Mechelen

In 1660, kort na de aankoop van de terreinen rond de Vrouw van Mechelenstraat, kregen de begijnen de toestemming voor de bouw van een afsluitmuur die zich uitstrekte van de Nonnenstraat tot aan de Schrijnstraat. De aanvankelijke benaming Oordjesmuur was afkomstig van het 'oordje', een klein geldbedrag, dat elk begijntje wekelijks moest bijdragen ter bekostiging van de muur. Na de omvorming van het geldstelsel ging de muur bekend staan als de Centjesmuur.

De bouw van deze muur vormde het sluitstuk van de aanleg van het Groot Begijnhof, een grootschalig urbanisatieproject dat in de Mechelse binnenstad een ommuurde wijk creëerde waar eigen wetten en regels golden; een 'stad in de stad'.

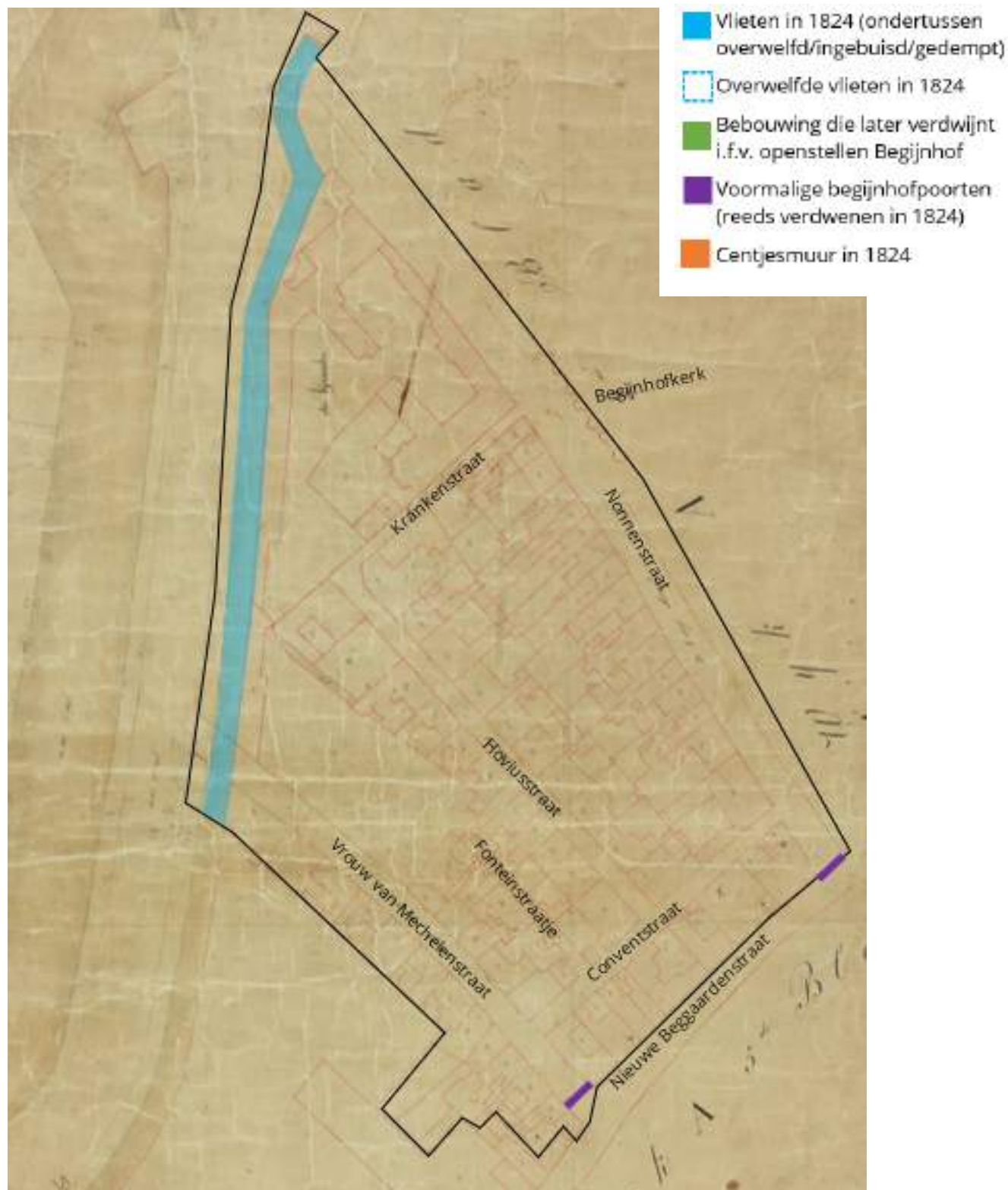

Afbeelding 13 De 17de-eeuwse bakstenen Centjesmuur (rechts) sloot het begijnhof af aan de vestzijde. In de loop van de 19de eeuw werd een deel van de Centjesmuur vervangen door een 7-tal huizen (links).
© Stad Mechelen (2023)

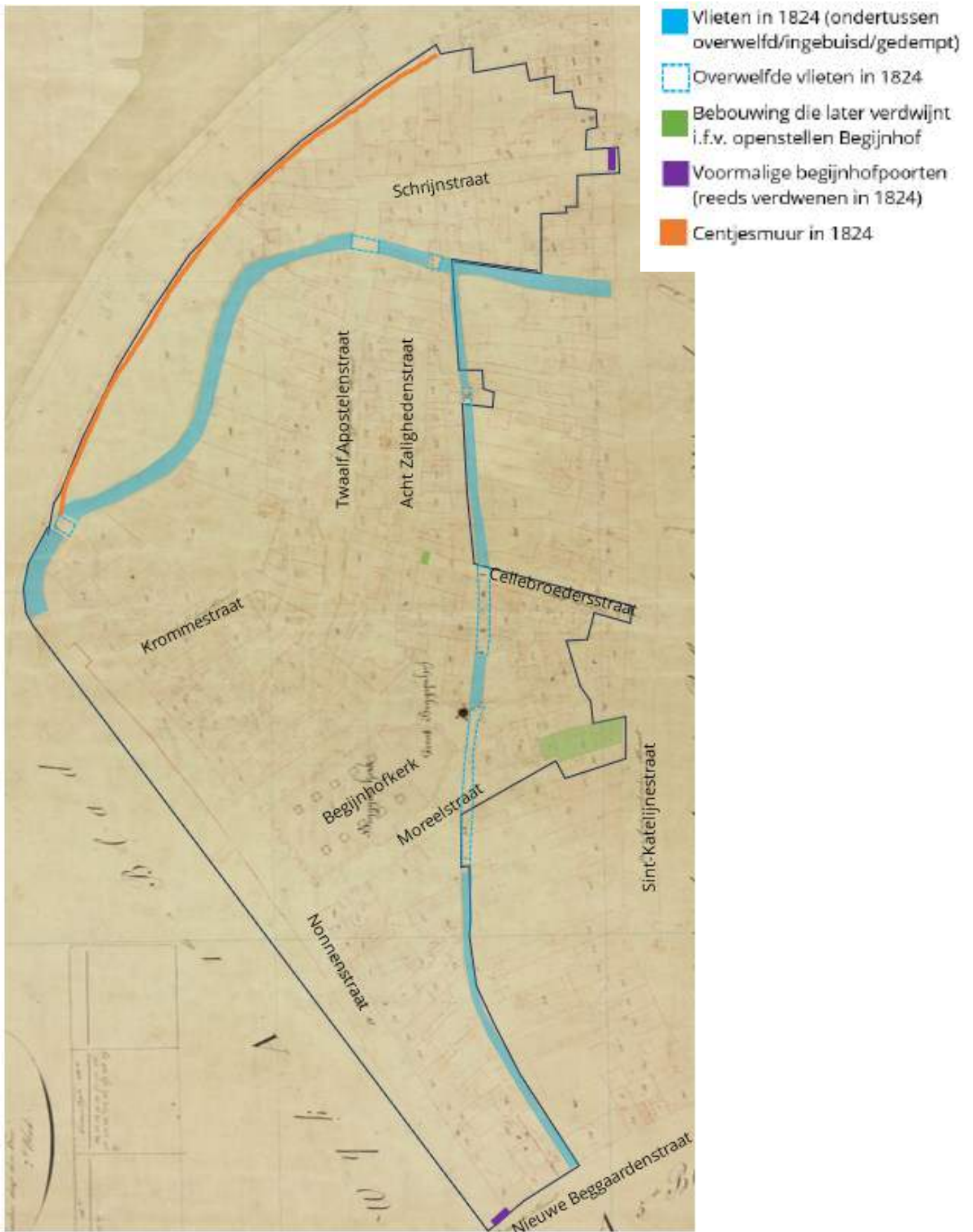

Afbeelding 14 Centjesmuur. Metselaarstekens in zwarte baksteen met onder andere het jaartal "1660" en verschillende Christelijke symbolen © Verzameling Berlemont, schets met aantekeningen

Op onderstaande plannen, primitief kadaster (1824), staat aangeduid hoe het begijnhof afgesloten was. Dit is een combinatie van blinde gevels langs de Nieuwe Beggaardenstraat, vlieten, Centjesmuur en poorten. De Moreelstraat was oorspronkelijk niet verbonden met de Sint-Katelijnestraat, maar was afgesloten door bebouwing die inmiddels verdwenen is. Ook de Cellebroedersstraat was in de begijnhoftijd halverwege onderbroken ter hoogte van de Acht-Zalighedenstraat.

Figuur 11 Aanduiding van de voormalige afsluiting van het Groot Begijnhof ten zuiden van de Nonnenstraat op het primitief kadaster, 1824 © Beeldbank Mechelen

Figuur 12 Aanduiding van de voormalige afsluiting van het Groot Begijnhof ten noorden van de Nonnenstraat op het primitief kadaster, 1824 © Beeldbank Mechelen

2.1.3.6 *Een atypische en verscheiden aanblik*

De aanleg van het nieuwe hof in een bestaande stadswijk en het tolereren van materiële rijkdom binnen de begijnengemeenschap leidden ertoe dat het Mechelse Groot Begijnhof binnen de muren van bij de aanvang een atypische en verscheiden aanblik bood. De meeste Vlaamse begijnhoven werden opgevat als een verzameling relatief gelijkaardige woningen rond een plein (pleinbegijnhof) of langs een rationeel aangelegd stratenpatroon (stratenbegijnhof).

Doordat in Mechelen de bestaande wegen behouden bleven en gecombineerd werden met nieuwe inbreidingsstraten, ontstond hier een asymmetrisch stratenpatroon. Het hergebruik van heel wat bestaande gebouwen in combinatie met meer gelijkvormige nieuwbouwwoningen als gevolg van de tolerantie ten opzichte van materiële rijkdom, vertaalde zich dan weer in een verscheiden bebouwing.

Afbeelding 15 en 16 Nonnenstraat met de belangrijkste gebouwen, een aantal teruggaand tot de pré-begijnhofperiode (links) en de oudste conventen bv het convent van de Heilige Familie (rechts)

© Beeldbank Mechelen

Afbeelding 17 en 18 Kleinere conventen en begijnhofwoningen gelegen in nieuwe straten zoals de Hoviusstraat (links) en de Acht-Zalighedenstraat (rechts)

© Beeldbank Mechelen

2.1.4 Teloorgang en afschaffing

Het Mechelse Groot Begijnhof binnen de muren kende een bloeiperiode tijdens de zeventiende eeuw. Vanaf het begin van de 18de eeuw liep het aantal begijnen echter stelselmatig terug. Telde het hof in 1720 nog 700 begijnen, dan stond de teller in 1750 op slechts 480 inwonsters, een aantal dat in 1797 was geslonken tot 392. Twee jaar voordien waren onze gewesten geannexeerd door de Franse bezetter, wiens antiklerikale politiek zich kort daarop liet voelen. Op 18 september 1797 werd in Mechelen iedere godsdienstige plechtigheid verboden en op 13 oktober van dat jaar werden alle kerken - ook deze van het begijnhof - verzegeld. Op 9 november 1797 kregen de begijnen het bevel hun habijt af te leggen. Kort daarop werden de toegangspoorten van het hof afgebroken en werden de goederen in beslag genomen. De eigendomsrechten gingen over op de staat, die de begijnhofwoningen systematisch begon te verkopen.

Afbeelding 19 Restant van de in 1798 afgebroken begijnhofpoort aan de Vrouw van Mechelenstraat 1.
© Beeldbank Mechelen

Afbeelding 20 Het habijt van de begijnen van het Groot Begijnhof van Mechelen volgens een tekening toegeschreven aan Jan-Frans Marduly (1751-1843).
© Beeldbank Mechelen

De zorgtaken van het afgeschafte Groot Begijnhof, begijnen stonden in voor verpleging en onderwijs, werden net als elders overgedragen aan de door de Fransen opgerichte Commissie voor Burgerlijke Gast- en Godshuizen. Voor de uitvoering van haar taken kreeg de Commissie in principe de eigendommen van de afgeschafte instellingen toegewezen. Door de massale verkoop van de onroerende goederen van de afgeschafte instellingen klaagde de Commissie aan dat zij niet over voldoende inkomsten beschikte om haar taken te vervullen. In Parijs erkende men het probleem en in 1800 werden de resterende goederen van het Groot Begijnhof aan de Mechelse Commissie toegekend. De meeste aangeslagen panden waren toen echter al verkocht.

Een uitzondering hierop vormden een aantal van de vroegere 'kopen' van het begijnhof. Omdat de Fransen de bestaande contracten respecteerden, mochten de begijnen die hun woning van het begijnhofbestuur hadden gekocht ze levenslang blijven bewonen. Na hun overlijden kwam hun 'koop' echter in handen van de Commissie, die zo toch een aantal panden kon verwerven. Aanvankelijk

verhuurde de Commissie de begijnhofwoningen, maar in de loop van de 19de eeuw verkocht ze een groot aantal van de panden om andere projecten te kunnen financieren.

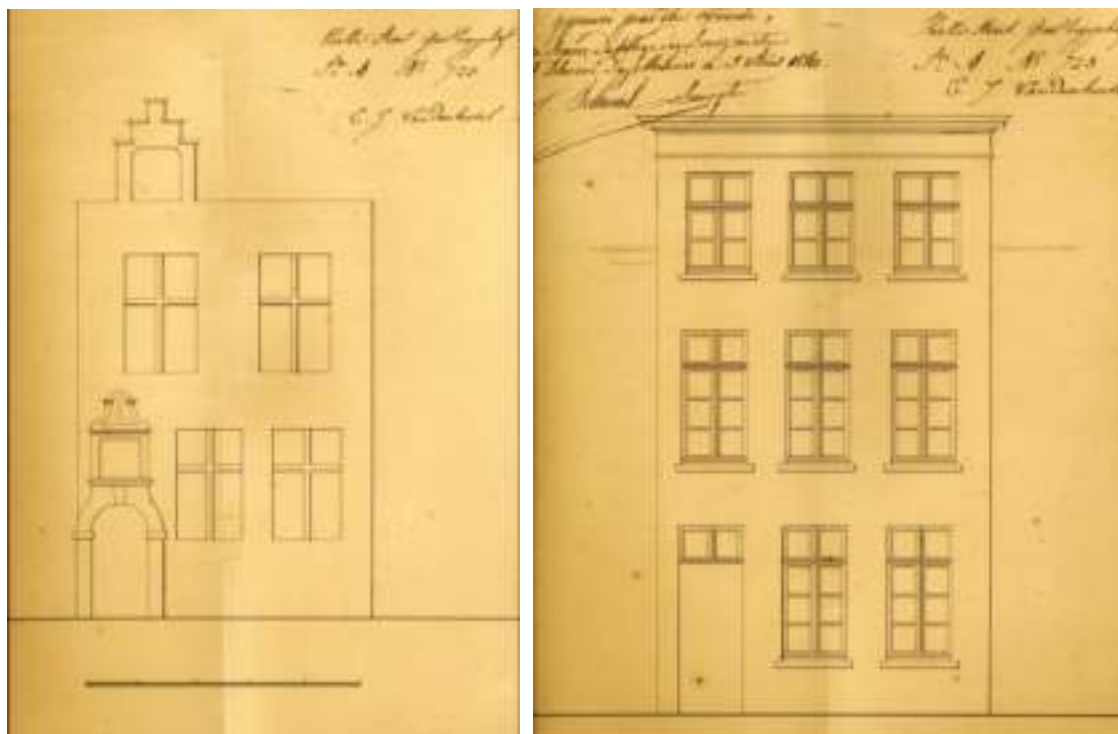
Een deel van de woningen die de Commissie van de hand deed, werd teruggekocht door een aantal van de begijnen die in 1814 naar het Mechelse hof waren teruggekeerd. Zij probeerden in de mate van het mogelijke hun oude levenswijze opnieuw op te nemen, maar het Mechelse Groot Begijnhof zou nooit meer officieel heropgericht worden. De vraag van de begijnen om de poorten te herbouwen werd afgewezen, zodat het hof niet meer afgesloten kon worden. De verkoop van het merendeel van de vroegere begijnhofwoningen aan privépersonen zorgde bovendien ook voor de permanente aanwezigheid van buitenstaanders. Bovendien werd in 1925 het begijnhof als parochie afgeschaft, waarna de begijnhofkerk een kapelanie werd van de Sint-Katelijneparochie.

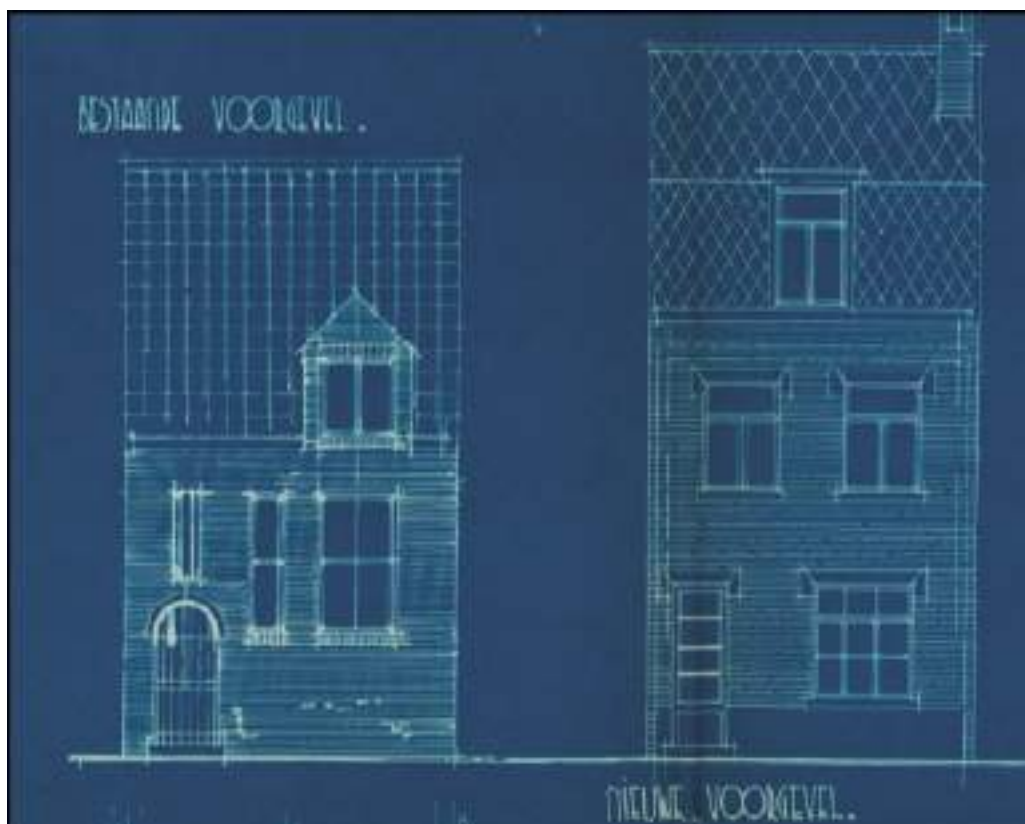
Afbeelding 21 Begijnhofwoning Casimir, Hoviusstraat 3, werd in 1854 verkocht door de Commissie voor Burgerlijke Gast- en Godshuizen

2.1.5 Toenemende architecturale diversiteit

De inwijking van privépersonen die de vroegere begijnhofwoningen opkochten had ook gevolgen voor het uitzicht van het Groot Begijnhof. De nieuwe bewoners lieten de eeuwenoude huizen wijzigen volgens hun eigen vereisten; enkele woningen werden zelfs vervangen door nieuwbouw. De doorgevoerde verbouwingen volgden doorgaans de heersende architectuurstijlen, waardoor de al aanwezige architecturale diversiteit door de jaren heen nog verder toenam. Onder meer in combinatie met de verdwenen poorten zorgde dit voor een stelselmatige herintegratie van het vroegere Groot Begijnhof in het stadsweefsel.

Afbeelding 22 Begijnhofwoning Sint-Dominicus in 1840 verbouwd tot lijstgevel door C.J. Van den Heuvel.
© Stadsarchief Mechelen

Afbeelding 23 In 1932 werd de historische begijnhofwoning Sint-Paulus afgebroken voor de bouw van het huidige Schrijnstraat 13.
© Stadsarchief Mechelen

2.1.6 Van afgesloten begijnhof tot geïntegreerde stadswijk

Naast een toenemende architecturale diversiteit vonden er vanaf de tweede helft van de 19de eeuw ook stedenbouwkundige wijzigingen plaats. De meest ingrijpende wijziging deed zich voor aan de vestzijde. De Vrouw van Mechelenstraat en de Nonnenstraat, die in de begijnhoftijd doodliepen op de Heergracht, werden respectievelijk in 1857 en 1872 verbonden met de huidige Guido Gezellelaan. De Heergracht zelf werd tussen de beide straten gedempt en overbouwd langs een nieuwe rooilijn. Door het verdwijnen van de vliet werd de landschappelijke begrenzing van het begijnhof aan de vestzijde ongedaan gemaakt. Eveneens in 1872 werd het begijnhof verbonden met de Sint-Katelijnestraat ter hoogte van de huidige Moreelstraat. Ten tijde van het Groot Begijnhof vormde deze weg de verbinding tussen de Nonnenstraat en het huidige Begijnenkerkhof. De straat liep toen echter dood op de achtererven van de Sint-Katelijnestraat, die daar de begrenzing van het begijnhof vormden. Pas in 1872, lang na de sloop van de begijnhofpoorten, besliste het stadsbestuur om de Sint-Katelijnestraat en de Nonnenstraat met elkaar te verbinden. Het kocht daartoe de toenmalige woning Sint-Katelijnestraat 91, die kort nadien werd afgebroken. De nieuwe verbinding werd Moreelstraat genoemd, naar de in 1631 in Mechelen overleden schilder Maurus Moreels. Omstreeks 1962 tenslotte werd de Cellebroedersstraat, die in de begijnhoftijd halverwege afgesloten was, terug opengemaakt en verbonden met de huidige Acht-Zalighedenstraat. Al deze wijzigingen hadden tot gevolg dat de eens kenmerkende beslotenheid van het begijnhof geleidelijk aan vervaagde en de wijk werd opgenomen in het omliggende stadswefsel.

Onderstaande figuur geeft deze evolutie weer aan de hand van de P.C. Popkaart van omstreeks 1865. In deze periode was de oorspronkelijke structuur van het begijnhof nog grotendeels aanwezig inclusief de vlieten. Tegelijk geeft de kaart de percelering en de bebouwing nauwkeurig weer, zoals die tot op heden nog in belangrijke mate herkenbaar zijn. Zo vormt de kaart een nuttig medium tussen verleden en heden.

Figuur 13 P.C. Popkaart, ca. 1865, met aanduiding van de stedenbouwkundige wijzigingen

Op bovenstaande kaart zijn volgende elementen aangeduid:

- De locatie van de voormalige 3 begijnhofpoorten (oranje omrand), afgebroken in 1798
- De 17de -eeuwse nieuwe straten (roze): Acht-Zalighedenstraat, Hoviusstraat, Fonteinstraatje, Conventstraat, en vermoedelijk ook de randstraten rond de 17de -eeuwse begijnhofkerk; de overige straten binnen het begijnhof gaan terug tot de middeleeuwen
- De Bleekweide (groen) met aanpalende 17de -eeuwse Centjesmuur (rood)
- De vlieten (blauw): Heergracht (a) en Vuilgracht (b) als landschappelijke grenzen van het begijnhof
- De markante gebouwen met gemeenschapsfunctie (geel): de voormalige infirmerie (1), het pesthuis (2), het voormalige celledoedersklooster (3) de begijnhofkerk (4), het dodenhuisje (5) met omliggend ommuurd kerkhof (groen),
- De doorbrekingen (rood omrand) naar het omliggende stadsweeffel: Vrouw van Mechelenstraat (1857), Nonnenstraat (1872), Moreelstraat (1872), Celledoedersstraat (1962)
- Het hoekgebouw aan de Vrouw van Mechelenstraat (onderaan de figuur) geeft de toekomstige rooilijn langs de vestzijde aan, waarbij het tracé van de Heergracht stelselmatig zal worden overbouwd of ingenomen bij particuliere percelen.

2.1.7 Bescherming van het begijnhof

Mede door het atypische karakter van het Mechelse Groot Begijnhof binnen de muren duurde het relatief lang vooraleer er stappen werden ondernomen om het onroerend erfgoed in het vroegere hof te vrijwaren. Na de bescherming van de begijnhofkerk als monument in 1938 duurde het nog tot de illegale afbraak van een deel van de Centjesmuur in 1975 vooraleer er opnieuw actie werd ondernomen. Via een spoedprocedure werd het gebied gelegen tussen de Guido Gezellelaan, de Schrijnstraat, de Twaalf-Apostelenstraat, de Krommestraat en de Nonnenstraat in 1976 beschermd als landschap.

Afbeelding 24 en 25 In 1976 werd een klein deel van het Groot Begijnhof -oranje ingekleurd - beschermd als landschap (links) en de illegale afbraak van een deel van de Centjesmuur in 1975 veroorzaakte een storm van protest wat zorgde voor het beschermen van het vroegere Groot Begijnhof (rechts).

© Stadsarchief Mechelen

2.1.7.1 Stapsgewijze beschermingen als monument

Nadat in 1976 een deeltje van het vroegere Groot Begijnhof werd beschermd als landschap volgde in 1977 de bescherming als monument van een aantal bedreigde constructies, zoals de restanten van de Centjesmuur, een deel van het oude celledoorklooster, vier woningen en twee conventen.

Aan het einde van de jaren 1970 en het begin van de jaren 1980 verrichte de voorloper van het huidige agentschap Onroerend Erfgoed een inventarisatie van het bouwkundig erfgoed van de Mechelse binnenstad. De gebouwen die na deze inventarisatie als uitzonderlijk werden beschouwd werden aan het einde van de jaren 1980 beschermd als monument, waaronder ook veertien begijnhofwoningen. Aan het begin van de jaren 2000 voerde dezelfde instantie samen met de dienst Monumentenzorg van de stad Mechelen een nieuw onderzoek, wat leidde tot de bijkomende bescherming als monument van 27 begijnhofwoningen.

Afbeelding 26 In 1977 werden enkele bijkomende monumenten erkend, waaronder het convent Doornkroon

2.1.7.2 Een bescherming als stadsgezicht in fasen

Als gevolg van de vermelde inventarisatie van het bouwkundig erfgoed van de Mechelse binnenstad, werd in 1985 het grootste gedeelte van het Groot Begijnhof beschermd als stadsgezicht. Het als landschap beschermde gedeelte en enkele andere straatwanden van het vroegere Groot Begijnhof werden echter niet in dit stadsgezicht opgenomen. Om hieraan te verhelpen namen de dienst Monumentenzorg van de stad Mechelen en het agentschap Onroerend Erfgoed het initiatief om de bestaande bescherming als stadsgezicht uit te breiden, een uitbreiding die in 2012 officieel bekrachtigd werd.

2.1.7.3 Erkenning als UNESCO-werelderfgoed

Op 2 december 1998 werd in het Japanse Kyoto het Groot Begijnhof van Mechelen samen met twaalf andere representatieve Vlaamse begijnhoven ingeschreven op de lijst van het cultureel en natuurlijk werelderfgoed van de UNESCO. Het Groot Begijnhof van Mechelen dankt deze erkenning aan zijn unieke geschiedenis en uitzonderlijke typologie. De waarde van de hoofdbestanddelen zoals de barokke kerk, de gebouwen uit de periode vóór de inrichting van het hof en de talrijke begijnenhuizen en conventen waren daarbij medebepalend.

2.2 Bouwkundig erfgoed

De historiek van het Groot Begijnhof gaat terug tot de middeleeuwse stad en er zijn nog enkele panden terug te leiden tot de periode voorafgaand aan de vestiging van het begijnhof binnen de muren in 1595. Vervolgens zijn er doorheen de 17de eeuw bij de inname door het begijnhof diverse woningen en conventen gebouwd. In de 18de eeuw bleef de bouwactiviteit grotendeels beperkt tot interieurwerken, waarbij onder andere balkenroosteringen werden bepleisterd, niet zelden voorzien van handgetrokken moulures. Kenmerkend voor de interieurs uit deze periode zijn de schouwboezems met afgeschuinde kanten. In de 19de eeuw werden verschillende woningen na de secularisatie aangepast tot lijstgevels of volledig nieuw opgetrokken. Deze 19de-eeuwse verbouwingen en nieuwbouw hebben het architecturale beeld van het begijnhof ingrijpend veranderd. In de 20ste eeuw werd het verbouwen en het volledig nieuw optrekken van woningen verdergezet. Doorheen deze eeuw werden sterk gevarieerde woningen opgetrokken volgens diverse stijlen. Dit wel met de opmerking dat de meeste panden doorheen de tijd sterk aangepast werden. Onderstaand overzicht plaatst de gebouwen in de periode die het meest kenmerkend is.

- Gebouwen die teruggaan tot de periode vóór de vestiging van het Groot Begijnhof intra muros: de refuge van de Sint-Bernardsabdij (Infirmerie van het Begijnhof), de Jezuspoort (als onderdeel van het Hof van Fontes, het voormalige celledoedersklooster (Begijnenkerkhof).
- 17de-eeuwse woningen: Bisschopsconvent, Dansynsconvent, begijnenhuizen Sint-Birgitta en Zoeten Naam Jezus... en de Begijnhofkerk.
- 18de-eeuwse woningen: begijnenhuis Sint-Alexius
- 19de-eeuwse woningen: Sint-Katelijnestraat 97, Nonnenstraat 9...
- 20ste eeuwse woningen: Krommestraat 9, Twaalf-Apostelenstraat 32, Schrijnstraat 21...

Afbeelding 27 en 28 Het voormalige 'Hof van Fontes' met trapgevel op een zandstenen sokkel, links weergegeven door Jan-Baptist De Noter, is in 1595 aangekocht door de begijnen. De Jezuspoort is de overwelfde boogvormige doorgang die uitgaat op het doodlopende steegje met dezelfde naam. In de steeg zijn verscheidene begijnenwoningen gegroepeerd.

Rechts de restanten van het Hof van Fontes in de tweede helft van de 20ste eeuw.

© Beeldbank Mechelen

2.3 Openbare ruimte

Het huidige Groot Begijnhof betreft een verderzetting van het verdwenen begijnhof buiten de muren van de stad Mechelen en gaat terug op een reeds bestaande stadswijk. De straten en enkele gebouwen uit die periode zijn vandaag nog zichtbaar in het Groot Begijnhof.

- Middeleeuwen: huidige Nonnenstraat, Schrijnstraat, Twaalf-Apostelenstraat, Celrebroedersstraat, Krommestraat, Krankenstraat, Vrouw van Mechelenstraat, Nieuwe Beggaardenstraat

Figuur 13 Mechelen 1550-1565, stadsplan Jacob Van Deventer (fac simile 1888), met aanduiding van de middeleeuwse straten in de wijk van het toekomstige Groot Begijnhof intra muros. Op het einde van de Nonnenstraat de Nonnenpoort, afgebroken in 1584 (afhankelijk van de historische bron). © Beeldbank Mechelen

- Eind 16de eeuw: na de vestiging van de begijnen in de stad in 1595 werden de 3 begijnhofpoorten gebouwd, dit ter hoogte van de Nieuwe Begaardenstraat-Vrouw van Mechelenstraat, Nieuwe Begaardenstraat-Nonnenstraat, en Sint-Katelijnestraat-Schrijnstraat

Afbeelding 29 en 30 Impressie van 2 van de 3 begijnhofpoorten: aan de Nieuwe Begaardenstraat-Vrouw van Mechelenstraat (links) en Sint-Katelijnestraat-Schrijnstraat (rechts), Jan-Baptist De Noter (1786-1855) © Beeldbank Mechelen

- 17de eeuwse nieuwe straten: huidige Acht-Zalighedenstraat, Hoviusstraat, Fonteinstraatje, Conventstraat, en de randstraten rond de begijnhofkerk

Figuur 14 Stadsplan ca 1800, Joseph Hunin, met aanduiding van de nieuwe 17de eeuwse straten. De uitsprong in de stadsomwalling in het verlengde van de Nonnenstraat is de locatie van de vroegere Nonnenpoort, afgebroken in 1584 (afhankelijk van de historische bron). © Beeldbank Mechelen

- Eind 18de eeuw: afbraak begijnhofpoorten
- 19de-20ste eeuw: verdere integratie van het begijnhof in het stadsweefsel, aanleg groene boulevard ter hoogte van de vroegere stadsomwalling: huidige Guido Gezellelaan, toen Slachthuisvest

Afbeelding 31 Stadsplattegrond 1898, C. Hamaïde, groene boulevard ter hoogte van de vroegere stadsomwalling
© Beeldbank Mechelen

Na de historiek van het stratenpatroon komt hiernavolgend de historische kasseiverharding aan bod aan de hand van foto's. De kasseiverharding kende diverse formaten en legpatronen, van onregelmatig (bv Begijnenkerkhof) tot regelmatig (bv rijweg Nonnenstraat en Twaalf-Apostelenstraat). In de loop van de 20ste eeuw werden in een aantal straten voetpaden aangelegd in betondallen, en alle straten werden geasfalteerd. In de tweede helft van de jaren 1990 werd het begijnhof heraangelegd, overwegend met mozaïekkasseien in een waaierspatroon.

Afbeelding 32, 33 en 34 historische kasseien Acht-Zalighedenstraat (links), Begijnenkerkhof (midden), Twaalf-Apostelenstraat (rechts).
© Beeldbank Mechelen

Afbeelding 35, 36 en 37 Historische kasseien Nonnenstraat: regelmatige rechthoekige kasseien op de rijweg, onregelmatige kasseitjes langs de randen. © Beeldbank Mechelen

Afbeelding 38, 39 en 40 Historische kasseien Hoviusstraat (links), Fonteinstraatje (midden), Conventstraat (rechts). © Beeldbank Mechelen

Afbeelding 41 en 42 Historische kasseien in de randstraten Nieuwe Beggaardenstraat (links) en Guido Gezellelaan (rechts). © Beeldbank Mechelen

2.4 Landschappelijk erfgoed

De landschappelijke structuur binnen het Groot Begijnhof wordt gevormd door de vlieten Heergracht en Vuilgracht, en de Bleekweide.

2.4.1 Vlieten

De Mechelse vlieten zijn ontstaan als bijarmen van de Dijle in een oorspronkelijk moerassig gebied, die door verzanding zijn versmald en/of door de mens zijn aangepast. Het Groot Begijnhof kent 2 vlieten, de Heergracht en de Vuilgracht.

2.4.1.1 Heergracht

De Heergracht is één van de belangrijkste vlieten in de binnenstad van Mechelen, die aantakte op de Dijle in Nekkerspoel enerzijds, en ter hoogte van het huidige keerdok anderzijds. De loop van de Heergracht intra muros bereikte de stadsomwalling aan de 13de eeuwse Nonnenpoort. Daar verliet ze de stad, scheidde buiten de vesten de kloosterdomeinen van Thabor en van Blijdenberg, om tenslotte uit te monden in de Dijle. Omdat de doorbreking door de Heergracht een zwak punt was in de stadsomwalling besloot men op een gegeven moment om het stukje vliet extra muros te dempen, en te verleggen parallel met de binnenzijde van de vesten. Dit kunstmatig stukje Heergracht mondde intra muros uit in de Dijle ter hoogte van de Plankstraat en de Winketpoort. De historische bronnen zijn bijzonder onduidelijk en tegenstrijdig over de periode waarin deze aanpassing werd doorgevoerd. Met de nodige voorzichtigheid lijkt deze ingreep samen te gaan met de afbraak in 1584 (volgens de meeste historische bronnen) van de Nonnenpoort, die overbodig was geworden door de verwoesting van de genoemde kloosters en het begijnhof extra muros op het einde van de 16de eeuw. Een datering in deze periode lijkt ook compatibel met de vestiging in 1595 van het begijnhof intra muros, dat om een duidelijke begrenzing vroeg. Of deze situering in de tijd correct is, kan voorwerp uitmaken van verder historisch onderzoek.

Afbeelding 43 en 44 Braun en Hogenberg, ca 1575: uitmonding Heergracht extra muros, tussen kloosterdomeinen Thabor en Blijdenberg (links) en Berlin, ca 1777: uitmonding Heergracht intra muros ter hoogte van de Winketpoort (rechts)

© Beeldbank Mechelen

Binnen het Groot Begijnhof volgde de Heergracht eerst de rand van de Bleekweide, en kruiste vervolgens de Twaalf-Apostelenstraat. De brug over de Heergracht in deze straat werd in de 17de eeuw de Grauwe Zustersbrug genoemd, naar het voormalige Grauwe Zustersklooster in de buurt. De oudste benaming van de brug was 'Kwade Vonder' (kwaad = behekt, betoverd, te vrezen; vonder = kleine brug). In de 14e eeuw werd ze meestal het 'Brucsken int Gruenendal' of 'Minnenbrugghen' genoemd. Voorbij de Twaalf-Apostelenstraat vormde de vliet de achtergrens van de huizen in de Schrijnstraat.

2.4.1.2 Vuilgracht

De Vuilgracht doorkruiste het begijnhof achter de begijnhofkerk en langs het voormalige Cellebroedersklooster aan het huidige Begijnenkerkhof. Verder bakende ze het begijnhof af ten opzichte de achtererven van de Sint-Katelijnestraat, ter hoogte van de Acht-Zalighedenstraat en het eerste deel van de Nonnenstraat. Zie ook: Figuur 13 op p. 2.36.

Afbeelding 45 Begijnkerkhof 1835, Schoeffer: links op de afbeelding de Vuilgracht langs het voormalige Cellebroedersklooster. © Beeldbank Mechelen

2.4.2 **Bleekweide**

Binnen de begrenzing van het begijnhof was er een bleekweide tussen de Centjesmuur (1660) en de vliet Heergracht. De bleekweide deed dienst voor het drogen en bleken van linnengoed. Na het verdwijnen van het Begijnhof bleef de weide nog enige tijd in gebruik als bleekweide.

Afbeelding 46 Bleekweide binnen de muren van het Groot-Begijnhof. Links is een stukje van de Centjesmuur nog net in beeld. Rechts de tuilmuren van de woningen in de Twaalf-Apostelenstraat. Het tracé van de gedempte Heergracht loopt langs die tuilmuren, kant Bleekweide. © Beeldbank Mechelen

Omstreeks 1953 werd een deel van de Bleekweide ingenomen voor de bouw van een garage met tankstation. Hiervoor werd een deel van de Centjesmuur gesloopt.

Afbeelding 47 Garage met tankstation in de Bleekweide zijde Guido Gezellelaan, de Centjesmuur werd hiertoe deels afgebroken.
© Beeldbank Mechelen

Ten gevolge van de illegale afbraak in 1975 van het resterende stuk Centjesmuur rechts van het tankstation door de toenmalige eigenaar die er een showroom wilde bouwen, werd in 1976 de Centjesmuur beschermd als monument en een deel van het begijnhof inclusief de Bleekweide beschermd als cultuurhistorisch landschap.

Kunstenaar Jean-Paul Laenen, die in 1951 reeds zijn eerste atelier inrichtte in een woning aan de Bleekweide die zijn ouders huurden van de kerkfabriek, bouwde in de jaren 1970 een tijdelijk atelier in de Bleekweide. In 1985 werd de tuin samengevoegd met het terrein van de voormalige garage met tankstation, en kon Jean-Paul Laenen het garagegebouw benutten als atelier en tekenruimte.

Momenteel is de voormalige bleekweide opgenomen als private tuin bij Schrijnstraat 25.

Afbeelding 48 Het gebouw met het platte dak onderaan op de foto is de voormalige garage (1953) die sinds 1985 door kunstenaar Jean-Paul Laenen gebruikt werd als atelier. © Bing Maps 2017

HOOFDSTUK 3 - INVENTARISATIE

3 INVENTARISATIE

In dit hoofdstuk wordt een algemene beschrijving van het Groot Begijnhof opgenomen. Op beknopte wijze wordt een overzicht gegeven van de algemene kenmerken van het stadsgezicht en de beeldbepalende erfgoedelementen. De verschillende panden worden overkoepelend beschreven als bouwkundig erfgoed, voor een meer gedetailleerde beschrijving wordt verwezen naar de bijlages. Afzonderlijke fiches werden opgemaakt per gebouw en per straat in het projectgebied en als bijlage toegevoegd. Beide type-documenten volgen de structuur van het algemeen beheersplan waarbij ook alle 7 hoofdstukken aan bod komen.

De inventarisatie is voornamelijk in 2022 gemaakt. De toestandbeschrijving is gebaseerd op de toenmalige situatie en is dus een momentopname. Alle ingrepen gedaan na de inspectie (januari 2023) zijn niet opgenomen in de inventaris. Verder zijn ook enkel de elementen opgenomen die zichtbaar zijn vanop het openbaar domein, echter vallen alle elementen binnen het beschermde stadsgezicht wel onder het beschermingsdecreet.

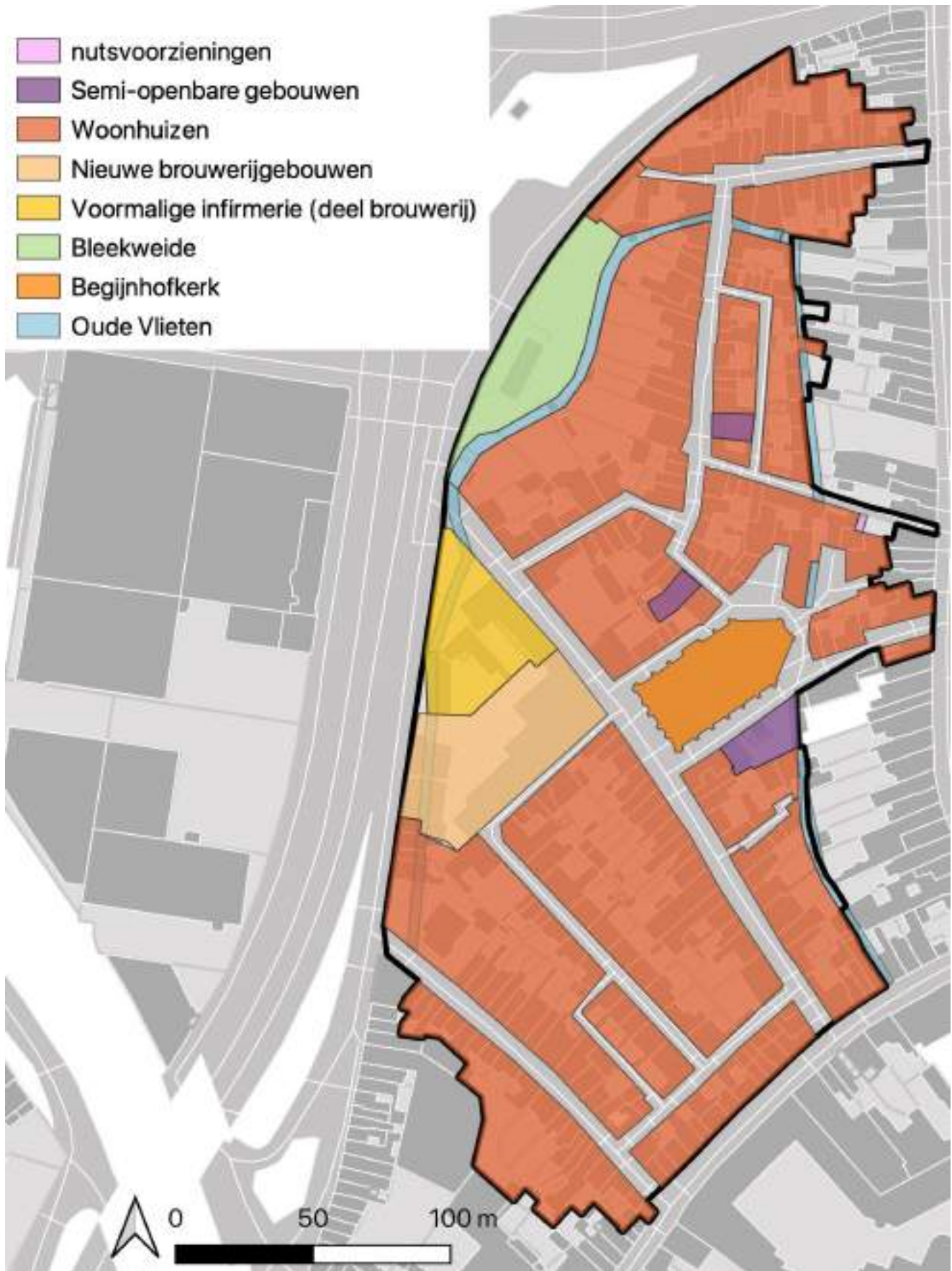
3.1 Groot Begijnhof als geheel

Het Groot Begijnhof te Mechelen is opgebouwd als stratenbegijnhof met een rijke geschiedenis die het uitzicht van het begijnhof sterk bepaald heeft. Hierbij zijn 2 sleutelmomenten aan te wijzen, ten eerste de inrichting van het begijnhof in een reeds bestaande stadswijk eind 16de-17de eeuw. Ten tweede de afschaffing en privatisering van het begijnhof onder Frans bewind in de 19de eeuw. De inrichting van het begijnhof in de bestaande stadswijk zorgde enerzijds voor een wijziging van de bestaande bebouwing, nl. opsplitsing van panden in begijnhofwoningen of conventen, en een toename van bebouwing door de bouw van nieuwe begijnhofwoningen. De afschaffing van het begijnhof zorgde voor een golf van architecturale diversiteit die ontstond als gevolg van de privatisering van de begijnenhuizen.

Deze ontwikkelingen hebben ook grote invloed gehad op het stedenbouwkundig geheel. Het hedendaags uitzicht van het Groot Begijnhof als een stratenbegijnhof met centraal de Nonnenstraat en hierrond een netwerk van diverse straten gaat terug op de middeleeuwse structuur. De straten die zover teruggaan, zijn de huidige Nonnenstraat, Krommestraat, Twaalf-Apostelenstraat, Schrijnstraat, Cellebroedersstraat, Krankenstraat, Vrouw van Mechelenstraat en Nieuwe Beggaardenstraat. Deze basis is vandaag nog zichtbaar, maar uitgebreid door toevoeging van kleinere straten doorheen de 17de eeuw (Acht-Zalighedenstraat, Hoviusstraat, Fonteinstraatje, Conventstraat, en de randstraten rond de begijnhofkerk).

Het begijnhof bestaat zowel uit openbare als private ruimte. Het stadsgezicht is beschermd omwille van historische en sociaal-culturele waarde, de elementen die deze waarde ondersteunen zullen hier verder uitgelicht worden. Binnen de openbare ruimte wordt de bestrating, de groenaanleg, het straatmeubilair en dergelijke behandeld. Voor het Groot Begijnhof zijn dit voornamelijk recht aangelegde, smalle kasseistraten met relatief weinig tot geen beplanting (een uitgebreidere beschrijving is te lezen onder 3.3 Openbare ruimte). De private ruimte bestaat uit bouwkundig erfgoed en tuinen. Wat betreft de zichtbare delen van het bouwkundig erfgoed gaat het over de voormalige begijnhofwoningen die grotendeels in rijverband gebouwd zijn (een uitgebreidere beschrijving is te lezen onder 3.2 Bouwkundig Erfgoed).

Om de diverse onderdelen van het Groot Begijnhof wat meer uit te lichten is dit hieronder op een kaart aangeduid. Deze maakt enerzijds het onderscheid tussen openbaar domein, bouwkundig en landschappelijk erfgoed. Het bouwkundig erfgoed binnen het Groot Begijnhof is zeer divers en bestaat momenteel uit woningen, kerk, brouwerij (voormalige infirmerie en enkele nieuwe gebouwen), elektriciteitscabine (nutsvoorziening) en enkele semi-openbare gebouwen (B&B De Vrome Vos, B&B Beggahof en de Evenementenlocatie Moreelshuis). Het openbaar domein bestaat uit de straten en het landschappelijk erfgoed omvat de voormalige vlietjes die momenteel overweld of gedempt zijn en de groenzone van de Bleekweide.

Figuur 15 Inventarisatie op macroschaal van het Groot Begijnhof

3.2 Bouwkundig Erfgoed

3.2.1 Algemeen overzicht

Hierna volgt een beschrijving van de diverse types begijnhofwoningen. Omwille van de diversiteit wordt deze beschrijving chronologisch opgedeeld in de verschillende types panden volgens de tijds- en stijlkenmerken.

De oudste groep panden valt reeds te dateren voorafgaand aan de vestiging van het begijnhof in de stadswijk eind 16de eeuw. Hierbij waren enerzijds woningen aanwezig in de vorm van diephuizen in bak- en zandsteenarchitectuur zoals Nonnenstraat 23-25. Anderzijds waren er grotere panden, zoals refuges en kloosters, en een stadspaleis aanwezig. Beide types waren opgetrokken in een kenmerkende bak- en zandsteenarchitectuur. Typerend voor de gebouwen zijn rode bakstenen met accenten in witte natuursteen (toenmalig veelal Brusselse of Ledesteen). Afhankelijk van de status van het gebouw werd in meer of mindere mate gebruik gemaakt van natuursteen. De witte natuursteen werd gebruikt voor raam- en deuroplijstingen, kruiskozijnen, speklagen, schouderstukken en dergelijke meer. Het schrijnwerk bestond toenmalig uit houten ramen met glas-in-lood, opgeklampte deuren en veelal luiken. Hieraan valt wel toe te voegen dat dit type panden veelal verbouwd zijn doorheen de eeuwen, maar toch nog enkele typische kenmerken bevatten. Zo is er bijvoorbeeld nog een restant van een vleugel van het celledoedersklooster waar nog elementen van deze kenmerkende bak- en zandsteenarchitectuur te vinden zijn. Van het stadspaleis, Hof van Fontes, daarentegen zijn slechts beperkte sporen zichtbaar bewaard aan de Jezuspoort.

Afbeelding 49 Nonnenstraat 23

Deze typerende bak- en zandsteenstijl bleef gebruikelijk doorheen de 17de eeuw wanneer de begijnen volop nieuwe woningen en conventen bouwden. Wel werd het gebruik van diephuizen zeldzamer, er werden steeds meer breedhuizen in de traditionele bak- en zandsteenarchitectuur gebouwd. De begijnhofwoning Twaalf-Apostelenstraat 21 is hier een voorbeeld van. Naast grote conventen/begijnhofwoningen werden er ook kleinere begijnhofwoningen in eenzelfde stijl gebouwd, zoals Twaalf-Apostelenstraat 16.

Afbeelding 50 Twaalf-Apostelenstraat 21

Enkele van deze nieuwe begijnhofwoningen werden opgetrokken met een ommuurde voortuin. In de Acht-Zalighedenstraat zijn nog dergelijke typische begijnhofwoningen terug te vinden. Historisch was dit woningtype ook aanwezig aan de oostkant van het Begijnenkerkhof en deels in de Conventstraat. Het zijn of waren woningen gelegen aan de randen van het begijnhof, die zich met hun voortuin oriënteerden naar het begijnhof, en zich met een relatief gesloten achtergevel afkeerden van het omliggende stadswefsel.

Het beeld van vrij uniforme begijnhofwoningen in bak- en zandsteenstijl is ook in de Hoviusstraat terug te vinden, een aantal met een ommuurde achtertuin aan het Fonteinstraatje.

De kenmerken van de architectuur bleven gelijk, namelijk rood baksteenmetselwerk met accenten in witte natuursteen en houten schrijnwerk. Wederom werden veel van deze woningen doorheen de tijd verbouwd.

Bij sommige van deze panden zien we nog steeds barokke elementen in de vorm van bewaarde deuromlijstingen of oculi in kalkzandsteen, bv. Hoviusstraat 12.

Afbeelding 51, 52 en 53 De Hoviusstraat (links), de Acht-Zalighedenstraat (midden) en barok portaal met oculus in de Hoviusstraat 12 (rechts)

Doorheen de 18de eeuw trad er minder verandering op, hoofdzakelijk omdat in deze periode veel minder gebouwd werd. Een uitzondering hierop vormt de begijnhofwoning Sint-Alexius met zijn fraaie in- en uitgezwente topgevel in laat barokstijl, 1726 gedateerd in de geveltop.

Toch werden enkele verfraaiingswerken uitgevoerd aan de reeds bestaande gevels. Van deze wijzigingen is veelal weinig bewaard aangezien veel gevels later nogmaals verbouwd werden hetgeen de 18de-eeuwse aanpassingen teniet deed. Stijlen zoals rococo of classicisme zijn dus niet of nauwelijks terug te vinden in het straatbeeld van het begijnhof.

18de-eeuwse stijkenmerken komen wel relatief courant voor in de interieurs. Balkenroosteringen werden bepleisterd, niet zelden voorzien van handgetrokken moulures. Ook kenmerkend voor de interieurs uit deze periode zijn de schouwboezems met afgeschuinde kanten.

In de 19de eeuw kwam een nieuwe architectuurstijl op die sterk zijn stempel drukte op het begijnhof, namelijk de 19de-eeuwse neoclassicistische lijstgevels. Wanneer het begijnhof geprivatiseerd werd, werden vele percelen opgedeeld van grotere begijnhofwoningen en conventen naar kleinere woningen. Samenhangend met deze opdelingen werden de gevels grondig verbouwd. Vaak werden de woningen opgehoogd tot 2 of 3 bouwlagen, natuursteenelementen zoals kruiskozijnen werden verwijderd en gevelopeningen werden rechthoekig gemaakt en veelal vergroot. De gevels werden afgewerkt met een witte gevelpleister, veelal met een sierlijst bovenaan. In de vergrootte gevelopeningen werden aanvankelijk houten kruisramen met roedeverdeling aangebracht, dit kon zijn met een onderverdeling in kleine ruitjes zoals in de 18de eeuw, ofwel in de vorm van zes- of achtlakramen. Vanaf het einde van de 19de eeuw werden ook T-ramen toegepast, vaak met een halfronde profilering op de T-verdeling. Deuren evolueerden in deze periode van opgeklampte deuren, veelal met brede planken met verdiepte geprofileerde voegen, naar paneeldeuren. De beglazing van de ramen en deuren bestond uit mondgeblazen glas. Houten

Afbeelding 54 Begijnhofwoning Sint-Alexius

Afbeelding 55 Nieuwe Beggaardenstraat 30A

plooiluiken en vensterluiken kwamen courant voor op de gelijkvloerse verdieping.

Zo kwamen de typerende lijstgevels met rechthoekige gevelopeningen, houten schrijnwerk en een witte gevelpleister tot stand. Dit geveltype is nog steeds veelvuldig aanwezig in het begijnhof, vaak wel ontleisterd in de tweede helft van de 20ste eeuw, zoals onder meer in de korte armen van de Acht-Zalighedenstraat.

Na deze neoclassicistische beweging ontstond nog meer diversiteit op vlak van woningbouw in de vroege 20ste eeuw. Naast de verderzetting van de 19de-eeuwse lijstgevel werden ook diverse nieuwe tradities en gevelafwerkingen toegepast. Hierbij werd volop gebruik gemaakt van cementbepleistering in diverse afwerkingssoorten. We zien onder andere voorbeelden van simipleister (met getrokken voegen), cimorné (met glaspartikels) en cementpleister met Art Deco motieven. Het schrijnwerk bleef uit hout bestaan, al werd nu ook gebruik gemaakt van guillotineramen en houten rolluiken. In deze periode kwam getrokken beglazing in voege (met een lichte wemeling) als alternatief voor mondgeblazen glas (met een vrij sterke wemeling). Naast het gebruik van gewoon blank glas werd decoratief glas-in-lood met Art Deco en Art Nouveau invloeden gebruikt. Dergelijke woningen staan verspreid doorheen het begijnhof, onder andere in de Schrijnstraat en de Vrouw van Mechelenstraat zien we hier voorbeelden van.

Afbeelding 56 Detail Krankenstraat 5 met Art Deco motieven in het pleisterwerk

Afbeelding 57, 58 en 59 Gecementeerde gevel met Art Deco motieven, Schrijnstraat 16 (links), cimorné (Vrouw van Mechelenstraat 19 (midden) en historiserende gevel, Twaalf-Apostelenstraat 11 (rechts).

In het begijnhof staan ook enkele typische interbellumwoningen met een voor die periode kenmerkende gevelsteen, bv. aan het Begijnenkerkhof en op de hoek van de Schrijnstraat en de Twaalf-Apostelenstraat.

Later in de 20ste eeuw ontstonden er enerzijds historiserende restauraties, alsook ingrijpende nieuwbouw. Bij de historiserende restauraties werden de gepleisterde gevels ontdaan van hun pleisterlaag en werd de bak- en zandsteenarchitectuur opnieuw in het zicht gebracht, gerestaureerd en eventueel gereconstrueerd, bv door het heropmetsen van trapgevels of het herintroduceren van natuurstenen kruisvensters. Onder de tweede vorm, de nieuwbouw, valt een veelheid van diverse panden. Deze variëren van

nieuwbouwwoningen in baksteenmetselwerk tot appartementsgebouwen in een betonconstructie. Enkele sterk vernieuwde of nieuw opgetrokken panden zijn voornamelijk te vinden in de Vrouw van Mechelenstraat en de Guido Gezellelaan. Deze nieuwe panden maken veelal gebruik van nieuwe gevelafwerkingen zoals een parement met een siersteen.

Afbeelding 60, 61 en 62 Twaalf-Apostelenstraat 32 uit 1937 (links), Krommestraat 7 uit 1990 (midden) en Guido Gezellelaan 59 uit 1966 (rechts)

In de veelheid van bouwstijlen en -periodes vormt het dakenlandschap van overwegend hellende daken een overkoepelende en verbindende factor. Platte daken komen in het begijnhof beperkt voor. Het gaat dan veelal om aanbouwen aan de achterzijde, die niet of beperkt zichtbaar zijn vanuit het openbaar domein, en enkele 20ste-eeuwse panden aan het Begijnenkerkhof, in de Moreelstraat, en de brouwerijgebouwen van Het Anker.

Afbeelding 63 Dakenlandschap richting Moreelstraat, Nonnenstraat, Hoviusstraat en Vrouw van Mechelenstraat (2015)

Afbeelding 64 Dakenlandschap richting Twaalf-Apostelenstraat, Acht-Zalighedenstraat en Schrijnstraat (2015)

Afbeelding 65 Dakenlandschap richting Begijnenkerkhof (2015)

Afbeelding 66 Dakenlandschap richting brouwerij het Anker en begijnhofkerk (2023)

Afbeelding 67 Dakenlandschap richting Hoviusstraat en Vrouw van Mechelenstraat (2023)

3.2.2 Tuinen

De tuinen in het begijnhof zijn overwegend ommuurd. Er zijn voortuinen aan de straatzijde (Acht-Zalighedenstraat), achtertuinen aan de straatzijde (Hoviusstraat-Fonteinstraatje), en tuinen in de binnengebieden (bv Nonnenstraat-Hoviusstraat). Uitgezonderd de grote tuinen grenzend aan de Bleekweide (Twaalf-Apostelenstraat, Krommestraat), de tuin van het herenhuis op de hoek Guido Gezellelaan-Vrouw van Mechelenstraat, en deze van de voormalige pastorie (Hoviusstraat), zijn de tuinen in het begijnhof overwegend vrij klein. Historisch gezien hebben de tuinen in het begijnhof vooral een utilitair karakter met kenmerkend veel bijgebouwen zoals keukens met gootsteen, bakhuisjes, bergruimtes, dierenhokken, ...

Net als de hoofdvolumes hebben deze bijgebouwen veelal hellende daken met Boomse pannen, zowel zadeldaken als lessenaarsdaken komen op de bijgebouwen voor. Sporadische bomen zorgen voor een verticaal groenelement in de binnengebieden. De hogergenoemde grote tuinen aan de Twaalf-Apostelenstraat, die gelegen zijn in het beschermde cultuurhistorisch landschap (1976) hebben in vergelijking een veel groener karakter en vormen ruimtelijk één grote groene zone samen met de Bleekweide.

Afbeelding 68 Utilitaire bijgebouwen in het binnengebied Hoviusstraat-Nonnenstraat (2002)

3.2.3 Beeldbepalend bouwkundig erfgoed

Binnen het bouwkundig erfgoed zijn er enkele panden die er uitspringen en een hoge erfgoedwaarde vertegenwoordigen.

3.2.3.1 *Begijnhofkerk*

De Sint-Alexius en Sint-Catharina kerk, opgetrokken tussen 1629 en 1638 naar ontwerp van Franquart en Huysen, is een driebeukige kerk met oosttoren in witte natuursteen. De barokke voorgevel aan de westzijde is opgetrokken als klokgevel met een bekronend driehoekig fronton. Verder zijn er decoratieve elementen zoals voluutmotieven, Korintische en Dorische pilasters, gekorniste kroonlijst, siervazen en dergelijke meer. Centraal op de gevel zijn twee beeldengroepen terug te vinden, beeld van de Heilige Catharina boven het inkomportaal en bovenaan in de gevel een beeld van God, vervaardigd door Lucas Fayd'herbe. In de noordelijke zijgevel is een bijkomend portaal toegevoegd in de 19de eeuw. De zijgevels zijn voorzien van steunberen, waartussen getoogde vensters (zijbeuken) en rondboogvensters (middenschip) met respectievelijk gebrandschilderde glasramen en geometrisch glas-in-lood. Alle vensters zijn bij de recente exterieurrestauratie voorzien van een beschermbeglazing. De daken zijn bedekt met natuurleien.

Afbeelding 69 Voorgevel van de begijnhofkerk (links) © Studio Roma

Afbeelding 70 Zijgevel en toren van de begijnhofkerk (rechts) © Studio Roma

3.2.3.2 *Conventen*

Bij het ontstaan van het begijnhof werden verschillende conventen opgericht waarvan er verschillende nog aanwezig en beeldbepalend zijn. Oorspronkelijk opgetrokken in bak- en zandsteen, maar doorheen de tijd soms voorzien van een witte gevelafwerking of een similipleister. Enkele typerende conventen zijn het convent van de Heilige familie en het Sint-Alexius convent.

Afbeelding 71 Convent van de Heilige familie

3.2.3.3 *Pastorie*

De pastorie was initieel in gebruik als begijnenconvent, Aartsbisschoppelijk convent of het convent der Tien Geboden. De gevel in traditionele bak- en zandsteenstijl werd volgens de gevelsteen in blauwe hardsteen opgetrokken in 1620. De gevel is voorzien van raamlijsten en speklagen in witte natuursteen. De kruismonelen werden in het verleden verwijderd. Boven de voordeur is een cartouche met rondboognis aanwezig bekroond door het wapenschild van Mathias van den Hove. In de nis was een beeld geplaatst van Onze-Lieve-Vrouw, ter vervanging van een beeld van Mozes dat in 1797 verdween. Omstreeks 1995 werd een nieuw bronzen kunstwerk van de hand van Mechelaar Jean-Paul Laenen aangebracht in de rondboognis. Het dak kraagt over met decoratieve korbelen.

Afbeelding 72 Pastorie

3.2.3.4 *Infirmierie*

De infirmerie of ziekenhuis gaat terug op het 15de -eeuws refugiehuis van de Sint-Bernardsabdij van Hemiksem. Wanneer de begijnen eind 16de eeuw hun intrek nemen, wordt het een infirmerie. Nog later in de 19de eeuw een tehuis voor oudere vrouwen en nadien een stoomzagerij. Sinds eind 20ste eeuw is het een onderdeel van de brouwerij Het Anker.

Het complex bestaat uit meerdere panden die samengevoegd werden. Aan de Nonnenstraat bestaan deze panden uit wit geschilderde of bepleisterde gevels. Aan de Guido Gezellelaan is een L-vormige bebouwing in bak- en zandsteenstijl terug te vinden, vermoedelijk uit 1713 maar aangepast in de 19de eeuw.

Afbeelding 73 Voormalige infirmerie op het binnenplein van Brouwerij Het Anker (links)

Afbeelding 74 Voormalige infirmerie op het binnenplein van Brouwerij Het Anker (midden)

Afbeelding 75 Nieuwere bebouwing van brouwerij het Anker (rechts)

3.2.3.5 Cellebroedersklooster

Aan het Begijnenkerkhof staan nog enkele vleugels van het voormalige cellebroedersklooster dat dienst deed van omstreeks 1448 tot 1614 waarna de begijnen hun intrek namen in het klooster. De overblijfselen van het voormalige klooster zijn opgetrokken in baksteen met nog veel onderdelen in witte natuursteen.

Afbeelding 76 Overgebleven vleugel van het Cellebroedersklooster in de Begijnenkerkhof

3.2.3.6 Dodenhuisje + voormalig kerkhof

Afbeelding 77 Dodenhuisje met ommuring en buurthuis Moreelshuis

Begraven gebeurde in de begijnhofkerk, of in het geval van de minder begoede begijnen op het ommuurde begijnenkerkhof aan de huidige Moreelstraat. De aanwezigheid van het dodenhuisje aan de begijnhofkerk is uitzonderlijk te noemen. De opkomst van dodenhuisjes is te situeren aan het einde van de 18de eeuw, toen het besef groeide dat het opbaren van doden in huiselijke kring gevaar kon inhouden, zeker indien deze overleden waren aan een besmettelijke ziekte. De doden werden daarom geleidelijk opgebaard in speciale lokaaltjes, die om praktische en hygiënische redenen gebouwd werden op de begraafplaatsen buiten de stad.

De begijnhofkerk is de enige bidplaats in de Mechelse binnenstad die over een eigen dodenhuisje beschikte. Een mogelijke verklaring is dat de woning van heel wat begijnen slechts uit een klein vertrek bestond, zodat ze na hun overlijden elders opgebaard moesten worden.

Zoals het merendeel van de dodenhuisjes is ook dat van de Mechelse begijnhofkerk erg eenvoudig van opzet. Het vierkante, bakstenen gebouwtje onder een schilddak van blauw gesmoorde Boomse pannen vertoont op de hoeken verstevigingen met witte natuursteen. De enige vorm van decoratie zijn de twee zuilen van gesinterde baksteen en witte natuursteen die de rondboogpoort flankeren. Boven deze poort bevond zich een nu dichtgemetselde gevelopening met diefijzers die voor de nodige verluchting zorgde, samen met de vensteropeningen in de zijgevel.

Lang kan het dodenhuisje niet gediend hebben, want vanaf 1785 moest er begraven worden buiten de stad. Omstreeks 1888 bouwde de kerkfabriek een catecheselokaal op het voormalige kerkhof. Dit gebouw en het dodenhuisje werden in 2010-2011 gerestaureerd en herbestemd tot het huidige buurthuis en evenementenlocatie Moreelshuis.

3.2.4 Materialisatie van het bouwkundig erfgoed

Samenhangend met de verschillende architecturale stijlen en kenmerken die voorkomen doorheen het begijnhof valt er ook een veelheid aan materiaalgebruik te onderscheiden. Hiernavolgend worden de meest gebruikte materialen voor de diverse exterieurelementen overlopen. Hierbij wordt de volgorde aangehouden zoals in de pandfiches: gevels, schrijnwerk, daken, metaal en overige elementen. Aanvullend wordt verwezen naar bijlage 1, waarin specifieke voorbeelden en bijkomende uitleg over de historische exterieurelementen opgenomen zijn.

De materialen gebruikt in het gevelparement zijn heel divers, maar vallen op te delen in 2 grote categorieën: metselwerk en pleisterlagen.

Bij het metselwerk zijn er diverse soorten baksteen: rode handvormsteen, gesmoorde of gesinterde handvormsteen, gele gevelsteen, rode machinesteen, geglazuurde baksteen... Het meest voorkomend en historisch toegepast metselwerkverband is kruisverband. Halfsteens metselwerkverband komt voor bij recentere panden met spouwmuur, en bij sommige met recuperatiesteen hermetselede muren waarbij het historische kruisverband niet werd hernomen. Bij bepaalde interbellumgevels komt een ander decoratief metselwerkverband voor zoals een kettingverband.

Bij veel van de gevels wordt ook natuursteen gebruikt: van blauwe hardsteen voor dorpels en plinten tot witte natuursteen voor decoratieve elementen, speklagen, waterlijsten, steigergaten, omlijstingen van gevelopeningen,... In enkele modernere gevels wordt ook sporadisch gebruik gemaakt van beton.

Metselmortel en voegmortel bestaan traditioneel uit beige kalkmortel, en wordt bij oordeelkundige herstellingen of restauraties opnieuw toegepast. Bij recentere panden en bij sommige onoordeelkundige restauraties van historisch metselwerk werd een grijze cementmortel toegepast. Enkele gevels hebben decoratief voegwerk: dagstreep (cellebroedersklooster), opliggend voegwerk (bv. Guido Gezellelaan 63), schaduwvoeg (bv. Schrijnstraat 32),...

De tweede categorie gevelafwerking is bepleistering, zowel gladde kalkpleisters (vaak met sierlijstwerk bovenaan de gevel, soms met sierlijstwerk rond de gevelopeningen), als cementpleisters (vaak met schijnvoegen, soms met art deco motieven) en overige decoratieve cementpleisters bv cimorné (met glaspartikels). Veel gevelplinten werden ook gecementeerd, soms met een geïmiteerde frijnslag. Krabpleisters en andere gekorrelde pleisters zoals crépi hebben geen historische uitstraling, en de bij krabpleisters vaak zichtbare hoekprofielen rond de gevelopeningen bv in kunststof zijn visueel storend in een erfgoedcontext.

Het schrijnwerk bestaat overwegend uit hout. Historisch schrijnwerk komt nog voor in het begijnhof en is waardevol. Maar veel schrijnwerk is in het verleden reeds vernieuwd, hetzij naar historisch model met historische opdeling en profilering, hetzij zonder historische referentie. Naast hout is sporadisch gebruik gemaakt van kunststof en metaal (meestal aluminium).

Bij nog bewaard historisch schrijnwerk is vaak nog mondgeblazen of getrokken enkele beglazing aanwezig. Bij vernieuwd schrijnwerk is meestal dubbele beglazing met vlak floatglas toegepast. Waar historisch schrijnwerk is gerestaureerd of vernieuwd naar historisch model, werd soms monumentenglas toegepast, dit is dun dubbel glas met een mondgeblazen of getrokken buitenglasblad. Bij enkele recente renovaties werd vrij sterk spiegelende beglazing gebruikt en/of met een gekleurde schijn (van bepaalde isolerende of zonnwerende coatings). Dergelijke harde, spiegelende beglazing wordt als storend ervaren in de historische begijnhofcontext.

Op het dak wordt er overwegend gebruik gemaakt van kleidakpannen. Historisch gezien waren dit initieel kleine vlakke tegelpannen, en vervolgens gegolfde Boomse pannen. Nog bewaarde historische tegelpannen zijn in het begijnhof niet gekend, wel werden bij enkele restauraties nieuwe tegelpannen toegepast (bv het voormalige cellebroedersklooster aan het Begijnenkerkhof). Boomse pannen daarentegen zijn nog overwegend in het begijnhof aanwezig, zowel historische als nieuwe (vaak met een

verouderd oppervlak). De Boomse pannen zijn vrijwel steeds rood, soms blauw gesmoord, of een mengeling van beide. Historisch gezien werden de nokpannen en de dakranden van pannendaken aangemorteld. Deze werkwijze is vandaag minder aanwezig, maar wordt bij recente restauraties soms wel hernomen. Sporadisch werden ook zwarte, donkergrijze of bruine pannen gebruikt, bv van het type stormpan of grote vlakke tegelpannen. Deze niet historische dakpantypes integreren zich veel minder goed in de historische context, in het bijzonder wanneer deze een glanzend oppervlak hebben.

Naast de kleidakpannen worden leien ook gebruikt als dakbedekking. Dit gaat zowel om natuurleien als diverse soorten kunstleien.

Wat betreft de dakwaterafvoer zijn er 2 gootypes, nl. bakgoten en hanggoten. De bakgoten of kroonlijsten zijn opgebouwd uit hout, vaak met een kenmerkende profilering. In sommige gevallen werden deze in een latere fase bekleed met kunststof. De hanggoten bestaan meestal uit koper of zink, soms uit kunststof. De afvoerbuizen bestaan uit zink, koper of kunststof en zijn veelal voorzien van een gietijzeren eindstuk.

Tuilmuren zijn overwegend afgedekt op de traditionele wijze met keramische tegelpannen en nokpannen. De tuilmuren in de Cellebroedersstraat, opgetrokken in de jaren 1960, zijn afgedekt met geglazuurde dekstenen. Bij enkele recentere renovaties werden tuilmuren afgedekt met dekstenen in blauwe hardsteen (bv Moreelstraat 2, dodenhuisje in de Moreelstraat, Begijnenkerkhof 1).

Metalen elementen omvatten voornamelijk gevelankers en andere elementen zoals dieventralies, Judasvensters, voetschrapers en dergelijke meer.

De overige elementen omvatten onder meer de geveltuintjes die overwegend afgewerkt zijn met een boordsteen in blauwe hardsteen. Andere elementen zoals huisnummers, bellen... bestaan uit diverse materialen.

In het algemeen valt een onderscheid te maken tussen historisch materiaal en ahistorisch materiaal.

Onder het eerste vallen onder andere volgende elementen: handvormsteen in kruisverband, witte natuursteen, blauwe hardsteen, beige kalkmortelvoegen, gladde kalkpleister, geprofileerd hout voor schrijnwerk, mondgeblazen of getrokken beglazing, Boomse kleidakpannen, natuurleien, geprofileerd hout voor bakgoten/kroonlijsten, zink of koper voor hanggoten en afvoeren,...

Onder het tweede vallen onder andere volgende elementen: moderne platte pannen, glanzende pannen, stormpannen, kunstleien, kunststof en aluminium voor schrijnwerk, sterk spiegelende beglazing, kunststof voor bakgoten en afvoeren, grijze cementvoegen bij historisch metselwerk, korrelpleisters (crépi, krabpleister,...), plaatmaterialen, imitatiematerialen,...

De eerste categorie is passend bij de historische gevels en de erfgoedcontext, de tweede niet.

3.2.5 Typologieën van het bouwkundig erfgoed

3.2.5.1 Inleiding

Het Groot Begijnhof van Mechelen omvat een zeer unieke geschiedenis hetgeen resulteerde in een zeer divers beeld met invloeden van verschillende stijlperiodes. Zo zijn er nog enkele straten die het begijnhofkarakter goed bewaard hebben, zoals de Acht-Zalighedenstraat en de Hoviusstraat, en andere die een zeer divers beeld geven zoals de Vrouw van Mechelenstraat. Gezien het ook juist deze diversiteit is die het begijnhof typeert, is het van belang om rekening te houden met deze diversiteit. Om een overkoepelende beschrijving en hieraan gekoppeld ook een visie te kunnen opstellen, zijn er typologieën opgemaakt. Deze werden opgesteld volgens de verschillende geschiedkundige bouwstijlen en visuele kenmerken die terug te vinden zijn in het begijnhof. Elke categorie omvat een reeks van panden die dezelfde architecturale kenmerken vertonen. Deze kenmerken zijn van een algemene overkoepelende aard en beschrijven de vorm en afwerking van een gevel zoals deze terug te vinden zijn in het begijnhof. Het gebruik van deze types wordt doorheen de volgende hoofdstukken van het beheersplan ook toegepast. Zo omvat een categorie niet alleen de visuele kenmerken van een pand, maar ook een specifieke visie en beheersmaatregelen (zie hoofdstuk 5 en 6). Om na te gaan welke typologie toegekend is aan een pand, wordt verwezen naar de individuele pandfiches in bijlage.

Er zijn in totaal 7 pandtypes bepaald.

Een overzicht van de verschillende types in tabelvorm is terug te vinden op pagina 3.66.

TYPE A

Gevels in traditionele bak- en zandsteenstijl. De natuurstenen elementen bestaan uit barokke poortomlijstingen, kruisvensters, gevellijsten, speklagen, hoek- en negblokken, ...

De meeste van deze panden dateren uit de 17de eeuw, maar hier vallen ook historiserende restauraties onder.

TYPE B

Gevels met zichtbare sporen van traditionele bak- en zandsteenstijl, waarbij de originele gevelindeling in latere bouwfases aangepast is, maar de oorspronkelijke gevelkenmerken nog duidelijk afleesbaar zijn aan de hand van bouwsporen in de vorm van natuurstenen lateien, hoek- en negblokken, ...

TYPE C

Gevels verbouwd tot, of gebouwd als 19de eeuwse lijstgevel. Deze gevels waren of zijn nog steeds afgewerkt met een wit geschilderde kalkbepleistering of kaleilaag.

TYPE D

Gevels afgewerkt met een 20ste eeuwse cementpleister, zoals bv similipleister (met getrokken schijnvoegen), cimorné (met glaspartikels), art-deco stucwerk, ...

Dit type gevelafwerking verwijst naar een 20ste eeuwse (ver)bouwfase.

TYPE E

Gevels met een kenmerkende baksteenarchitectuur. Deze gevels zijn ontworpen als onbepleisterde gevels, met bv een bijzonder metselwerkverband, polychroom metselwerk, opliggend voegwerk...

Dit geveltype dateert veelal uit de 20ste eeuw.

TYPE F

Deze groep bestaat uit de overige gevels met erfgoedwaarde die niet onder één van de bovenstaande categorieën vallen. Het gaat om 20ste eeuwse gevels met verschillende gevelstijlen (art-deco, modernisme, ...) of gevelmaterialen (beton, baksteen, faience, ...).

TYPE G

Er zijn enkele (meer hedendaagse) gevels die niet tot één van de bovenstaande types kunnen worden gerekend en geen erfgoedwaarde bezitten.

3.2.5.2 *Methodiek*

Het toekennen van een typologie gebeurt met behulp van een afwegingskader uitgaande van twee standpunten, zijnde de huidige toestand en de historische gegevens. Uitgaande van de huidige toestand wordt gekeken binnen welke stijkenmerken de gevel het best past. Doordat panden doorheen de geschiedenis aanpassingen gekend hebben, kunnen sommige panden toe te schrijven zijn aan meerdere categorieën. In dergelijke gevallen is er gekozen om terug te grijpen naar de historiek van het pand. Panden die doorheen hun geschiedenis wel aan een specifieke typologie toe te schrijven waren en hiervan nog karakteristieken bevatten, zullen in dit type ingedeeld worden.

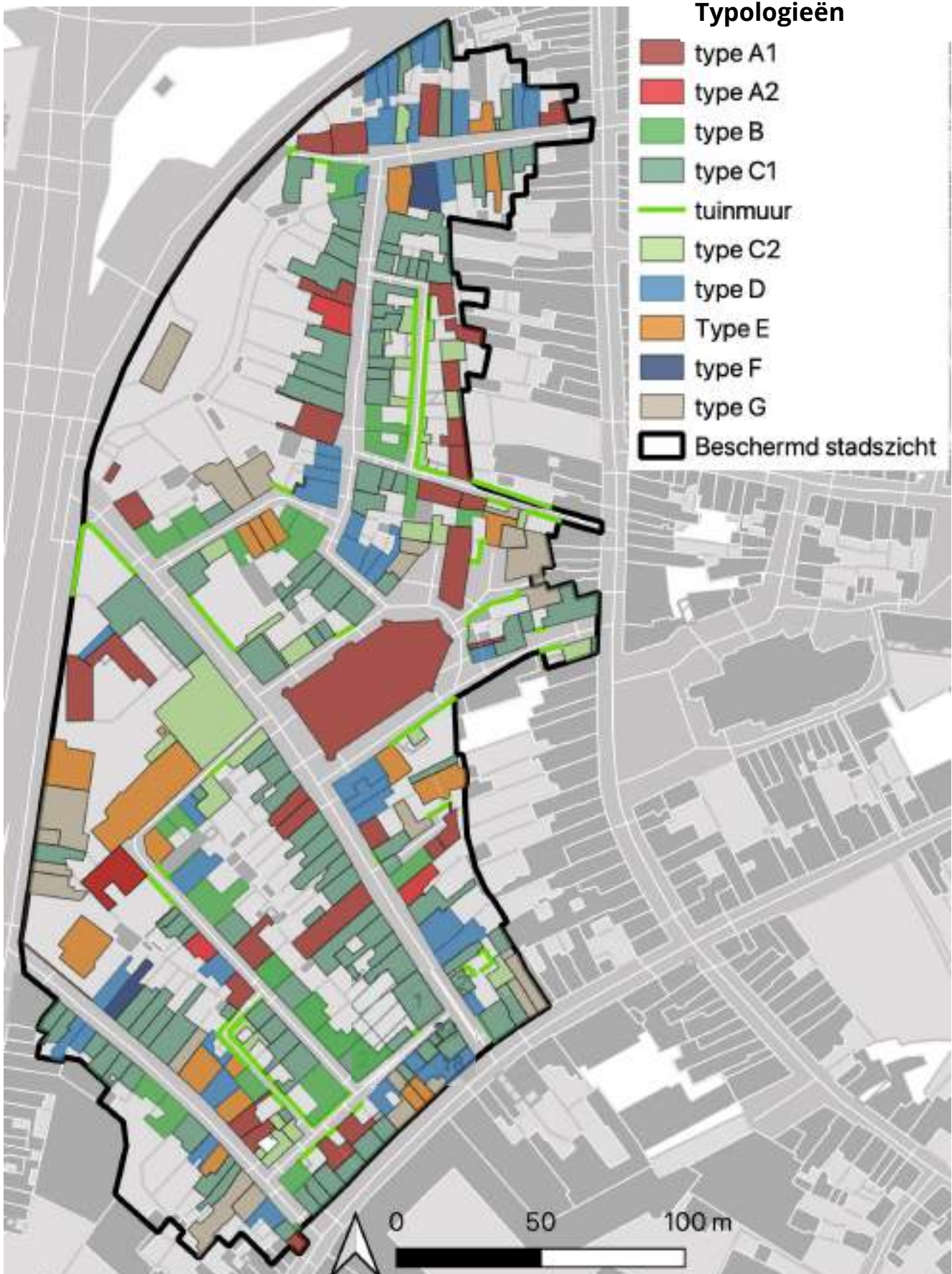
Voorbeeld:

Een lijstgevel met rechthoekige gevelopeningen, kroonlijst en houten schrijnwerk, maar zonder bepleisterde afwerking. Deze woning kan enerzijds gezien worden als type C1 (bepleisterde lijstgevel), maar ook als type E (gevel met een kenmerkende baksteenarchitectuur). Om na te gaan welke typologie hier het meeste passend is, is het belangrijk te weten of de gevel ooit bepleisterd is geweest. Indien de gevel ontworpen werd als een gevel in baksteenmetselwerk en er geen historische aanleiding (bouwplannen of foto's) is om van een pleisterlaag uit te gaan, wordt type E toegekend. Indien het echter duidelijk is aan de hand van oude foto's, bouwsporen of bouwaanvragen dat de gevel ooit ontdaan werd van zijn pleisterlaag dan wordt type C1 toegekend.

Ook kan een pand als bepleisterde lijstgevel opgebouwd zijn met rechthoekige grote raamopeningen en typerend houten schrijnwerk, maar als deuropening een rondboog natuurstenen omlijsting hebben. De lijstgevel is typerend C1, maar een witte natuurstenen rondboog portaal is veelal een restant van de barokke periode en bak- en zandsteenstijl (type A of B). Echter zijn de kenmerken overwegend type C1 en krijgt de gevel om deze reden ook type C1 toegekend.

Hiernavolgend is een tabel opgenomen met een overzicht van de verschillende typologieën samen met een beknopte beschrijving, datering en de mogelijke kenmerken. De beschrijving van een bepaald type/stijl gaat uit van een ideaalbeeld, veelal voldoen de gevels niet aan alle kenmerken toegeschreven aan de specifieke stijl. Om een beter inzicht te krijgen in de aanwezige kenmerken per pand wordt verwezen naar de pandfiches. In figuur 16 is ook een overzicht terug te vinden van het Groot Begijnhof met de aanduiding van de verschillende typologieën die toegekend werden aan de panden.

TYPE	STIJL	PERIODE	KENMERKEN	
A	Bak- en zandsteenmetselwerk	17 ^{de} eeuw	Gevels in baksteenmetselwerk met implementatie van natuursteen in speklagen, steigergaten, kruis- en kloosterkozijnen... Sommige gevels zijn afgewerkt als trap- of tuitgevel	
		20 ^{ste} -eeuwse historiserende restauraties	Tweedelige vlakke houten onderramen, kaderloos glas in de bovenlichten Zadeldaken in Boomse pannen of natuurleien Dakkapellen	
2	Gekaleide/geschil derde bak- en zandsteen gevels	17 ^{de} eeuw	Gevels volgens type A1 waarbij het baksteenmetselwerk rood en zandsteen beige gekaleid werd	
B	Gevels met sporen van bak- en zandsteenmetselwerk	17 ^{de} eeuw met 19 ^{de} /20 ^{ste} -eeuwse aanpassingen	Gevels in bak- en zandsteenmetselwerk (cf. Type A1), maar aanpassingen in de 19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw, zoals het wegnemen van natuurstenen kruisvensters en deuroplijstingen	
C	1	Bepleurde lijstgevel (+ in het verleden ontleisterd)	19 ^{de} eeuw	Lijstgevel met grote rechthoekige gevelopeningen Vlakke witte kalkpleister op parement (soms reeds verwijderd) Eventueel decoratieve raam- en/of deuroplijstingen Houten schrijnwerk: 6 of 8-vlaksramen, T-ramen, luiken Houten bakgoten/kroonlijsten
	2	Gekaleide lijstgevel	19 ^{de} eeuw	Lijstgevel aan type C1, maar met dit verschil dat de gevel wit gekaleid werd in plaats van met kalkpleister
D	Gecementeerde gevelafwerking	20 ^{ste} eeuw	Lijstgevel met grote rechthoekige gevelopeningen Diverse gevelafwerkingen in cementpleister: <ul style="list-style-type: none"> 1. Simili-pleister 2. Art-Deco stucwerk 3. Cimorné Schrijnwerk als T-ramen of guillotineramen, luiken, houten rolluiken	
E	Baksteenarchitectuur	20 ^{ste} eeuw	Gevels ontworpen met baksteen parement in verschillende soorten Lijstgevels met grote rechthoekige gevelopeningen en soms imitatie natuursteen en baksteen Gevels met een baksteen sierparement (vb. gele baksteen...)	
F	Overige erfgoedgevels	2 ^{de} helft 20 ^{ste} eeuw	Moderne gevels afgewerkt met verschillende materialen (beton, baksteen...) Diverse gevelopeningen en schrijnwerk (aluminium bandramen, houten schrijnwerk...)	
G	Overige gevels	2 ^{de} helft 20 ^{ste} eeuw	Gevels zonder erfgoedwaarde	

Figuur 16 Typologieën in het Groot Begijnhof

3.2.6 Bouwfysische toestand

Het bouwkundig erfgoed verkeert in diverse staten, variërend van een goede tot een slechte staat. Elk gebouw of bouwkundige element is beoordeeld op zijn algemene conditie. Hierbij zijn drie categorieën te onderscheiden die op plan werden aangeduid (zie figuur 17):

1. Goede staat: panden die recent gerestaureerd zijn en/of goed onderhouden. Er is nauwelijks schade te zien, enkel zeer plaatselijk slechter voegwerk, lichte vervuiling of normale verwerking die niet schadelijk is op lange termijn.
2. Matige staat: panden waarvan op meerdere plekken plaatselijke schade geconstateerd is in de vorm van scheuren in metselwerk/natuursteen, weggespoelde voegen, roest, afgebladderde verf op meerdere plaatsen, etc.
3. Slechte staat: wanneer een gebouw op meerdere plaatsen matige eigenschappen vertoont of plaatselijk ernstig beschadigd is, is het gecategoriseerd in slechte staat. Mogelijk zijn delen van het gebouw instabiel te zien aan verzakking of ernstige scheuren.

De schadepatronen bij het bouwkundig erfgoed binnen het begijnhof is zeer divers, hiernavolgend wordt een beknopte oplijsting gemaakt van de meest voorkomende problemen. Voor de uitleg en toekenning van exacte schade wordt verwezen naar de pandfiches in bijlage.

- Vervuiling van zowel de natuursteen, baksteen, schilder- en pleisterlagen
- Materiële schade met materiaalverlies: uitgewassen voegen, vorstschade aan natuursteen en/of baksteen
- Schade aan het schilderwerk: vervuild, schraal en afbladderend schilderwerk
- Schade aan het hout: houtrot, waterschade en loskomende elementen
- Schade aan het metaal: roest

Figuur 17 Categoriatisatie van de bouwfysische toestand van het bouwkundig erfgoed

3.3 Archeologie

Gezien het voormalig Groot Begijnhof binnen het oude stadswefsel gevestigd is waar reeds bebouwing aanwezig was (cf. Hof van Fontes, woonhuizen, kloosters...), kunnen er archeologische vondsten aanwezig zijn. Zo kunnen er verschillende straatniveaus en bouwfases terug te vinden zijn. Binnen de verschillende bouwfases kunnen volgende zaken aangetroffen worden: vloerniveaus, kelders, afgebroken bijgebouwen en aanbouwen; ...

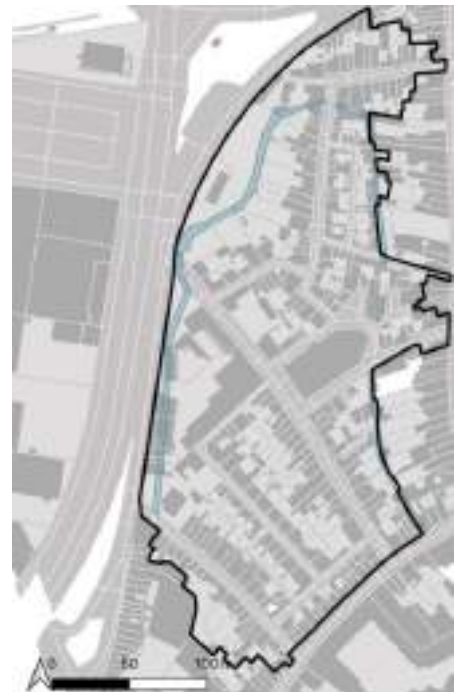
Het beschermde stadsgezicht valt binnen de archeologische zone van de Mechelse binnenstad. In het Groot Begijnhof zijn er vijf waarnemingen opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI). Ten eerste in de Hoviusstraat werd een archeologische laag met keramiek uit de 14de-15de eeuw gevonden alsook afvalkuilen.¹¹ Verder werden in de Hoviusstraat 1 nog afvalkuilen en beerputten teruggevonden. In de afvalkuil werd aardewerk teruggevonden te dateren naar de 15de en 18de eeuw.¹² In de Vrouw van Mechelenstraat 9 werden 2 afvalputten en een waterput gevonden met restanten van keramiek die in de 13de-14de eeuw te dateren zijn.¹³ In het convent van Sint-Alexius werd een toevalsvondst van aardewerk gevonden, namelijk 17de-18de -eeuws faiencebord, zalfpot en ander gebruiks aardewerk.¹⁴ Tijdens een opgraving in de tuin van hetzelfde convent werden dan afvalkuilen en beerputten gevonden gevuld met afbraakmaterialen, dierlijke beenderen, schelpen en aardewerk die te dateren zijn naar de 16de-18de eeuw.¹⁵

3.4 Openbare ruimte

Het Groot Begijnhof te Mechelen is ingebed in het toenmalige 16de-eeuwse stadswefsel dat uitgebreid werd in de 17de eeuw, met de Conventstraat, Hoviusstraat, Fonteinstraatje, de omgeving rond de begijnhofkerk en de Acht-Zalighedenstraat. Het begijnhof bestaat uit een aaneenschakeling van verschillende straten die organisch gegroeid zijn, wat zorgt voor een zeer onregelmatig stratenpatroon. Toch zijn de meeste straten vrij recht, met uitzondering van de Krommestraat en het Begijnenkerkhof.

Oorspronkelijk liepen er 2 vlieten, de Heergracht en de Vuilgracht, doorheen het begijnhof die nog steeds te zien zijn in de perceelsgrenzen. Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw werden de vlieten gedempt, overwelfd of ingebuisd.

Tot en met de 18de eeuw was het begijnhof een met toegangspoorten en vlieten afgesloten stadsdeel. Door de afbraak van de poorten na het afschaffen van het begijnhof eind 18de eeuw werd het begijnhof deel van het stadswefsel, een evolutie die in de 19de eeuw versterkt werd door het verbinden van de wijk met de omliggende straten en het dempen van de vlieten.

Figuur 18 Aanduiding van de gedempte vlieten volgens het Primitief Kadaster (1824) binnen de grenzen van het voormalige Groot Begijnhof

¹¹ ID102296 URI<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/102296>

¹² ID156161 URI<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/156161>

¹³ ID206780 URI<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/206780>

¹⁴ ID156179 URI<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/156179>

¹⁵ ID156159 URI<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/156159>

Om beter zicht te krijgen in het uitzicht van elke straat afzonderlijk wordt verwezen naar de straatfiches in bijlage.

3.4.1 Bestrating

Het stratenpatroon is na de 17de eeuw tot heden nagenoeg ongewijzigd gebleven, met uitzondering van de Moreelstraat die in de 19de eeuw verbonden werd met de Sint-Katelijnestraat, en de gewijzigde situatie aan de vestzijde waarbij de Vrouw van Mechelenstraat en de Nonnenstraat verbonden werden met de huidige Guido Gezellelaan, en de vliet die het begijnhof begrensd werd gedempt en overbouwd langs een nieuwe rooilijn.

Figuur 19 Overzicht van de huidig verschillende wegdektypes

De historisch gegroeide straten zijn vrij smal en hebben een onregelmatig patroon. Dit stratenpatroon is historisch zo gegroeid en bijgevolg een belangrijk element binnen het openbaar domein van het Groot Begijnhof.

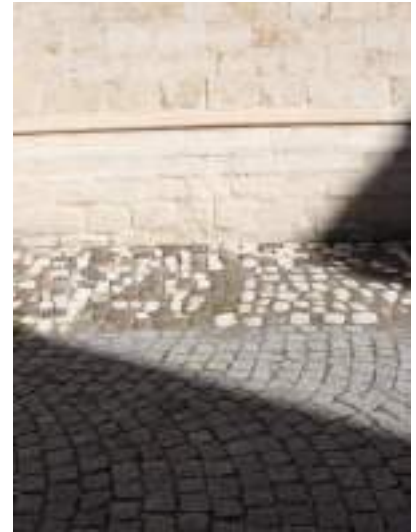
Uit historische foto's valt af te leiden dat op het einde van de 19de en de vroege 20ste eeuw de wegen gekasseid was. In de jaren 1950 of 1960 werden de straten geasfalteerd. In de tweede helft van de jaren 1990 werden de straten binnen de grenzen van begijnhof opnieuw gekasseid. Het wegdek van de randstraten bestaat nog steeds uit asfalt (zie figuur 19).

De gekasseide straten binnen de oude grenzen van het begijnhof bestaan uit mozaïekkasseien in een waaivormig patroon, overwegend in lichtgrijze porfier of graniet. In de Conventstraat en het Fonteinstraatje zijn de mozaïekkasseien in een mengeling van grijs- en bruintinten. In de Krankenstraat en de Hoviusstraat werden rechthoekige porfier kasseien geplaatst in een mengeling van grijs- en bruintinten. (zie afbeelding 81-84).

Uitgezonderd in de Nonnenstraat en de randstraten werd er geen onderscheid gemaakt tussen rijweg en voetpaden. Parkeerstroken binnen het begijnhof worden aangegeven in het wegdek door middel van een boord in rechthoekige kasseien.

Zeer uniek is de bewaring van het oude wegdek rondom de begijnhofkerk. Rondom de kerk is een strook kasseien te vinden van verschillende formaten en kleuren, onder andere Balemse kasseien en gres kasseien. Deze strook is afgeboord met een boordsteen in blauwe hardsteen. Op bepaalde plaatsen tussen de kasseien zijn grotere stenen terug te vinden, waaronder gerecupereerde dorpels en fragmenten van voormalige grafstenen. Hierop zijn hier en daar nog motieven van decoratie terug te vinden. Deze kasseiboord is gedurende de restauratie van het exterieur van de begijnhofkerk heraangelegd en aangevuld.

Een ander kenmerkend element in de straten is de aanwezigheid van schamp- of stootstenen. Deze zijn vervaardigd in blauwe hardsteen en hebben verschillende vormen en afmetingen.

Afbeelding 78, 79 en 80 Schamppaal op de hoek van de Krommestraat en de Twaalf-Apostelenstraat (links), plaquette ter aanduiding van een gedempte vliet (midden) en historische kasseitjes rond de Begijnenkerk (rechts)

Afbeelding 81, 82, 83 en 84 Overzicht van de verschillende soorten kasseiverhardingen: mozaïekkasseien in lichtgrijze graniet of porfier (linksboven), in een mengeling van grijs- en bruintinten in Conventstraat en Fonteinstraatje (links onder), rechthoekige kasseien in Krankenstraat en Hoviusstraat (rechts boven), historische Balegemse en gres kasseien in een patroon voor de ingang van de begijnhofkerk (rechts onder).

3.4.2 Straatmeubilair

Gezien het typerend smal stratenpatroon, blijft er weinig ruimte over voor straatmeubilair. Dit is dan ook grotendeels beperkt tot straatverlichting, fietsrekken en plantenbakken.

In de 19de eeuw werden gaslantaarns voorzien in het Groot Begijnhof. Hiervan zijn er nog twee bewaard, namelijk één in de Krankenstrat en één aan het Begijnenkerkhof. Degene aan het Begijnenkerkhof is nog grotendeels volledig, inclusief de gietijzeren console. Beide lantaarns werden recent gedemonteerd met het oog op restauratie tot één volledige lantaarn, als referentie naar de 19de-eeuwse gasverlichting. De 19de eeuwse lantaarns werden vervangen door elektrische lantaarns, die overwegend historiserend van model zijn. Deze historiserende lantaarns bestaan uit zwart metaal op een onderstel. We zien ook enkele modernere straatverlichtingstoestellen in de Nonnenstraat/Conventstraat, Sint-Katelijnestraat en Nieuwe Beggaardenstraat. Deze moderne Ledverlichting heeft een vrij strak uitzicht en een veel wittere lichtkleur.

Afbeelding 85 en 86 19de-eeuwse gaslantaarn aan het Begijnenkerkhof (links) en het huidige zicht van het onderstel (rechts)

Afbeelding 87 en 88 Moderne lantaarn in de Conventstraat (links) en historiserende lantaarn in de Moreelstraat (rechts)

Overig straatmeubilair omvat onder meer plantenbakken die terug te vinden zijn in de Schrijnstraat en de Twaalf-Apostelenstraat. Het gaat hier om rechthoekige, moderne, eenvoudige plantenbakken, die ook in de rest van het straatbeeld van Mechelen voorkomen.

De fietsrekken bestaan uit een eenvoudige constructie van geplooiden metalen buizen. Deze zijn terug te vinden in de Twaalf-Apostelenstraat, Moreelstraat en Nonnenstraat.

Afbeelding 89, 90 en 91 Fietsenrek in de Nonnenstraat (links), Twaalf-Apostelenstraat (midden) en plantenbakken in de Schrijnstraat (rechts).

Er is momenteel geen publiek zitmeubilair in het begijnhof.

3.4.3 Bouwfysische toestand

Het openbaar domein is verzorgd en onderhouden. Het wegdek binnen de contouren van het stadsgezicht is bestraat met kasseien, hier zijn wel enkele kasseien die losliggen, en is er sporadisch onkruid en kleine plantengroei tussen de kasseien. Overige elementen van het straatmeubilair, zoals de bloembakken, zijn verzorgd aangeplant en onderhouden, ook de straatlantaarns en fietsenrekken vertonen geen schade.

Afbeelding 82 Zicht op de kasseien in de Nonnenstraat met zichtbare mosgroei in de voegen

3.5 Landschappelijk erfgoed

Het Groot Begijnhof wordt voornamelijk gekenmerkt door een sterke verstedelijking en relatief weinig groen. Dit is mede door de smalle straten die weinig ruimte laten voor beplanting. Wel is er een kleine groenzone op de hoek van de Sint-Beggastraat en het Begijnenkerkhof. Hier zijn enkele beukenhagen en een lindeboom aangeplant. Verder zien we aan vele panden private geveltuintjes die het openbaar domein vergroenen. De geveltuintjes bestaan uit diverse beplanting en zijn overwegend afgewerkt met een boord in blauwe hardsteen, enkele hebben geen boord of één in betonsteen. Uit historisch beeldmateriaal blijkt dat de geveltuintjes in enkele straten verschenen op het einde van de jaren 1970. Tijdens de heraanleg in de tweede helft van de jaren 1990 werden ze doorheen het ganse begijnhof toegepast.

Qua groen vallen ook de private tuinen te vermelden. Dit zijn voornamelijk kleine stadstuinjes voor of achter de panden waarvan de beplanting soms zichtbaar is vanuit het openbaar domein. Dit vinden we o.a. terug achter de tuinmuren in de Acht-Zalighedenstraat en het Fonteinstraatje.

De voormalige bleekweide van het begijnhof omvat een grote groenzone gelegen achter de oneven straatzijde van de Twaalf-Apostelenstraat en aan de andere zijde afgesloten door de Guido Gezellelaan met de Centjesmuur. De Bleekweide maakt deel uit van een private tuin en is niet toegankelijk, maar heeft een belangrijke historische waarde. Op een luchtfoto is te zien hoe deze groenzone voorzien is van gras, bomen en struiken. Enkele grote bomen (o.a. linde, esdoorn, valse acacia) en struiken (taxus, klimop) die deel uitmaken van deze private tuin zijn beeldbepalend vanop het publieke domein.

Hetzelfde geldt voor de grote esdoorn op de ommuurde parking van hotel 'Het Anker'.

Naast groenzones komen ook de vlieten Vuilgracht en Heergracht in aanmerking als landschappelijk erfgoed. Deze zijn momenteel volledig overwelfd of gedempt, maar hebben wel hun sporen nagelaten in de perceelsverdeling van het Groot Begijnhof.

Afbeelding 93 Luchtfoto Bleekweide
© Geopunt

Afbeelding 94 en 95 Groenaanleg aan het Begijnenkerkhof (links) en geveltuintjes in de Acht-Zalighedenstraat-Cellebroedersstraat (rechts)

3.5.1 Bouwfysische toestand

Het zichtbaar groen valt enerzijds op te delen in openbaar groen, beperkend tot het Begijnenkerkhof, en privaat groen. De boom en het perk aan het Begijnenkerkhof zijn goed onderhouden. Private (gevel)tuintjes verkeren in diverse staten van onderhoud.

HOOFDSTUK 4 - ERFGOEDWAARDEN

4 ERFGOEDWAARDEN

In dit hoofdstuk worden de erfgoedwaarden van het begijnhof beschreven, vertrekkende van de beschermingsbesluiten van het stadsgezicht (2012) en van het cultuurhistorisch landschap (1976). Dit achtereenvolgens voor het geheel, het bouwkundig erfgoed, de archeologie, het openbaar domein, en het landschappelijk erfgoed. Het duiden van de erfgoedwaarden dient ter ondersteuning van de visie in hoofdstuk 5.

4.1 Groot Begijnhof als geheel

4.1.1 Erfgoedwaarden beschermd stadsgezicht

Volgens het beschermingsbesluit (Groot Begijnhof en Omgeving - 12-07-2012 ID: 5037) is het Groot Begijnhof beschermd omwille van historische en sociaal-culturele waarden:

Historische waarde:

Begijnhof dat opklimt tot het einde van de zestiende en de zeventiende eeuw. Het bloeiende begijnhof vormde als het ware een stad in de stad, afgesloten door poorten, huizenrijen en een deel van de stadsmuur. Het Groot Begijnhof van Mechelen wordt tot de representatieve voorbeelden op de lijst van het werelderfgoed gerekend omwille van zijn unieke geschiedenis en uitzonderlijke typologie als begijnhof dat gevestigd werd in een bestaande stadswijk. Het behoort als geheel tot het karakteristiek bouwkundig erfgoed dat een beeld geeft van de begijnenbeweging die acht eeuwen lang een inherent element was van de stedelijke samenleving in Vlaanderen. Het karakteristieke en historisch gegroeide stratenpatroon is kenmerkend voor het Mechelse begijnhof.

Sociaal-culturele waarde:

De begijnen waren groepen vrouwen die zich in een religieuze gemeenschap verzamelden, maar die zich in tegenstelling tot de vrouwelijke kloosterorden, niet terugtrokken uit de maatschappij. Het begijnhof is de materiële weerspiegeling van deze specifieke samenlevingsvorm van zelfstandige, vrome vrouwen die ontstond op het einde van de twaalfde eeuw en in Vlaanderen bleef voortbestaan tot in de negentiende-twintigste eeuw. In de huidige maatschappij blijft de continuïteit van de woonfunctie bestaan en vormen de begijnhoven een equivalent voor recentere woonerven.

Afbeelding 96 Moreelshuis. Doodsprentjes van enkele begijnen. Centraal een foto van het laatste begijntje, Melanie Maria Van Campenhout (1896-1993)

De historische waarde als een 16de-17de-eeuws begijnhof binnen de stadsomwalling volgt uit haar zeer unieke geschiedenis. Deze geschiedenis wordt weerspiegeld in het historisch gegroeide stratenpatroon en het gediversifieerde bouwkundig erfgoed, volgend uit het ontstaan als een dun bevolkte middeleeuwse stadswijk met refuges, kloosters, woningen en een stadspaleis, vervolgens de vestiging van het begijnhof inclusief inbreidingen en het afsluiten van de wijk, en tenslotte de secularisering met herintegratie van de wijk in het omliggende stedelijke weefsel.

De sociaal-culturele waarde van een begijnhof betreft over het algemeen het specifieke samenlevingsverband waarin deze religieuze vrouwen zich verenigden. Ook namen zij diverse rollen binnen de maatschappij, zoals ziekenzorg, op zich. Het begijnhof weerspiegelt deze specifieke samenlevingsvorm, dit is onder meer te zien in de diverse begijnhofwoningen en conventen. Deze tonen hoe de begijnen samenwoonden. Ook andere elementen zoals de Bleekweide vormen een getuigenis van de gebruiken. De restanten van het voormalige Krankenhuis zijn een rechtreekse getuige van de ziekenzorg. De aanwezigheid van dergelijke fysieke relictten belichamen de sociaal-culturele waarde van het Groot Begijnhof.

4.1.2 Erfgoedwaarden cultuurhistorisch landschap

Een deel van het Groot Begijnhof werd voor de eerste maal beschermd in 1976 en dit als cultuurhistorisch landschap. De bescherming is van toepassing omwille van het algemeen belang gevormd door de historische en esthetische waarde.

Deze waarden worden in het beschermingsbesluit niet verder omschreven.

De historische waarde komt reeds elders aan bod in dit hoofdstuk.

De esthetische waarde schuilt in de schoonheid van het groene binnengebied met voormalige bleekweide en grote tuinen, het nog bewaarde gedeelte van de Centjesmuur, en de karakteristieke begijnhofpanden aan de oneven zijde van de Twaalf-Apostelenstraat.

4.1.3 Uitzonderlijk Universele Waarde

Op 2 december 1998 werd in Kyoto een groep van 13 representatieve Vlaamse begijnhoven, waaronder het begijnhof van Hoogstraten, ingeschreven op de lijst van het Werelderfgoed van Unesco.

Om erkend te worden als Werelderfgoed moet de site voldoen aan minimum twee van de tien criteria die Unesco hanteert. De site moet dan, wat de betrokken criteria betreft, uniek zijn en moet het unieke in een vergelijkend onderzoek kunnen aantonen. De Vlaamse begijnhoven zijn erkend omwille van volgende criteria:

Criterium 2: de begijnhoven stellen een belangrijke interactie van menselijke waarden tentoon, gedurende een tijdspanne of binnen een cultureel gedeelte van de wereld, voor ontwikkelingen in architectuur, monumentale kunsten, stadsontwerp of landschapsinrichting. De Vlaamse begijnhoven zijn een blijvende en unieke getuigenis van de middeleeuwse mystieke stroming waaruit zij zijn gegroeid en waarvan de evolutie beperkt bleef tot onze gewesten, waar zij kon rekenen op de steun van de kerk, de lokale adel en de feodale heren. Bijna elke Vlaamse stad van enig belang had toen één of soms twee begijnhoven waarin de mulieres religiosa (de godsdienstige vrouwen) zich groepeerden. Het ging om weduwen of ongehuwde vrouwen die een zelfstandig maar geëngageerd leven wensten te leiden, buiten de erkende religieuze ordes en hun gelofte van eeuwige trouw en armoede.

Criterium 3: de begijnhoven dragen of zijn een unieke getuigenis van een culturele traditie of een samenleving, welke nog voortleeft of is verdwenen. Binnen de evolutie van de maatschappij getuigen de begijnhoven van het bestaan van vele generaties ongehuwde vrouwen die zich bewust waren van hun culturele en sociale rol en hun vermogen om een gemeenschap met zelfbestuur uit te bouwen: spiritualiteit, dagelijks leven en solidariteit gingen er hand in hand; die solidariteit oversteeg trouwens de grenzen van hun "stad van vrede" via "goede werken" en bijstand in nood.

Criterium 4: de begijnhoven zijn een bijzonder voorbeeld van een type gebouw of architectonische samenstelling van een landschap, welke significante stappen in de menselijke geschiedenis voorstellen. De begijnhoven vertonen bovendien architecturale en stedenbouwkundige kenmerken die de eeuwen hebben doorstaan en die een leefomgeving creëren die vandaag de dag sterk op prijs wordt gesteld. Hun huidige vorm en structuur weerspiegelt een eeuwenlange evolutie die werd gekenmerkt door periodes van welvaart of tijdelijk verval, die te maken hadden met gebeurtenissen in de regionale en interregionale geschiedenis zoals de Franse Revolutie, de beide wereldoorlogen of nog de religieuze hervormingen waaronder de contrareformatie.

4.2 Bouwkundig erfgoed

De erfgoedwaarde van het bouwkundig erfgoed in het algemeen ligt in het feit dat deze de historische en sociaal-culturele waarde van het beschermde stadsgezicht belichaamt en ondersteunt.

De historische waarde van het bouwkundig erfgoed, in het bijzonder de architectuurhistorische waarde, is terug te vinden in de diverse stijlen als gevolg van de evolutie die het stadsdeel onderging en evolueerde van een laatmiddeleeuws stadsdeel met refuges en stadswoningen naar een begijnhof en uiteindelijk naar een gesecculariseerde woonwijk. Deze evolutie is duidelijk leesbaar in de gebouwen van het Groot Begijnhof. De 16de-17de -eeuwse architectuur in bak- en zandsteen, soms met bewaard gebleven barokke elementen (cf. rondboog poorten met oculi) zijn, samen met de 19de -eeuwse neoclassicistische lijstgevels, het meest bepalend in het straatbeeld. Ook de 20ste-eeuwse panden getuigen van de secularisering van het begijnhof, waaronder enkele panden die volgens een specifieke architectuurperiode opgebouwd zijn en dus bijdragen tot de historische gelaagdheid van het begijnhof.

De sociaal-culturele waarde wordt weerspiegeld door de aanwezigheid van enkele gebouwen, zoals de begijnhofkerk en het voormalige Krankenhuis, die nog refereren naar de toenmalige sociale dynamiek in het begijnhof.

Het bouwkundig erfgoed van het Groot Begijnhof is natuurlijk zeer divers, om deze reden wordt de erfgoedwaarde van individuele panden uitgebreider toegelicht in de pandfiches in bijlage.

4.3 Archeologie

Het begijnhof is een vrij gaaf bewaard stadsdeel met wortels tot de middeleeuwen. De veranderingen die doorheen de geschiedenis plaatsvonden, zijn vermoedelijk nog bewaard in de ondergrond. Bewijs hiervan zijn de vondsten die reeds teruggevonden werden in enkele onderzoeken (zie deel 3.3). Bijgevolg is de kans reëel dat er nog meerdere archeologische relicten terug te vinden zijn, die bijdragen tot de archeologische waarde van het Groot Begijnhof. Door het behoud in situ gaat deze archeologische waarde niet verloren.

4.4 Openbare ruimte

Het historisch gegroeide stratenpatroon kenmerkt zich door kleine, grotendeels onregelmatige straten aan weerszijden van een hoofdstraat met centrale begijnhofkerk. Het stratenpatroon kent zijn oorsprong in de middeleeuwen, kende een inbreiding met nieuwe straten in de begijnhoftijd, en werd na de opheffing van het begijnhof eind 18de eeuw stapsgewijze verbonden met het omliggende stadsweefsel. Dit heel typisch organisch gegroeid stratenpatroon, waarbij aftekening van de vlieten nog plaatselijk leesbaar zijn in de perceelsgrenzen, heeft bijgevolg een stedenbouwkundige waarde.

In de openbare ruimte zijn er nog enkele elementen zichtbaar die getuigen van de geschiedenis van het Groot Begijnhof: het restant van de begijnhofpoort aan de Vrouw van Mechelenstraat en de oude kasseistrook rond de begijnhofkerk. Beide elementen hebben een hoge erfgoedwaarde. De Centjesmuur alhoewel privaat eigendom beïnvloedt het straatbeeld sterk en krijgt ook een hoge waarde toegekend aangezien het één van de laatste relictten van het ommuurd begijnhof betreft.

Figuur 20 Aanduiding van de erfgoedelementen van het openbaar domein en landschappelijke erfgoedelementen

4.5 Landschappelijk erfgoed

De Bleekweide en de vlieten Vuilgracht en Heergracht vormen de landschappelijke elementen binnen het Groot Begijnhof. Ze weerspiegelen de historische en sociaal-culturele waarden van het beschermde stadsgezicht als volgt:

De vlieten vormen een relict van de oorsprong van Mechelen langs de Dijle met haar zijarmen en bijrivieren, en zijn aangeduid op de oudste historische kaarten van Mechelen. De vlieten hadden hun nut binnen de historische stad, onder meer voor transport, watervoorziening maar ook als riool. Voor het Groot Begijnhof hadden de vlieten bijkomend een begrenzend functie: de Heergracht vormde een fysieke barrière aan de vestzijde, de Vuilgracht scheidde de begijnhofwoningen aan de Acht-Zalighedenstraat en het eerste deel van de Nonnenstraat, van de achtererven van de Sint-Katelijnestraat. Gezien de hygiënische problemen die het gebruik van de vlieten als open riool met zich meebracht, werden ze eind 19de eeuw en begin 20ste eeuw ingebuisd, overwelfd of gedempt.

Ook is op de historische kaarten te zien hoe er ter hoogte van de Bleekweide reeds een groenzone aanwezig was. Het effectief in gebruik nemen van deze groenzone als bleekweide dateert vermoedelijk van de begijnhofperiode zelf. Naast het feit dat de Bleekweide beeldbepalend is binnen het Groot Begijnhof is hier ook het cultureel aspect van belang waarbij deze groenzone nog verwijst naar het historische gebruik van het drogen en bleken van textiel.

De Bleekweide draagt door haar groene karakter en omvang ook bij aan de esthetische waarde van het beschermde cultuurhistorische landschap (1976) waarin zij gelegen is. Het eventueel open leggen van het stukje Heergracht in de Bleekweide biedt potentieel om deze esthetische waarde in de toekomst nog te verhogen.

Afbeelding 97 Plattegrond Mechelen door Basire (18de eeuw) © Beeldbank Mechelen

HOOFDSTUK 5 - VISIE OP TOEKOMSTIG BEHEER

5 VISIE OP TOEKOMSTIG BEHEER

In de beheersvisie wordt verduidelijkt welke richting men op lange termijn, de komende 24 jaar, uit wil met het stadsgezicht. Deze vertrekt vanuit de erfgoedwaarden, historische en sociaal-culturele waarde en wordt als volgt geformuleerd:

Het beschermde stadsgezicht, met alle daarin voorkomende onderdelen en objecten, dient integraal en duurzaam bewaard te worden de toekomst, waarbij naast het behoud van de aanwezige erfgoedwaarden ook een versterking hiervan voorop staat. Deze erfgoedwaarden worden weerspiegeld in de historische, architecturale, stedenbouwkundige en landschappelijke elementen die dus allen behouden en indien mogelijk versterkt dienen te worden.

Deze algemene beheersvisie wordt vertaald in meetbare doelstellingen die men binnen de planperiode (24 jaar) wil realiseren.

Dit hoofdstuk bevat twee overkoepelende hoofddoelstellingen.

Ter realisatie en ondersteuning van de hoofddoelstellingen volgen zeven concrete nevendoelestellingen.

- **Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden**
- **Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden**
 - Historische en architecturale elementen
- **Nevendoelstelling 1: het toepassen van pandtypologieën bij restauraties van buitengevels en daken**
- **Nevendoelstelling 2: het uitvoeren van verantwoorde restauratiecampagnes**
- **Nevendoelstelling 3: het realiseren van duurzaamheid en comfort**
 - Stedenbouwkundige en landschappelijke elementen
- **Nevendoelstelling 4: het versterken van de cohesie en de zichtbaarheid van het Groot Begijnhof**
- **Nevendoelstelling 5: het vergroten van de leefkwaliteit in de site inzake mobiliteit en vergroening**
- **Nevendoelstelling 6: het kenbaar maken van de aanwezige landschappelijke erfgoedelementen**
- **Nevendoelstelling 7: het creëren van een breed draagvlak en ontsluiting van de site**

Hiernavolgend zullen de verschillende elementen (het geheel, bouwkundig erfgoed, archeologie, openbaar domein en landschappelijk erfgoed) van het Groot Begijnhof opnieuw overlopen worden. Per onderdeel zal dan uitgelicht worden welke doelstellingen van toepassing zijn en op welke wijze deze geïmplementeerd zullen worden.

5.1 Groot Begijnhof als geheel

Het begijnhof is een unieke wijk binnen de stad Mechelen. De unieke eigenschappen zijn vooral toe te schrijven aan haar ontstaansgeschiedenis in de stedelijke omgeving, die steeds dynamisch is blijven groeien. Alhoewel het begijnhof een geheel vormt, is er zeker ook sprake van heterogeniteit. Het is deze gelaagdheid die de erfgoedwaarden van het begijnhof vorm geeft en waarmee binnen de doelstellingen rekening zal worden gehouden.

5.1.1 Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden

De visie op het beheer van het stadsgezicht wordt ingegeven door een maximaal behoud van de erfgoedwaarden en erfgoedelementen. Dit is van toepassing op het Groot Begijnhof, in haar geheel van waardevolle elementen, en omvat zowel bouwkundig erfgoed, openbaar domein, archeologie en landschappelijk erfgoed. Bijgevolg is deze doelstelling van toepassing op alle hiernavolgende onderdelen.

Een goede visie ten aanzien van het conserveren en restaureren van het patrimonium vertrekt vanuit een fundamentele zorgende en behoudende aanpak en is gebaseerd op de gekende charters van Venetië, het Burra Charter en het Charter van Krakow, maar ook op de ICOMOS-documenten, zoals het Nara document over authenticiteit (1994) en de 'Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites' (1998). Historische evolutie, integraliteit, materiële authenticiteit, zorg voor het detail en een realistische conserverende houding met onderhoudsvriendelijke, duurzame en reversibele oplossingen staan hierin centraal.

Deze doelstelling vertaalt zich praktisch in volgende maatregelen:

- **Behoud van het historisch uitzicht:** het Groot Begijnhof is een historisch gegroeid geheel waarbij haar evolutie duidelijk zichtbaar is doorheen het beschermd stadsgezicht. Het is dan ook van belang om deze gelaagdheid en het historisch uitzicht in al haar aspecten te behouden, hierbij denken we dan aan:
 - o Stedenbouwkundig weefsel: behoud van de bestaande hoofdstructuren (straten, pleinen, perceelindeling, rooilijn, schaal, plaats en situering van de gebouwen, enz).
 - o Historisch gabarit: dakenlandschap, grotendeels bestaand uit zadeldaken bedekt met vrij uniforme pannen (Boomse pannen) en sporadisch leien
 - o Behoud van historisch materiaalgebruik: rode handvormbaksteen, witte natuursteen, blauwe hardsteen, kalei, kalkpleister, cementpleister, cimorné, gele gevelbaksteen, houten schrijnwerk....
- **Monitoring:** de basis van behoud vertrekt vanuit periodieke inspecties die toelaten problemen tijdig aan te pakken.
- **Onderhoud:** het uitvoeren van periodieke onderhoudswerken op kleine schaal kan grote problemen op lange termijn vermijden. Hierbij denken we aan het kuisen van goten, schilderen van houten schrijnwerk, snoeien van beplanting.... Voor specifieke onderhoudsmaatregelen verwijzen we naar de opsomming in hoofdstuk 6. Beheersmaatregelen.
- **Onderzoek:** verdiepend onderzoek kan meer inzicht en duidelijkheid geven in de mogelijkheden en wenselijkheid van bepaalde ingrepen. Dit onderzoek kan heel sterk uiteenlopen: bouwhistorisch, archeologisch, materiaaltechnisch, stratigrafisch, haalbaarheidsstudies, beeldkwaliteitsplan...

5.1.2 Hoofdstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden

Het tweede luik van de visie houdt in dat de erfgoedwaarden van het begijnhof kunnen hersteld of versterkt worden. Dit is van toepassing op twee situaties: enerzijds wanneer instandhoudingswerken onvoldoende blijken en anderzijds wanneer doelbewust gekozen wordt om verdwenen of nieuwe elementen toe te voegen ter versterking van de erfgoedwaarden.

Het eerste houdt in dat wanneer onderhoud van bestaande elementen aan het bouwkundig, landschappelijk erfgoed of openbaar domein onvoldoende is, men over kan gaan tot herstel of verbetering. Dit dient te gebeuren volgens de historische materialen, technieken en vormgeving. Specifiek vertaalt dit zich in het uitvoeren van restauraties die historisch verantwoord zijn en met respect voor de erfgoedwaarden. Bij restauraties zal er rekening gehouden worden met de historische gelaagdheid van het stadsgezicht en de gebouwen. Deze gelaagdheid zorgt namelijk mede voor het eigen karakter van het geheel en van de individuele panden.

Anderzijds kan het verbeteren of herstel van de erfgoedwaarden zich ook focussen op het terugbrengen van verdwenen elementen of het implementeren van nieuwe elementen. Alle wijzigingen dienen steeds afgewogen te worden ten opzichte van de erfgoedwaarden en rekening houdend met de historiciteit. Zo kan een herstel van historische uitvoeringen de erfgoedwaarde herstellen of vergroten. Ook het vergroten van de samenhang en het versterken van de eenheid van het begijnhof om het geheel duidelijker naar voor te brengen, is hier een belangrijk uitgangspunt. Dit is onder meer ook apart als nevendoelelstelling bij het openbaar domein opgenomen.

Voor de start van restauratiewerken zijn vooronderzoeken naar bijvoorbeeld historische opbouw, kleursamenstelling van schilderwerken, structuur of afwerking van gevels, stabiliteit aangewezen. Herstellings- of vernieuwingswerken dienen steeds te gebeuren in overleg met de bevoegde stadsdiensten en het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

5.2 Bouwkundig erfgoed

Ook hier zijn de 2 hoofddoelstellingen van toepassing. Alle panden die binnen het beschermde stadsgezicht vallen, hebben een exterieur dat in meer of mindere mate waardevol is en waarvoor er specifieke doelstellingen en maatregelen bestaan, opgenomen in dit beheersplan en bijlagen.

De interieurs van de panden vallen buiten het toepassingsgebied van het beheersplan.

Voor panden gelegen in een beschermd stadsgezicht hebben de regelgevende bepalingen van het Vlaams Onroerend Erfgoeddecreet enkel betrekking op het zichtbare exterieur. Voor de beschermde monumenten gelden de regelgevende bepalingen van het Vlaams Onroerend Erfgoeddecreet voor het volledige exterieur en interieur.

Daarnaast hanteert de stedenbouwkundige verordening van de stad Mechelen voor deze panden bijkomende bepalingen met betrekking tot het volledige exterieur, en een bijkomende zorg voor het behoud van de waardevolle historische bouwstructuren en authentieke waardevolle interieurelementen.

5.2.1 Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden

Behoud van het historisch erfgoed in de architectuur. Voor het bouwkundig erfgoed specifiek houdt dit het behoud van de architecturale waarde in. Omwille van de diversiteit van de panden in het Groot Begijnhof is het belangrijk om de waarden van elk pand afzonderlijk te beschouwen en hier mee te werken. Een algemeen uitgangspunt hierbij is wel het waarderen en behouden van de originele architectuur. Dit houdt in zo veel mogelijk originele afwerkingslagen en elementen te bewaren.

5.2.2 Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden

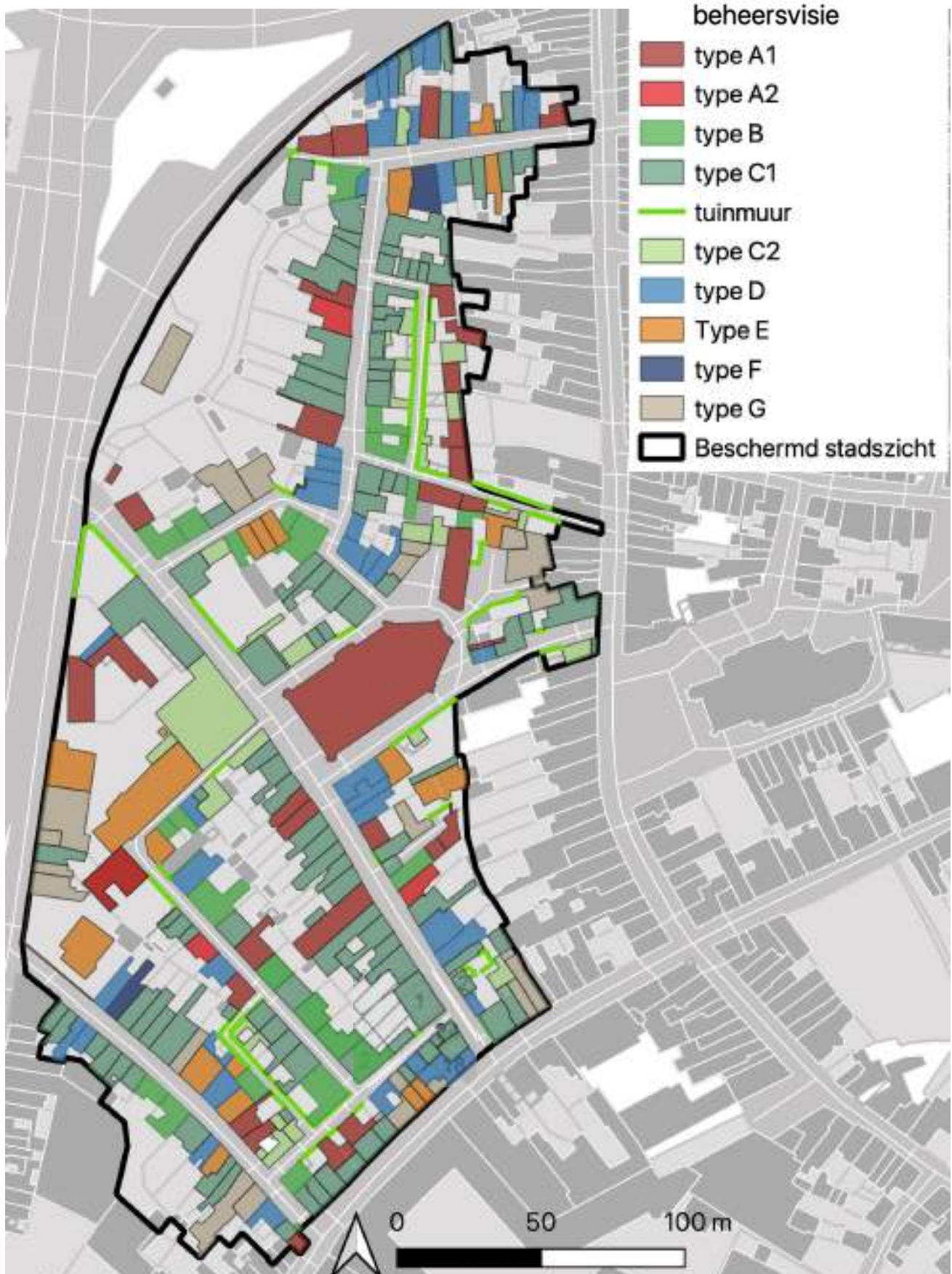
Wanneer bepaalde historische elementen verdwenen zijn bij het bouwkundig erfgoed kan een reconstructie naar historisch model de architecturale waarde bevorderen. We denken hierbij aan verdwenen schrijnwerk, goten, gevelindeling, pleisterlagen en dergelijke meer. Dit vertaalt zich onder meer in komende nevendoelestellingen (1&2).

5.2.3 Nevendoelstelling 1: het toepassen van pandtypologieën bij restauraties van buitengevels en daken

In hoofdstuk 3 is uitgelegd hoe de verschillende panden in types opgedeeld worden volgens fysieke en historische karakteristieken. Aan deze types zijn specifieke fysieke kenmerken toegeschreven, deze visualiseren het ideaalbeeld van een specifiek type. Bijgevolg is het wenselijk om de verschillende panden zo sterk mogelijk te laten aansluiten bij hun typologie.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de verschillende types en de visie met betrekking tot het uitzicht van de gevel, schrijnwerk en dakbedekking. Deze lijst geeft dan ook een richtlijn voor de verschillende panden om werkzaamheden uit te voeren om de ideaaltypologie te bereiken. Voor geschilderde/gekaleide gevelafwerking en schrijnwerk worden hier ook specifieke kleuren gekoppeld. De kleurencodes die hieraan gekoppeld zijn, geven een richtlijn. Specifieke kleuren en kleurstalen dienen steeds voorgelegd worden aan de hiertoe bevoegde instanties. In bijlage 1 werd een document toegevoegd waarbij het gewenste uitzicht per type meer gespecificeerd wordt aan de hand van foto's en een uitgebreidere uitleg.

TYPE	GEVEL		SCHRIJNWERK		DAK	
	UITZICHT	KLEUR	UITZICHT	KLEUR		
A	1	Gevel in rood baksteenmetselwerk met witte natuursteen Natuursteen is duidelijk herkenbaar: barokke poortomlijstingen, kruisvensters, gootoverkraging, speklagen, steigergaten...	/	Houten ramen in natuurstenen kruisvensters	Licht grijsblauw: S4010-B10G Lichtgroen: S5010-G10Y Houtkleur	Boomse pannen/ natuurleien Dak- oversteek of metalen hanggoot
	2	Gekaleide/geschilderde bak- en zandsteen gevel: baksteenmetselwerk (rood) en de zandsteen elementen (wit of beige)	Rood: S6030-Y70R Beige: S0502-Y	Opgeklampte deur (luiken)		
B		Gevels met sporen van traditionele bak- en zandsteenstijl zijn/worden wit gekaleid met behoud van zichtbaarheid van bouwsporen/natuursteen Zwart geschilderde plint	Wit: S0300-N Zwart: S9000-N	Geprofileerde ramen met glasroeden Opgeklampte deur (luiken)	Donkerblauw: S8010-R70B Donkergroen: S8010-G70Y Grijs: S1500-N Wit: S0300-N	Boomse pannen/ natuurleien Dak- oversteek of metalen hanggoot of houten kroonlijst
C	1	Lijstgevel met witte kalkpleister en zwart geschilderde plint rechthoekige raam- en deuropeningen	Wit: S0300-N Zwart: S9000-N	Geprofileerde houten ramen: roede-verdeling of T-ramen	Donkerblauw: S8010-R70B Donkergroen: S8010-G70Y Grijs: S1500-N Wit: S0300-N	Boomse pannen/ natuurleien
	2	Lijstgevel met witte kaleilaag en zwart geschilderde plint rechthoekige raam- en deuropeningen		Opgeklampte of paneeldeur (luiken)		Houten kroonlijst
D		Gecementeerde gevel met schijnvoegen	Cement: S1002-Y	Geprofileerde T-ramen en guillotineramen	Donkerblauw: S8010-R70B Donkergroen: S8010-G70Y Grijs: S1500-N Wit: S0300-N	Boomse pannen/ natuurleien
		Gecementeerde gevel met Art-Decomotieven	Wit: S0300-N	Paneeldeur		Houten kroonlijst
		Gevels met cimorné of andere decoratieve pleister	/	(luiken)		
E		Gevel in baksteenmetselwerk (rood, geel...) met verschillende plinten (blauwe hardsteen, gecementeerd...), individuele situaties	/	/	/	Boomse pannen/ natuurleien Diverse goten
F		Diverse overige gevels met erfgoedwaarde met verschillende uitzichten, individuele situaties	/	/	/	Pannen/ leien Diverse goten
G		Gevels zonder erfgoedwaarde met verschillende uitzichten, individuele situaties	/	/	/	Pannen/ leien Diverse goten

Figuur 21 Overzicht van de diverse typologieën in het begijnhof.

5.2.4 Nevendoelstelling 2: het uitvoeren van verantwoorde restauratiecampagnes

Deze doelstelling bouwt verder op de beide hoofddoelstellingen. Verantwoorde restauraties vertrekken vanuit een correcte deontologie die rekening houdt met de historiciteit van het pand. Enkele algemene richtlijnen waarmee rekening zal gehouden worden bij het maken van specifieke keuzes, zijn:

- Gebouwen opgetrokken in een geheel behouden of verkrijgen opnieuw zo veel mogelijk hun uniformiteit (zie eenheidsbebouwing)
- Het gebruik van materialen sluit zo nauw mogelijk aan bij de historiciteit van het Groot Begijnhof en van het pand zelf (zie materiaalgebruik)

5.2.4.1 Eenheidsbebouwing

Doorheen de 19de eeuw werden verschillende panden omgebouwd of opgebouwd als lijstgevel, waarbij enkele werden opgetrokken als eenheidsbebouwing. Anderzijds zien we ook grotere panden die in de loop der tijd werden verkaveld, maar die oorspronkelijk een eenheid vormden. Gezien het architecturaal concept van eenheid, is het dan ook aangewezen deze eenheid te behouden of te versterken. Deze visie zal verwezenlijkt kunnen worden door bij restauratiewerkzaamheden, het vernieuwen van schrijnwerk, schilderwerken en dergelijke meer, de panden binnen de eenheidsbebouwing gelijkaardig te behandelen.

Panden te beschouwen als eenheidsbebouwing:

- Twaalf-Apostelenstraat 24-26-28
- Acht-Zalighedenstraat 26-28-30-32
- Twaalf-Apostelenstraat 8 en Acht-Zalighedenstraat 2-2A-4
- Twaalf-Apostelenstraat 18-20
- Twaalf-Apostelenstraat 7-9
- Twaalf-Apostelenstraat 2-4
- Krommestraat 4-6-8
- Nieuwe Beggaardenstraat 22-24
- Vrouw van Mechelenstraat 27-29-31-33
- Hoviusstraat 17-19-21 (is geen eenheidsbebouwing maar een verkaveld pand waarbij geprefereerd wordt de eenheid te behouden)
- Conventstraat 18-20

Afbeelding 98 Twaalf Apostelenstraat 24-26-28

Afbeelding 99 Hoviusstraat 17-19-21

5.2.4.2 *Materiaalgebruik*

In het begijnhof zijn er diverse types materialen gebruikt, deze diversiteit is een belangrijk kenmerk van het Groot Begijnhof. Toch zijn er bepaalde materialen die passend zijn binnen het begijnhof en andere die niet thuishoren in het historisch beeld van de site en bijgevolg niet wenselijk zijn binnen het stadszicht. Het is dan ook de algemene visie om zo veel mogelijk historische materialen toe te passen en te behouden, en de andere materialen te gaan vervangen naar historisch model.

Dit vertaalt zich in enkele specifieke maatregelen over de te gebruiken materialen:

- **Gevel:** als gevelafwerking komen diverse materialen voor: rode handvormbaksteen (in mindere mate blauw gesmoorde handvormbaksteen), witte natuursteen, blauwe hardsteen, kalei, kalkpleister, cementpleister (met schijnvoegen, met art deco ornamenten, cimorné,...), gele gevelbaksteen (bv. interbellumpanden), ... Voor het gebruik van het correcte gevelmateriaal wordt verwezen naar nevendoelestelling 1. Pandtypologieën.
- **Schrijnwerk en beglazing:** ramen en deuren bestaan uit hout. Houten ramen worden voorzien van een historisch correcte raamindeling, profilering en detaillering. In sommige gevallen zijn er waren er ook historische (rol)luiken, ook deze bestaan uit hout. Kunststof of metalen schrijnwerk is niet passend in het Groot Begijnhof, met uitzondering van metalen schrijnwerk bij enkele moderne panden. Naast een beperkte nog resterende toepassing van glas-in-lood is historisch gezien de overwegende beglazing in het begijnhof een mondgeblazen beglazing (met een wemeling) of een getrokken beglazing (met een lichte wemeling). Bij het vervangen van beglazing (bv door dubbele beglazing) is het bij erfgoedpanden aangewezen om beglazing met een mondgeblazen of getrokken buitenblad toe te passen. Of minstens een neutrale heldere beglazing. Sterk spiegelende beglazing en/of met een gekleurde schijn (van bepaalde coatings) dient gemeden te worden.
- **Dakbedekking:** de gangbare dakbedekking bestaat uit rode Boomse pannen (in mindere mate blauw gesmoorde Boomse pannen) of natuurleien. Andere zoals vezelcementleien, stormpannen, zwarte pannen, glanzende pannen en dergelijke meer, worden bij toekomstige dakrenovaties vervangen door historisch passendere materialen.
- **Goten en afvoeren:** binnen het Groot Begijnhof zijn er 2 types goten, hanggoten en bakgoten of kroonlijsten. In het geval van hanggoten en afvoerbuizen wordt zink of koper toegepast. Bakgoten en kroonlijsten worden vervaardigd in hout met oog voor de historische profilering. Materialen zoals kunststof of vezelcement dienen gemeden te worden.
- **Schouwen:** kenmerkend voor de oudere woningen in het begijnhof is de schouwafwerking met halfronde nokpannen bekroond door een getrapte afwerking in baksteen. Schouwkapen in prefab betonelementen of metaal, buizen in vezelcement of metaal, ... dienen gemeden te worden.
- **Metalen elementen:** gevelankers vormen een essentieel onderdeel in de traditionele bouwwijze, en zijn dus zowel constructief als erfgoedkundig van belang. Eveneens van erfgoedkundig belang zijn historisch hang- en sluitwerk van ramen, deuren en luiken, dievenijzers, Judasvensters, voetschrapers, smeedijzeren hekwerk,... alle te behouden waar nog aanwezig, en eventueel te herintroduceren indien gedocumenteerd a.d.h.v. bouwsporen, foto's, ...
- **Overige elementen:** hedendaagse toevoegingen, zoals huisnummers, deurbellen en parlofonie, brievenbussen, muurdoorvoeren.... Deze elementen zijn belangrijk voor de woonfunctie, maar kunnen veelal niet naar historisch model worden uitgevoerd. Hier geldt als uitgangspunt dat dergelijke elementen zo min mogelijk mogen opvallen en niet storend mogen zijn. Muurdoorvoeren voor ventilatie of rookgasafvoer blijven bij voorkeur beperkt tot niet zichtbare gevels.

Afbeelding 83, 101 en 102 Nonnenstraat 16 (links), Sint-Alexiusstraat 1-3 (midden) en Vrouw van Mechelenstraat 8

De aanwezige geveltuinjes tenslotte dragen reeds enkele decennia bij tot de beleving en de waardering van het Groot Begijnhof. Beoogd wordt om deze geveltuinjes met arduinen omranding te behouden, en/of uit te breiden tot straattuinen, zie nevendoelestelling 5. het versterken van de leefkwaliteit inzake mobiliteit en vergroening.

5.2.5 Nevendoelstelling 3: het realiseren van duurzaamheid en comfort

Een zeer actueel onderwerp is duurzaamheid en comfort, hetgeen ook onlosmakelijk verbonden is aan de woonfunctie.

Een historisch gebouw is intrinsiek duurzaam door de tand des tijds goed te doorstaan met behoud van zijn waarden, door de veelal lange levensduur van de toegepaste historische bouwmaterialen, door de traditie van herstel en van circulair hergebruik van gebouwdelen en materialen (in plaats van herbouw).

In de context van het Groot Begijnhof primeert het behoud van de erfgoedwaarden.¹⁶

Toch is het ook mogelijk om binnen de erfgoedzorg de aandacht voor duurzaamheid, in de brede zin van het woord, te verscherpen. Volgens het trias energetica-principe dat de leidraad vormt voor deze 'duurzaamheid' betekent dit concreet dat, in afnemend belang, er maatregelen nodig zijn om:

1. de energievraag te beperken.
2. gebruik te maken van duurzame energie.
3. fossiele brandstoffen, indien ze noodzakelijk zijn, zo efficiënt en schoon mogelijk te gebruiken.

De energievraag beperken tot de werkelijke behoefte start met doordacht materiaalgebruik.

Zuinig omgaan met grondstoffen impliceert een voorkeur voor behoud en herstel van materialen, wat bijzonder voor historische gebouwen vaak oplossingen noodzaakt die een goed evenwicht bereiken tussen comforteisen (gebruiksafhankelijk) en erfgoedwaarden (bv. bij restauratie van historisch schrijnwerk).

Daarnaast moet ook spaarzaam omgegaan worden met de energie nodig voor klimaatbeheersing (verwarming, koeling, ventilatie, bevochtiging...) en voor elektriciteit (verlichting, data...). Vaak vormt verwarming voor erfgoedpanden de belangrijkste energiekost.

Doordachte keuzes omtrent de verwarmingsinstallatie kunnen een belangrijke meerwaarde betekenen.

Ook doordachte na-isolatie kan transmissieverliezen sterk inperken en maakt het mogelijk om met minder energie eenzelfde warmtecomfort te bereiken en aanzienlijk te besparen op de stookkost. Het aanbrengen van thermische isolatie heeft vaak een impact op de erfgoedwaarde van een gebouw. Bouwtechnische en bouwfysische risico's van na-isolatie kunnen leiden tot een degradatie van het gebouw, maar ook het esthetisch aspect kan een zware impact hebben. Wanneer de energiebesparende maatregelen echter verzoenbaar zijn met de erfgoedwaarde en de instandhouding van het erfgoed, is er geen reden om gebouwen met erfgoedwaarde niet beter te isoleren.

De energievraag beperken kan soms ook veel minder ingrijpend: door doordacht ruimtegebruik waardoor selectief verwarmen mogelijk wordt of bufferruimtes ontstaan ...

Het gebruik van duurzame energie (bij voorkeur onuitputtelijke stromingsbronnen zoals zon, wind- en waterkracht) ligt in de context van het beschermd stadsgezicht Groot Begijnhof moeilijker. Het inzetten op alternatieve energie mag geen impact hebben op de erfgoedwaarden die meestal wel gekoppeld zijn aan het exterieur van het onroerend erfgoed. Fotovoltaïsche panelen, zonneboilers, ... vormen visueel een storend element in het beschermd stadsgezicht. Daarom is de visie om de toepassing van zonnepanelen en zonneboilers te beperken tot dakvlakken die niet zichtbaar zijn vanop het openbaar domein. Daar waar zonnepanelen wel mogelijk zijn, wordt een sober visueel beeld nagestreefd om de impact voor de erfgoedcontext zo goed mogelijk te beperken.

¹⁶ Uitzonderingen op de EPB-eisen kunnen aangevraagd worden voor zichtbare gevels en daken.

Waar hernieuwbare energie niet mogelijk is of ontoereikend, is het efficiënt inzetten van eindige energiebronnen meestal het beste alternatief. Zuinige, hedendaagse technische installaties kunnen het verbruik van fossiele brandstoffen optimaliseren.

Stad Mechelen engageert zich tot het onderzoeken van het plaatsen van een warmtenet in het Groot Begijnhof. Met ondersteuning van de Vlaamse Vereniging voor Steden en Gemeenten (VVSG) schrijft de stad Mechelen in het najaar van 2023 een studieopdracht uit voor het verkennen van de mogelijkheden, een studie die in de loop van 2024 zal worden opgeleverd.

Volgende concrete randvoorwaarden beogen om het noodzakelijke evenwicht te bereiken tussen duurzaamheid en comfort enerzijds, en behoud van erfgoedwaarden anderzijds:

- **Gevelisolatie:** Buitengevelisolatie is omwille van de erfgoedwaarde van de gevels veelal niet mogelijk. Binnengevelisolatie kan een optie zijn bij niet beschermde interieurs.
- **Schrijnwerk en beglazing:** Voor het verbeteren van de thermische performantie van schrijnwerk wordt het *afwegingskader historisch schrijnwerk* van het Agentschap Onroerend Erfgoed gehanteerd als richtlijn: <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/AKOE/3/AKOE003-001.pdf>

Hierbij worden de verschillende stappen toegepast:

- o Eerste afweging: behoud en herstel of vervangen?
 - Onderzoek naar de erfgoedwaarden
 - Onderzoek naar de bewaringstoestand en de herstelbaarheid van het schrijnwerk
- o Onderzoek naar de bestaande en gewenste comfortprestaties
- o Tweede afweging
 - Bij behoud: afweging van de comfortverbeteringsmogelijkheden
 - Bij vervanging : afweging over de keuze van het model
- **Dakisolatie:** Voor het isoleren van de daken, wat de meeste energiewinst oplevert van alle maatregelen, wordt het afwegingskader voor het plaatsen van dakisolatie bij beschermd erfgoed van het Agentschap Onroerend Erfgoed gehanteerd als richtlijn: <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/AKOE/4/AKOE004-001.pdf>

Hierbij worden de verschillende stappen toegepast:

- o Bepalen van de isolatiebehoefte
- o Bepalen van de erfgoedwaarde als onderdeel van het historisch referentiekader
- o Bepalen van de bestaande toestand
- o Bepalen van de isolatiemogelijkheden

Er zijn 2 mogelijkheden, binnendakisolatie of buitendakisolatie

- o Binnendakisolatie: het aanbrengen van isolatie aan de binnenzijde van het dakgebinte is mogelijk wanneer de dakconstructie geen erfgoedwaarde heeft. In het geval van beschermde monumenten dient dit individueel per pand nagegaan te worden.
- o Buitendakisolatie (type Sarkingdak): biedt een alternatief wanneer binnendakisolatie niet mogelijk is. Hierbij moet de aansluiting met de aanwezige erfgoedelementen en aanpalende daken goed gedetailleerd én uitgevoerd worden: er mag geen (nadelige) wijziging doorgevoerd worden in de gootconstructies of kroonlijsten, de aansluitingen van de dakvlakken bij eventuele dakkapellen, tuitgevels of trapgevels, aanpalende daken, ...
De technische details en uitvoering zijn maatwerk voor iedere concrete situatie.

- **Zonnepanelen:** Deze zijn mogelijk indien niet zichtbaar vanop het openbaar domein. Het afwegingskader *zonne-energie in een erfgoedcontext* van het agentschap Onroerend Erfgoed geldt hierbij als leidraad: <https://www.onroerenderfgoed.be/publicaties/afwegingskader-zonne-energie-ee-erfgoedcontext>

Wanneer het plaatsen van zonnepanelen mogelijk is, wordt een sober visueel beeld van de panelen nagestreefd om de erfgoedcontext zo goed mogelijk te respecteren :

- o zonnepanelen in een egale donkere kleur, dus zonder storend aluminiumkleurig kader, blauwe reflecterende facetten...
- o de panelen aansluitend aan elkaar schikken in rechte rijen, in dezelfde richting, binnen een eenvoudige contour: rechthoek of vierkant.
- o zonnepanelen op platte daken in een kleine hellingshoek plaatsen om zo min mogelijk op te vallen vanaf de begane grond.
- o leidingen, bedrading, bevestigingsmiddelen, enzovoort worden voorzien in dezelfde kleur als de panelen of de collectoren.

Cultuurhistorische decoratieve of constructieve elementen (bijvoorbeeld dakkapellen, schoorstenen, enzovoort) worden niet verwijderd of aangepast.

In bijlage bij het beheersplan wordt een plan toegevoegd met aanduiding van de dakvlakken of delen van dakvlakken die zichtbaar zijn vanop het openbaar domein. Op dakvlakken die niet op het plan zijn aangeduid, kunnen zonnepanelen overwogen worden. Zie bijlage 4.

- **Dakvlakramen:** om de visuele impact van dakvlakramen op het historische beeld zoveel mogelijk te beperken, zowel aan de staatzijde als in de binnengebieden, worden volgende randvoorwaarden gehanteerd:
 - o (stalen) dakvlakramen naar historisch model genieten de voorkeur boven standaard houten dakvlakramen
 - o maximale afmeting van het dakvlakraam = 78cm x 98cm, geplaatst in portretformaat (breedte is kleiner dan de hoogte)
 - o per dakvlak wordt één formaat gehanteerd
 - o maximaal één dakvlakraam per 3m gevelbreedte, meerdere dakvlakramen worden evenwichtig verdeeld over het dakvlak, in één lijn, met eenzelfde tussenafstand
 - o om de zichtbaarheid vanaf de begane grond te beperken, worden de dakvlakramen zo dicht mogelijk bij de goot ingeplant
 - o dakvlakramen worden zoveel mogelijk geïntegreerd tussen de dakpannen of leien, dakvlakramen die duidelijk boven het dak uitsteken zijn niet toegelaten
 - o geen dakvlakramen met opbouwrolluiken toepassen
- **Dakdoorvoeren** in functie van technische installaties: deze dienen zoveel mogelijk beperkt te worden in zichtbaarheid, preferentieel worden deze geplaatst in een dakonderdeel niet zichtbaar vanop de openbare ruimte.
- **Buitenunits** (bv van airco-installaties, warmtepompen, ventilatie,...) worden steeds uit het zicht vanuit de openbare ruimte geplaatst, en worden in de binnengebieden zoveel mogelijk aan het zicht onttrokken.

Het toepassen van energetische maatregelen bij erfgoedpanden vergt steeds een plan op maat.

De optimalisatie is sterk afhankelijk van elke woning op zich, en de technische uitvoering is afhankelijk van de specifieke constructie. Hierbij dient onder meer rekening gehouden te worden met koudebruggen en dergelijke meer.

Een energie-audit opgemaakt door een deskundige met ervaring in erfgoed vormt een goede basis. Voor beschermde monumenten kan voor het opmaken van een energie-audit een onderzoekspremie bekomen worden bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

5.3 Archeologie

Archeologische resten die zich binnen de begrenzing van het onderzoeksgebied bevinden, kunnen belangrijke informatie opleveren over de wortels van de stad Mechelen. Zeker de vroegste periode is een tijdperk dat amper belicht wordt in de historische bronnen en die bijgevolg voornamelijk onderzocht kan worden d.m.v. archeologie.

5.3.1 Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden

Archeologische resten die zich binnen de begrenzing van het onderzoeksgebied bevinden, kunnen belangrijke informatie opleveren over de wortels van de stad Mechelen. Zeker de vroegste periode is een tijdperk dat amper belicht wordt in de historische bronnen en die bijgevolg voornamelijk onderzocht kan worden d.m.v. archeologie. In het huidige bodemarchief van Mechelen zijn vandaag de dag nog steeds heel wat resten aanwezig, die in belangrijke mate kunnen bijdragen tot het bekomen van inzicht in het prestedelijke (agrarische) landschap en het stadswordingsproces van Mechelen. De ontwikkeling van de prestedelijke kern tot stad in socio-economische en constitutionele zin is een bijzonder complex proces, dat nog sterk onderbelicht is. Vele vragen blijven dan ook tot op de dag van vandaag onbeantwoord. Het onderzoek van archeologische resten biedt bijgevolg een duidelijke kennisvermeerdering. Slechts doelgericht archeologisch onderzoek kan een antwoord bieden op de onderzoeksvragen. Eventueel aanwezige archeologische resten worden in eerste instantie in situ bewaard indien mogelijk. Gezien het verwijderen van vondsten ook steeds een gedeeltelijke vernietiging van de informatie betreft. Indien dit niet mogelijk is, is een behoud ex situ mogelijk door middel van onderzoek. Alle archeologische onderzoeken dienen wel geregistreerd te worden.

In overeenstemming met het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, dat in het kader van archeologie het archeologiedecreet van 1993 vervangt, is het bij wet verboden de archeologische artefacten, archeologische sites en archeologische ensembles te beschadigen of te vernielen. Dit betekent dat de archeologische ondergrond behouden blijft wanneer geen grondwerken dienen uitgevoerd te worden (Passiefbehoudsbeginsel, Artikel 5.1.1).¹⁷Dit betekent een behoud in situ.

Gebieden die binnen de inventaris van archeologische zones vallen, bezitten met een hoge mate een waarschijnlijkheid tot archeologische erfgoedwaarde. Archeologische resten of sporen kunnen hierbij in de grond aanwezig zijn. Het toevoegen van een terrein in deze inventaris gebeurt louter op wetenschappelijke basis. De archeologische zone bevat twee eigenschappen die bepalend zijn om in de inventaris opgenomen te worden.¹⁸ Ten eerste dient er een goede aanwijzing te zijn voor de aanwezigheid van archeologisch erfgoed op basis van historisch onderzoek. Ten tweede dient aangetoond te worden dat het erfgoed nog voldoende goed bewaard is. In het geval van het Groot Begijnhof te Mechelen is dit dan ook het geval gezien dit binnen de archeologische zone valt van de stadskern Mechelen.

¹⁷ Onroerenderfgoeddecreet 2013, Hoofdstuk 5 Archeologie, Artikel 5.1.1 Passiefbehoudsbeginsel

<https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1023317.html#H1062461>

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed, <https://www.onroerenderfgoed.be/definities>

De site is van archeologisch belang en de kans op het aantreffen van archeologische sporen, structuren en artefacten is redelijk groot te noemen. Behoud *in situ* is de belangrijkste doelstelling. Vanuit deze doelstelling kunnen enkele maatregelen in rekening worden gebracht.

- In het kader van het behoud van het archeologisch bodemarchief probeert men de bodem te vrijwaren van schade zoals bijvoorbeeld druk, compactie en zetting. Voorbeelden hiervan zijn beplanting, reliëfwijzigingen, ingrepen in bodembedekking met bodemerosie als gevolg, onstabiele waterhuishouding, uitgravingen, baggeren, aanvoeren van nieuw materiaal, etc.
- Toekomstige bodemonderzoeken kunnen nieuw licht werpen op de bewaring van de eventueel aanwezige archeologische sporen en relicten.
- Interessant is het in de toekomst opmaken van een inventaris van bestaande kelders binnen het projectgebied. Op die manier kan de bewarings- of verstoringsgraad van het areaal in kaart gebracht worden en kan hiermee tijdens toekomstige ingrepen of onderzoeken rekening gehouden worden.
- Ten slotte kan een set met specifieke onderzoeksvragen die worden opgesteld voor het projectgebied bij elk onderzoek binnen deze grenzen geïmplementeerd worden.

Bij een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem zoals een bureaustudie, is het de bedoeling de archeologische sites op te sporen en te waarderen zonder de erfgoedwaarden *in situ* aan te tasten. Indien een behoud *in situ* niet mogelijk is door geplande grondwerkzaamheden en een archeologisch onderzoek onvermijdelijk blijkt, dan wordt gestreefd naar het opsporen van de archeologische resten en ze indien nodig *ex situ* te bewaren. Hierbij dient het archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden conform de Code van Goede Praktijk (Artikel 5.3.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013).

Om de archeologische erfgoedwaarden van het projectgebied te kunnen evalueren, dient vooreerst het erfgoed opgespoord en gedocumenteerd te worden. Daarom is het van belang verschillende onderzoeksmethodes en stappen te vermelden die kunnen bijdragen tot het behoud van de archeologische site.

De afgebakende zone van het beheersplan bevindt zich binnen de vastgestelde archeologische zone 'historische stadskern' van Mechelen. Het Onroerend Erfgoed decreet bepaalt dat een archeologienota noodzakelijk is bij stedenbouwkundige ingrepen bij percelen groter dan 300 m² waarvan de vergunningsplichtige bodemingreep meer dan 100 m² bedraagt. Ook bij graafwerken binnen de gebouwen binnen de perimeter kan het zijn dat de opmaak van een archeologienota noodzakelijk is. Dit is afhankelijk van enkele parameters (o.a. de grootte van de bodemingreep) en dient steeds nagegaan te worden. Naast onderzoek bij vergunningsplichtige bodemingrepen zijn er ook de toevalsvondsten die goed en correct bewaard en behandeld dienen te worden. Ten slotte is er ook nog de mogelijkheid tot archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen. Dit kan gaan om academisch onderzoek, onderzoek of een onroerend goed al dan niet beschermenswaardig is, onderzoek door vrijetijdsarcheologen, onderzoek dat een bouwheer vrijwillig of in een ander kader dan het archeologisch onderzoek bij vergunningsaanvragen laat uitvoeren of onderzoek in het kader van restauratiewerken.

5.4 Openbare ruimte

De openbare ruimte vormt een belangrijk deel van het stadsgezicht Groot Begijnhof. De materialisatie en inrichting van de openbare ruimte kunnen immers zorgen voor een eenheid of samenhang van het gehele stadsgezicht, zeker daar waar het bouwkundig erfgoed erg divers is, en kan het de erfgoedwaarde van het stadsgezicht verder versterken. Bij een eventuele heraanleg dient hiervoor een algemeen plan te worden opgemaakt, waarbij de diverse delen van de openbare ruimte op elkaar afgestemd worden. Naast de erfgoedwaarde die samenhangt met het openbaar domein is er ook het belang van de beleving van het Groot Begijnhof waarop het openbaar domein een sterke invloed heeft. Het vergroten van de kwaliteit hiervan is dan ook van belang.

5.4.1 Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden

Het stedenbouwkundig weefsel en stratenpatroon bepalen de openbare ruimte sterk en zullen behouden blijven. Hierbij denken we aan de inplanting van de gebouwen aan de rooilijn, een vlak straatprofiel en gekasseide straten.

Van belang is het behoud van de bestrating rondom de begijnhofkerk met historische kasseien, ook al is dit heraangelegd en aangevuld tijdens de laatste restauratiecampagne van de begijnhofkerk. Deze historische relicten verwijzen toch rechtstreeks naar het oorspronkelijke uitzicht van het stratenpatroon en dragen dus sterk bij aan de erfgoedwaarde. Ook de op sommige straathoeken nog aanwezige schamppalen dragen bij tot de erfgoedwaarde en moeten bewaard blijven.

5.4.2 Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden

Doorheen de jaren is het begijnhof haar uniformiteit en afsluiting ten opzichte van de rest van de stad grotendeels verloren. Alhoewel de heterogeniteit en de herintegratie van de stadswijk in het omliggende stadsweefsel een belangrijk deel van de geschiedenis weerspiegelen, is het ook belangrijk om de oorspronkelijke structuur kenbaar te houden. Het verzoenen van de heterogeniteit en de cohesie is dus belangrijk. De heterogeniteit blijft hoe dan ook behouden in de diversiteit van de verschillende woningtypes, maar de cohesie in het openbaar domein kan versterkt worden door bepaalde elementen te uniformeren. Het meer vormen van een geheel kan de zichtbaarheid en de leesbaarheid van het Groot Begijnhof voor de bezoeker vergroten.

5.4.3 Nevendoelstelling 4: versterken van de cohesie en zichtbaarheid van het Groot Begijnhof

Een doelstelling om de erfgoedwaarde van het begijnhof te kunnen versterken is een terugkeer naar een meer afgebakend geheel, weliswaar met behoud van de verbinding met de rest van de stad. Het begijnhof weerspiegelt namelijk een heel specifieke culturele en religieuze traditie die sterk gekenmerkt werd doordat de Begijnen in een afgesloten geheel woonden. Echter door de afbraak van de begijnhofpoorten en een deel van de Centjesmuur, en het supprimeren en overbouwen van de vliet aan de vestzijde, is deze waarde visueel minder sterk aanwezig. Om deze reden is het evoceren van deze verdwenen elementen aangewezen. Dit kan bijvoorbeeld door een aanduiding in het wegdek met plaquettes (cf. de huidige aanduiding van de vlietjes), het visualiseren van de footprint van de poorten in het wegdek,...

De Centjesmuur zou eventueel kunnen worden vervolledigd, al dan niet door een alternatieve structuur, bijvoorbeeld door middel van groen.

Hiernaast is het creëren van uniformiteit in het openbaar domein ook een element dat de cohesie versterkt. Dat kan door uniformiteit in het wegdek, de groenvoorzieningen, en het straatmeubilair.

5.4.3.1 *Bestrating*

De aanwezige mozaiekkasseien stammen uit de tweede helft van de jaren 1990 en zijn bijgevolg niet historisch, maar verwijzen door hun aard wel naar de historische toestand met gekasseide straten. Daarom wordt in de beheersvisie opgenomen dat deze behouden blijven. Dit sluit niet uit dat ontharding mogelijk is in toepassing van nevendoelestelling 5. het versterken van de leefkwaliteit inzake mobiliteit en vergroening.

Waar herstellingen aan de bestrating nodig zijn, wordt rekening gehouden dat de bestaande kasseien zoveel mogelijk herlegd of gelegd worden zonder drempels en oneffenheden om de toegankelijkheid te verhogen.

Het huidig straatprofiel binnen het begijnhof voorziet geen verhoging of markeringen voor voetgangers- of fietspaden. Dit is passend in de historische context, best blijft deze situatie ongewijzigd. Hierop vormt de Nonnenstraat momenteel een uitzondering, overwogen kan worden om dit ook hier aan te passen. De 'randstraten' Nieuwe Beggaardenstraat en de Guido Gezellelaan zijn momenteel geasfalteerd en voorzien van voetpaden met betondals. Hier is een groot potentieel tot verbetering.

Voor de afbakening van het stadsgezicht kan geopteerd worden om de 'randstraten' Nieuwe Beggaardenstraat en Guido Gezellelaan al dan niet deels te voorzien van kasseien, identiek aan de kasseien binnen het begijnhof. Mogelijk zou men hier kunnen opteren om enkel de voetpaden aan de zijde van het begijnhof aan te leggen met identieke kasseien, om zodoende de randen van het begijnhof en de toegangen tot het begijnhof aan de Nonnenstraat en de Vrouw van Mechelenstraat visueel beter in het geheel te betrekken, en zo het begijnhof als een afgebakend geheel binnen het stedelijk weefsel te versterken.

In de looptijd van het beheersplan is er vermoedelijk geen integrale heraanleg van het openbaar domein aan de orde, aangezien het huidige wegdek en de riolering ca 25 jaar geleden volledig werden vernieuwd en dus in goede staat zijn. Indien een volledige heraanleg van het openbaar domein in de toekomst wel aan de orde komt, is de visie om een kasseitype te kiezen dat qua steensoort, kleur, formaat en legpatroon meer aansluit bij de historische kasseien, met tegelijk aandacht voor toegankelijkheid.

5.4.3.2 *Straatmeubilair*

De historiserende verlichting dient maximaal behouden te blijven of vervangen te worden naar gelijkaardig model, gezien de verwijzing naar de 19de-eeuwse gaslantaarns. Door de uniformiteit van de straatverlichting die hierdoor tot stand komt, wordt het begijnhof op subtiele wijze onderscheiden van de omliggende stadsdelen. Nieuwe armaturen, cf. Nonnenstraat-Conventstraat, dienen verwijderd en door historiserende modellen vervangen te worden. Hiermee samenhangend is het aangewezen om in de Nieuwe Beggaardenstraat, in het gedeelte grenzend aan het begijnhof, opnieuw historiserende armaturen te plaatsen, zoals dit tot ongeveer 10 jaar geleden het geval was.

Onderzocht kan worden om slimme ledlampen te gebruiken in deze armaturen, mèt behoud van de huidige, kenmerkende warme lichtkleur.

Op enkele plaatsen in het begijnhof staan verschillende voetpadkasten (elektriciteit, andere,...) die vrij onverzorgd ogen en het onderhoud van de aangrenzende gevels niet bevorderen. Dit is onder meer het geval op de hoek van de Nieuwe Beggaardenstraat en de Vrouw van Mechelenstraat, in de Schrijnstraat, en aan het Begijnenkerkhof. Idealiter worden deze verwijderd of verplaatst, of herleid tot een compacter en verzorgder geheel. Uniformisering van het formaat, materiaal en kleur van de technische kasten kan hiertoe bijdragen. Een overleg met de betrokken nutsmaatschappijen is hiertoe aangewezen. Dit geldt overigens voor de implementatie van alle nutsvoorzieningen doorheen het Groot Begijnhof. Bijvoorbeeld

dient bekabeling op de gevels maximaal te worden vermeden. Verkeersborden en wegmarkeringen blijven beperkt tot het noodzakelijke.

Ten slotte zijn er nog de bloembakken en fietsrekken. De bloembakken hebben momenteel de praktische functie om oneigenlijk parkeren in de betreffende zones tegen te gaan. Het nieuwe parkeerbeleid en vergroening (cf. nevendoelelstelling 5) voorziet hier echter een alternatief voor, de bloembakken zullen verdwijnen. De fietsrekken blijven behouden omwille van hun functie, wel dient er rekening gehouden te worden met een correcte en goede inplanting in het openbaar domein.

Momenteel zijn er geen zitbanken in het begijnhof, terwijl dit wel een meerwaarde kan vormen voor de beleving van het begijnhof als rustpunt. Toekomstig zitmeubilair krijgt preferentieel een vormgeving en materialisatie afgestemd op de historische site, zich onderscheidend van het standaard zitmeubilair elders in de binnenstad.

5.4.4 Nevendoelstelling 5: het versterken van de leefkwaliteit inzake mobiliteit en vergroening

De leefkwaliteit in deze woonzone is zeer belangrijk en sluit ook nauw aan met de beleving van de bezoekers en bewoners. Beide zaken hangen dan ook sterk samen met mobiliteit en vergroening waarrond stad Mechelen een visie ontwikkelde.

5.4.4.1 Mobiliteit

Op vlak van verkeer is het de algehele visie dat de circulatie van personenwagens in het Groot Begijnhof tot een minimum wordt beperkt. In functie van de uitstraling van het historisch stadsdeel is het van belang de zone zo verkeersvrij mogelijk te houden. Een eerste element om dit te bereiken is de implementatie van een circulatieplan vanaf juni 2023, waarbij de Nonnenstraat ter hoogte van de kerk geknipt wordt en doorgaand verkeer in deze straat onmogelijk wordt. Een tweede element is het weren van geparkeerde wagens in het straatbeeld. Om dit te realiseren zullen de parkeerplaatsen eveneens vanaf juni 2023 in de meeste straten verdwijnen. Als alternatief zal er voor de bewoners van het Groot Begijnhof bewonersparking voorzien worden net aan de stadsrand. Op deze manier wordt het begijnhof autoluw hetgeen de uitstraling en de historiciteit van dit beschermde stadsgezicht ten goede komt.

Naast personenwagens is er ook nog het openbaar vervoer. Momenteel lopen er geen rechtstreekse openbare vervoerslijnen doorheen het Groot Begijnhof, wel zijn er in de buurt verschillende bushaltes voorzien (onder meer de Guido Gezellelaan). Het vermijden van enige circulatie van bussen doorheen het Groot Begijnhof blijft gelden.

Figuur 22 Circulatieplan Groot Begijnhof Mechelen

Figuur 23 Netplan openbaar vervoer © DeLijn

5.4.4.2 *Vergroening*

Samen met het invoeren van de nieuwe mobiliteitsmaatregelen worden de straten waarin het parkeren verdween, gedeeltelijk onthard in functie van groenvoorzieningen. Het idee van de bestaande geveltuintjes, die het begijnhof reeds enkele decennia kenmerken, wordt uitgebreid tot ruimere straattuinen. Dit wordt mogelijk gemaakt door de invoering van het woonerfprincipe, waarbij voetgangers de volledige breedte van de weg mogen benutten en de auto te gast is.

De straten die in 2023-2024 gedeeltelijk onthard zullen worden, zijn:

- Nonnenstraat
- Schrijnstraat
- Twaalf-Apostelenstraat
- Moreelstraat
- Begijnenkerkhof

Deze straten zijn breed genoeg om zowel het gekasseide wegdek grotendeels te bewaren én een groenstrook te voorzien. De groenvakken zullen worden ingevuld met een biodiverse beplanting van wintergroene struiken, meerdere soorten bolgewassen en bloeiende vaste planten waaronder een grote variëteit aan kruiden (al dan niet inheems en/of medicinaal/eetbaar). Waar de ruimte het toelaat worden standplaatsgeschikte bomen of boompjes voorzien.

De voorziene plantenmengelingen omvatten robuuste, klimaatbestendige en bijenvriendelijke planten, eigenschappen die ook elders in het openbaar groen van de stad worden vooropgesteld. Specifiek voor het begijnhof wordt beoogd om aan deze plantenkeuze een historische component toe te voegen ter ondersteuning van de erfgoedcontext van het Groot Begijnhof, bv voorjaarsbloeiers in de vorm van stinsenplanten, planten geïnspireerd op het kruidenboek van de in Mechelen geboren Rembert Dodoens,...

Het concept van de straattuinen is een nieuw geïntroduceerd gegeven in de geschiedenis van het Groot Begijnhof. Het voegt een 'zachte' laag toe aan de historische gelaagdheid van het begijnhof, ter versterking van de woonfunctie anno 21ste eeuw, en ter bevordering van de ruimtelijke cohesie binnen het gediversifieerde bouwkundig patrimonium.

Op termijn kan worden onderzocht om de beoogde uniformerende 'groene laag' verder door te trekken in andere straten van het Groot Begijnhof. De Vrouw van Mechelenstraat, de Nieuwe Beggaardenstraat en de Guido Gezellelaan bieden hiervoor een belangrijk potentieel.

Daarnaast is nog een belangrijk potentieel weggelegd voor de privative tuinen grenzend aan het openbaar domein. Anno 2023 zijn er enkele tuinen in het begijnhof die door hun beplantingen een substantieel groenelement toevoegen aan het straatbeeld en zodoende bijdragen aan een positieve beleving van de woonomgeving. Onder andere aan het Begijnenkerkhof (nr. 1), in de Nonnenstraat (tussen nrs 30 en 36), in de Hoviusstraat (nr 23), en in de Acht-Zalighedenstraat (nr. 16) is dit het geval. Op de parking van hotel 'het Anker' aan de Guido Gezellelaan staat een mooie omvangrijke boom, en nog aan de Guido Gezellelaan staan beeldbepalende grote bomen in de voormalige bleekweide. In de tuin van het dodenhuisje in de Moreelstraat tenslotte stond tot een tiental jaar geleden eveneens een mooie en vrij omvangrijke boom, die bijdroeg aan het straatbeeld.

Hoewel dit beheersplan geen maatregelen voorziet die betrekking hebben op de particuliere tuinen, wordt de meerwaarde van dergelijke aanplantingen in particuliere tuinen erkend en onderstreept. Onder andere in de tuinen grenzend aan de Acht-Zalighedenstraat, aan het Fonteinstraatje, in de Conventstraat, in de tuin op de hoek van Vrouw van Mechelenstraat en Guido Gezellelaan, en in de tuin van het dodenhuisje in de Moreelstraat is er mogelijkheid tot het aanplanten van -zichtbaar- verticaal groen in de vorm van een standplaatsgeschikte boom of boompje.

Figuur 24 Aanduiding straten die vergroend zullen worden in 2023-2024.

5.5 Landschappelijk erfgoed

Het landschappelijk erfgoed omvat de vlieten Heergracht en Vuilgracht, en de voormalige bleekweide.

5.5.1 Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden

Beide elementen van het landschappelijk erfgoed dienen behouden te blijven. De vlietjes Vuilgracht en Heergracht zijn momenteel niet zichtbaar in het straatbeeld, aangezien deze ruim 100 jaar geleden overwelfd/ingebuisd/gedempt zijn. Het betreft hier dan voornamelijk het behoud van de groenzone die vroeger dienst deed als bleekweide.

5.5.2 Hoofddoelstelling 2: herstellen van de erfgoedwaarden

Doorheen de tijd zijn de vlietjes verdwenen en werd de Bleekweide aan het zicht onttrokken. Het opnieuw integreren van de Bleekweide en het zichtbaar of kenbaar maken van de vlietjes zou de erfgoedwaarde van het Groot Begijnhof sterk verhogen.

5.5.3 Nevendoelstelling 6: kenbaar maken van de aanwezige landschappelijke erfgoedkenmerken

Beide landschappelijke erfgoedelementen zijn momenteel weinig tot niet meer zichtbaar in het begijnhof, maar het opnieuw zichtbaar of kenbaar maken zou een verbetering van de erfgoedwaarden impliceren. Voor de Bleekweide kan dit vrij rechtstreeks door deze te betrekken in de openbare ruimte in de vorm van een park of een openluchtmuseum van voormalig kunstenaar Jean-Paul Laenen wiens atelier in de Bleekweide staat. Bijkomend kan hierdoor ook een doorgang van de Schrijnstraat naar de Guido Gezellelaan voorzien worden waardoor de toegankelijkheid richting het Groot Begijnhof vergroot. Gezien de Bleekweide privaat bezit is, is deze visie afhankelijk van verschillende factoren.

De vlietjes zijn nog kenbaar door de plaquettes in het wegdek, echter is er ook de mogelijkheid deze nog te versterken. Dit is mogelijk door het opnieuw open maken van de vlieten (bv. in de Bleekweide) of de aanwezigheid van de ondergrondse vliet te suggereren (vb. naast het Cellebroedersklooster). Naast het herstel van de erfgoedwaarde is het implementeren van water in de stad en de verkoeling die het met zich meebrengt in de zomer een bijkomend voordeel. Door de vrij smalle straten en de gedeeltelijke ligging van de vlieten onder private terreinen is dit echter vrij moeilijk te realiseren. Praktisch is dit dan ook enkel mogelijk aan het Begijnenkerkhof en in de Bleekweide. Eventueel kunnen de vlietjes gevisualiseerd worden in de bestrating, door een waterspiegel,... wanneer het blootleggen niet mogelijk is.

Figuur 25 Aanduiding van de Vliet aan het Begijnenkerkhof en in de Bleekweide (oranje)

5.6 Ontsluiting en promotie

5.6.1 Nevendoelstelling 7: het creëren van een breed draagvlak en ontsluiting van de site

Een goede beheersvisie, waarbij behoud en onderhoud van de erfgoedwaarden en een optimaal ruimtegebruik centraal staan, gaat verder dan louter bouwtechnische handelingen en ingrepen. Het is aan te raden op zoek te gaan naar een manier die toelaat om het stadsgezicht maximaal te ontsluiten en toegankelijk te maken voor publiek. Ondanks dat de functie overwegend private bewoning blijft, zijn er wel enkele locaties die toegankelijk zijn en de mogelijkheid bieden om de ontsluiting te realiseren, dit kan door enkele specifieke doelstellingen.

Gezien de hoge erfgoedwaarde van het begijnhof en de opname op de UNESCO werelderfgoedlijst is een goede ontsluiting naar het publiek zeer belangrijk. Het Groot Begijnhof te Mechelen is uniek in die zin dat ze opgaat binnen de stedelijke context en het uitzicht heeft als een stadswijk. De keerzijde hiervan is echter wel dat de leesbaarheid van het begijnhof hierdoor verkleint. Bijgevolg is het aangewezen de grens op alternatieve wijze aan te duiden. Dit kan bijvoorbeeld door het aanduiden van de voormalige begijnhofpoorten in het wegdek. Ook uniformiteit in de bestrating, de groenvoorzieningen en het straatmeubilair – doorgetrokken langs de randen van het Begijnhof in de Nieuwe Beggaardenstraat en Guido Gezellelaan - kan het eenheidsgevoel en bijgevolg de leesbaarheid van het begijnhof als een afgebakend geheel bevorderen.

Op vlak van toeristische ontsluiting kan het plaatsen van borden ook bevorderend werken. Enerzijds toeristische wegwijzers die de richting van het begijnhof aanduiden en anderzijds informatieborden in het begijnhof zelf. Momenteel zijn er al (beknopte) informatiebordjes aanwezig bij het Cellebroedersklooster, aan de beide toegangen tot de Nonnenstraat, aan de toegang tot de Moreelstraat, en aan de begijnhofkerk. Het plaatsen van extra informatieborden kan voor bijkomende ontsluiting zorgen. Hiervoor kan samengewerkt worden met de stedelijke toeristische dienst die nu reeds verschillende stadswandelingen aanbiedt waarin het begijnhof betrokken wordt. Bijkomend is het belangrijk op deze informatieborden kenbaar te maken dat het begijnhof UNESCO-werelderfgoed betreft, dit kan onder meer door het gebruik van het logo. Volgende informatieborden zouden kunnen voorzien worden:

- Dodenhuisje
- Hof van Fontes
- Poort naar de voormalige bleekweide
- Voormalige infirmerie / ziekenhuis
- Brouwerij Het Anker (zijde Krakenstraat)
- De pastorie van het Groot Begijnhof
- Variatie van beschermde begijnhofwoningen: Sint-Alexius, Dansynconvent, Sint-Rumoldus, convent van Coeckelbergh...
- Informatieborden per straat met een toelichting van de evolutie van het straatbeeld eventueel met behulp van historische geveltekeningen of plannen
- Algemene informatieborden aan het begin van elke straat die naar het begijnhof leidt. Hierop meer informatie over de situering van het Groot Begijnhof en de stedenbouwkundige structuur (zie voorbeeld informatiebord Gorinchem)

Afbeelding 84 en 85 Voorbeeld voetgangerswegwijzers in Antwerpen © urbis (links) en informatiebord Vlieten te Mechelen (rechts)

Afbeelding 105 Voorbeeld informatiebord Gorinchem, met aanduiding van vroegere en huidige stedenbouwkundige en landschappelijke structuren

Ook kunst in de openbare ruimte kan bijdragen tot het evoceren van de geschiedenis van het Begijnhof, zoals het kantkloskussen in de Moreelstraat, als getuige van de handnijverheid van de begijnen.

Afbeelding 106 Kantkloskussen aan het Moreelshuis.

Onder toegankelijk verstaan we, naast de mogelijkheid om het Groot Begijnhof te bezoeken, ook de mogelijkheid om één of meerdere panden open te stellen voor bezoek. De begijnhofkerk, als onderdeel van 'Torens aan de Dijle' speelt hierin reeds een belangrijke rol. Mogelijk zijn er nog alternatieven, hiervoor kunnen we in overleg gaan met private partners. Hiernavolgend zijn er enkele opties opgesomd:

5.6.1.1 Begijnhofkerk

De begijnhofkerk, als onderdeel van 'Torens aan de Dijle' is op regelmatige basis geopend voor publiek.¹⁹ Samen met de kerkfabriek kan bekeken worden of er in de kerk mogelijkheden zijn om (al dan niet tijdelijke) tentoonstellingen te voorzien die gericht zijn op het Groot Begijnhof.

5.6.1.2 Brouwerij Het Anker

Ook brouwerij Het Anker is toegankelijk. Enerzijds bevinden zich in het pand een brasserie/restaurant, een vergaderruimte, een hotel en een brouwerijwinkel, anderzijds worden er ook rondleidingen in de brouwerij gegeven.²⁰

5.6.1.3 Bleekweide

Indien mogelijk (zie Nevendoelstelling 6) kan de voormalige bleekweide ontsloten worden, dit eventueel in teken van de Mechelse kunstenaar Jean-Paul Laenen die hier werkte.

5.6.1.4 Overige

Verder zijn er nog private initiatieven in het Groot Begijnhof die panden ontsluiten. Enkele voorbeelden hiervan zijn: B&B De Vrome Vos, B&B Beggahof en de Evenementenlocatie Moreelshuis. Dit kan eventueel uitgebreid worden in samenspraak met private partners.

¹⁹ [Begijnhofkerk - Torens aan de Dijle \(mechelen.be\)](https://www.begijnhofkerk.be)

²⁰ <https://www.hetanker.be/nl/bezoek-de-brouwerij>

HOOFDSTUK 6 - BEHEERSMAATREGELEN

6 BEHEERSMAATREGELLEN

Zoals aangegeven in voorgaand hoofdstuk wordt ingezet op een maximaal behoud van de aanwezige erfgoedwaarden door onderhoud en herstel of verbetering van de historisch waardevolle elementen. In dit hoofdstuk worden deze doelstellingen omgezet in concrete beheersmaatregelen. De realisatie van de beheersmaatregelen komt toe aan de verschillende eigenaars, dit gaat zowel om private eigenaars van panden als stad Mechelen voor het openbaar domein.

Alle ingrepen die het uitzicht van het stadsgezicht kunnen wijzigen, zullen worden geëvalueerd door de bevoegde instanties, de stad Mechelen en het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid. Voor de uitvoering van beheersmaatregelen die de erfgoedwaarde ten goede komen, is het mogelijk een erfgoedpremie aan te vragen. Meer informatie omtrent premies wordt verstrekt door het agentschap Onroerend Erfgoed.²¹

De verschillende beheersmaatregelen zijn als volgt opgedeeld:

1. **Groot Begijnhof als geheel:** algemene maatregelen die geldig zijn voor alle onderdelen binnen het beschermd stadsgezicht (het geheel, het bouwkundig erfgoed, het openbaar domein, archeologie, en het landschappelijk erfgoed)
2. **Bouwkundig erfgoed:** hier valt een onderscheid te maken tussen onderhoudswerken en restauratiewerken.

Onderhoudswerken zijn de werken die periodiek nodig zijn om het monument de komende 24 jaar goed te onderhouden. In de kolom 'Terugkerend' wordt een indicatie geven binnen welke periode de onderhoudswerken best plaatsvinden.

Restoratiewerken zijn de werken die éénmalig nodig en aangewezen zijn en vermoedelijk binnen de tijdsduur van het beheersplan uitgevoerd zullen worden.

Hier wordt nog een extra luik voorzien met bijkomende uitleg over de verschillende beheersmaatregelen die van toepassing zijn in functie van nevendoelelstelling 1: het toepassen van de verschillende pandtypologieën. Tenslotte volgt een luik duurzaamheid en comfort.

In bepaalde gevallen komen werken zowel in de lijst van onderhoudswerken als in de lijst van restauratiewerken voor. In dit geval worden de restauratiewerken bij voorkeur vóór de onderhoudswerken uitgevoerd aangezien de staat van het betreffende element een restauratie vraagt en periodiek onderhoud pas nuttig en nodig is na restauratie.

3. **Openbaar domein:** alle werken uit te voeren aan de openbare ruimte met inbegrip van de bestrating, straatmeubilair en groenaanleg.
4. **Archeologie**
5. **Landschappelijk erfgoed:** alle werken ten behoeve van de realisatie van de doelstellingen voor de Bleekweide en de vlieten Heergracht en Vuilgracht.
6. **Unesco werelderfgoed**

²¹ Info premies: <https://www.onroenderfgoed.be/erfgoedpremie>

Contactgegevens Agentschap Onroerend Erfgoed: <https://www.onroenderfgoed.be/contact>

6.1 Het Groot Begijnhof als geheel

- Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden
- Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden

GROOT BEGIJNHOF ALS GEHEEL	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN			
Behoud van historisch uitzicht: <ul style="list-style-type: none"> ○ Stedenbouwkundig weefsel: behoud van de bestaande hoofdstructuren (straten, pleinen, perceelindeling, rooilijn, schaal, plaats en situering van de gebouwen,...) ○ Historisch gabariet: schaal, volumewerking, dakenlandschap,... ○ Historische bouwstructuren, materiaalgebruik, detaillering, kleurgebruik,... 	Doorlopend		n.v.t.
Monitoring, bv: <ul style="list-style-type: none"> ○ Periodieke inspecties ter voorkoming of opvolging van gebreken,... ○ Algemene controle van werken aan het erfgoed binnen het beschermde stadsgezicht,... 		Volgens noodzaak	n.v.t.
Periodiek onderhoud, ter voorkoming van: <ul style="list-style-type: none"> ○ Verval ○ Verlies van erfgoedwaarden ○ Ingrijpende restauraties,... 		Volgens noodzaak	n.v.t.
Verwijderen beeldverstorende elementen	Volgens noodzaak en mogelijkheden		
Vooronderzoeken			
Verdiepend onderzoek, bv bouwhistorisch, natuurhistorisch, archeologisch, materiaaltechnisch, stratigrafisch, haalbaarheidsstudies, beeldkwaliteitsplan,...	Volgens noodzaak		

6.2 Bouwkundig erfgoed

- *Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden*
- *Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden*
- *Nevendoeelstelling 1: het toepassen van pandtypologieën bij restauraties van buitengevels en daken*
- *Nevendoeelstelling 2: het uitvoeren van verantwoorde restauratiecampagnes*
- *Nevendoeelstelling 3: het realiseren van duurzaamheid en comfort*

De beide hoofddoelstellingen zijn van toepassing voor de rubriek onderhoudswerken (6.2.1) en de rubriek restauratiewerken (6.2.2). Beide rubrieken gaan concreet en gedetailleerd in op de mogelijk uit te voeren werken aan het bouwkundig erfgoed. Onmiskenbaar hebben de werken beschreven in beide rubrieken een groot aantal raakvlakken. In de volgende rubriek (6.2.3) wordt een overzicht gegeven van werkzaamheden die de erfgoedwaarde van het complexe bouwkundig patrimonium versterken door een pand binnen één van de vooropgestelde typologieën te laten passen (cf. hoofdstuk 5). In de laatste rubriek (6.2.4) wordt ingegaan op maatregelen met betrekking tot duurzaamheid en comfort.

De specifieke onderhouds- en restauratiewerken voor elk individueel pand staan opgenomen in de pandfiches in bijlage, respectievelijk in een rubriek terugkerende werkzaamheden (behoud en onderhoud) en éénmalige werkzaamheden (verbetering).

Er zijn enkele overkoepelende randvoorwaarden verbonden aan onderhouds- en restauratiewerken:

- Onderhouds- en herstellingswerken aan bestaande elementen kunnen worden uitgevoerd aan zowel historische als niet-historische uitvoeringen.
- Onderhouds- of herstellingswerken mogen geen schade berokkenen aan de erfgoedelementen. Bijvoorbeeld bij reinigingswerken dient te worden vermeden dat het oppervlak van het metselwerk wordt beschadigd door de toepassing van te agressieve producten en methodes.
- Onderhouds- en herstellingswerkzaamheden aan erfgoedelementen worden uitgevoerd met dezelfde materialen, volgens dezelfde vormgeving, hetzelfde kleurgebruik, etc.
- Bij wijzigingen aan erfgoedelementen wordt maximaal gestreefd naar het behoud of herstel van het historisch uitzicht. Dit geldt bijvoorbeeld bij het wijzigen van de kleuren van het schrijnwerk, het vernieuwen van hang- en sluitwerk, enz... Hierbij wordt zoveel mogelijk naar een historisch accuraat beeld gestreefd. Indien dit niet meer mogelijk is door sterke verbouwingen of wijzigingen is het aangewezen om een keuze te maken die meer past binnen het totaalbeeld. Bij gebouwen die (heden of in het verleden) een architecturaal geheel uitmaken (uitmaakten) – zoals opgeijst op p. 5.90 en aangegeven in de pandfiches – wordt de keuze bij wijziging van erfgoedelementen bovendien afgestemd op het geheel. Dit steeds in overleg met de bevoegde instanties.

6.2.1 Onderhoudswerken

Essentieel is het goed onderhouden van alle panden, in het bijzonder de waardevolle historische panden en de beschermd monumenten. Een goed onderhoud voorkomt aftakeling met verlies van erfgoedwaarden tot gevolg of dure restauraties. Goed onderhouden panden komen het algemeen straatbeeld ten goede. Er wordt daarom maximaal ingezet op het behoud en onderhoud van de waardevolle erfgoedelementen en indien mogelijk het verwijderen van storende elementen bij toekomstige werken.

ALGEMEEN	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN			
Periodieke algemene controle van het gebouw; onder meer controle stabiliteit, scheurvorming, controle lekkages, dakbedekking, en andere vormen van verval,...		Volgens noodzaak	n.v.t.
Periodiek onderhoud, ter voorkoming van verval, verlies van erfgoedwaarden, ingrijpende restauraties,...		Volgens noodzaak	

GEVELS	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOEGELATEN
ALGEMEEN			
Handmatig verwijderen van begroeiing, lichte gevelreiniging		Volgens noodzaak	
METSELWERK EN VOEGWERK			
Herstellen van lichte verwerking in het metselwerk door het plaatselijk herstellen/vervangen/bijwerken met aangepaste restauratiemortels,... van bakstenen en/of natuursteen, identiek aan het bestaande metselwerk, en volgens de regels der kunst		Volgens noodzaak	X
Nazicht en eventueel hervoegen van plaatselijk uitgevallen en uitgeloozd voegwerk. Dit steeds met het gebruik van een aangepaste, historisch correcte voegmortel (in de meeste gevallen een beige kalkmortel)		Volgens noodzaak	X
GEVELAFWERKINGEN			
Herstellen van lichte verwerking en schade (bv barstjes,...) van gepleisterde gevelafwerkingen allerhande, inclusief sierlijstwerk indien aanwezig, identiek aan het bestaande		Volgens noodzaak	X
Onderhoudsschilderwerken van bak- en zandsteenmetselwerk (pandtype A2) en/of van pleister- en kaleilagen in dezelfde kleur, en met een dampopen en mat (bij voorkeur mineraal) verfsysteem		Vijf tot tienjaarlijks	X

SCHRIJNWERK EN BEGLAZING	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN			
Nazicht, onderhoud en plaatselijk herstel van het schrijnwerk (in de meeste gevallen hout), het hang- en sluitwerk, de stopverf,... met historisch passende materialen, technieken en producten		Volgens noodzaak	
Vervangen van gebroken beglazing door identieke beglazing		Volgens noodzaak	X
SCHILDERWERKEN			
Onderhoudsschilderwerken volgens dezelfde kleurstelling		Vijf tot tienjaarlijks	

DAKEN EN REGENWATERAFVOER	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN			
Nazicht, onderhoud en herstel van de dakbedekking en dakaansluitingen, met historisch passende materialen, technieken en producten		Volgens noodzaak	
Verwijderen begroeiing, ontmossen en reinigen van het dak		Volgens noodzaak	n.v.t.
Onderhoud van dakornamenten dakkapellen en dakvlakramen door een milde reiniging, periodiek schilderwerk,...		Vijf tot tienjaarlijks	
Nazicht stabiliteit dakstructuur en (ornamentele) onderdelen, indien problematieken optreden		Volgens noodzaak	n.v.t.
Onderhoud en herstel van de dakstructuur, met historisch passende materialen, technieken en producten		Volgens noodzaak	
Curatief en preventief behandelen van de dak-, vloer- en zolderstructuren tegen aantastingen (houtborende insecten, schimmels, ...)		Volgens noodzaak	
Aanbrengen en/of herstellen van vogelwering indien nodig		Volgens noodzaak	
DAKBEDEKKING EN AANSLUITINGEN			
Plaatselijk herstellen en/of vervangen van beschadigde of uitgevallen (nok)pannen en/of leien door eenzelfde type		Volgens noodzaak	n.v.t.
Herstellen en/of vervangen van dakaansluitingen (loden, zinken of koperen slabben/ loketten,...) in geval van problemen met losgekomen elementen		Volgens noodzaak	X
Plaatselijk vernieuwen van uitgevallen mortellagen langs dakranden en nokpannen (met kalkrijke mortel)		Volgens noodzaak	X
DAKKAPellen EN DAKSCHRIJNWERK			

BEHEERSMAATREGELLEN (macro-niveau)

Herstellen en schilderen van dakschrijnwerk (dakkapellen, dakluiken,...)		Volgens noodzaak	
Herstellen of vervangen van beschadigde of gebroken beglazing		Volgens noodzaak	
SCHOORSTENEN EN OPGAAND MUURWERK			
Plaatselijk vernieuwen van ontbrekend of ernstig verweerd voegwerk van het bovendaks baksteenmetselwerk van schouwen, topgevels,... met aangepaste historisch correcte voegmortel (in de meeste gevallen een beige kalkmortel) Openstaande scheuren in het metselwerk mee op te voegen, eventueel vooraf in te binden		Volgens noodzaak	X
GOTEN EN KROONLIJSTEN			
Reinigen van goten		Jaarlijks	n.v.t.
Nazicht, onderhoud en herstel van de goten of kroonlijsten		Volgens noodzaak	
Controleren van de bevestigingen		Jaarlijks	n.v.t.
Onderhoudsschilderwerken aan kroonlijst of bakgoot, boordplanken,... met dezelfde kleurstelling		Vijf tot tienjaarlijks	
REGENWATERAFVOER			
Reinigen van afvoerbuizen en vergaarbakken		Jaarlijks	n.v.t.
Nazicht, onderhoud en herstel van de afvoerbuizen		Volgens noodzaak	n.v.t.
Controleren van de bevestigingen		Jaarlijks	n.v.t.

OVERIGE ELEMENTEN	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
METAAL			
Nazicht, onderhoud en herstel van metalen gevelonderdelen, bv gevelankers, diefijzers, balustrades, hekwerk,....		Volgens noodzaak	
Herstellen van losgekomen bindroeden en lood bij glas-in-lood ramen		Volgens noodzaak	n.v.t.
Onderhoudsschilderwerken aan metalen gevelonderdelen volgens dezelfde kleurstelling		Vijf tot tienjaarlijks	
Nazicht verankering, hang- en sluitwerk en andere mechanismen van afsluiting en herstellen waar nodig		Jaarlijks	n.v.t.
OVERIGE			
Onderhouden van de geveltuintjes en straattuinen		Volgens noodzaak	n.v.t.

6.2.2 Restauratiewerken

Wanneer onderhoudswerken niet meer voldoende zijn of wanneer er niet-historische afwerkingen aanwezig zijn, kunnen meer ingrijpende restauratiewerken noodzakelijk zijn. Als het element dient te worden vernieuwd, is het aangewezen om hier de historisch correcte uitvoering te voorzien. Zie hiervoor de bespreking in de individuele pandfiche van het gebouw met specifieke beheersvisie en een selectie van historisch beeldmateriaal. Verder is ook de visie van de pandtypologieën van toepassing.

Voorbeelden van aanpak:

- Huidige historisch vreemde hulpstukken voor dakbedekkingen vervangen: bijvoorbeeld aansluiting dakvlakken-puntgevels met gevelkantpannen vervangen door een mortelzoom, nokafsluitpannen door een gemortelde opsluit. Huidige historisch incorrecte droge plaatsingswijze van een nokpan te vervangen door een gemortelde plaatsing.
- Huidige uitvoering van een schoorsteen in recente bakstenen, met dakaansluiting in bitumen: te vervangen door een schoorsteen naar historisch model in handvormsteen, inclusief bijhorende dakaansluiting in lood, koper of zink.
- Huidige uitvoering van een dakvlakraam van het opentuumelend type Velux, Fakro en dergelijke, met aansluiting in kunststof: te vervangen door zwartgelakte metalen dakvlakramen naar historisch model, inclusief bijhorende aansluitingen in lood, koper of zink.
- Huidige uitvoering van een regenwaterafvoer in kunststof: te vervangen door een ronde afvoer in zink of koper.
- Huidige uitvoering van een kunststof hanggoot of een zinken hanggoot met trapeziumvormige doorsnede: te vervangen door een zinken of koperen hanggoot naar half rond model of een houten kroonlijst naar historische toestand gekend uit beeldmateriaal.
- Huidige uitvoering van een kunststof kroonlijstgoot of bekleding van dakoversteek: te vervangen door een houten kroonlijstgoot naar het historisch model gekend uit beeldmateriaal.
- Huidige uitvoering van kunststof schrijnwerk of recent houten schrijnwerk zonder profileringen en/of met onaangepaste raamindelingen: te vervangen door houten variant naar het historisch model gekend uit beeldmateriaal.
- Huidige uitvoering van houten schrijnwerk in een ahistorische kleur: te schilderen in een correcte kleurstelling volgens de pandtypologie of op basis van iconografisch, vergelijkend en kleurhistorisch/stratigrafisch onderzoek

De beschreven restauratieve maatregelen in onderstaande tabel zijn in de meeste gevallen éénmalig per pand gedurende de looptijd van het beheersplan (24 jaar). De grote diversiteit in de bewaringstoestand van de verschillende panden laat niet toe om de werken te prioriteren in korte, middellange, of lange termijn, zoals vooropgesteld in de richtlijn voor het opmaken van beheersplannen. Wat voor een pand in slechte staat dringend is, kan voor een pand in goede staat onnodig zijn, of slechts nodig op lange termijn. In de geschetste gediversifieerde context worden de beschreven werken daarom alle 'volgens noodzaak' gecatalogeerd.

GEVELS	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN	
Reinigen van vervuilde gevels (metselwerk, natuursteen, bepleistering,...) op basis van verzadigde natte stoom of andere zachte reinigingstechnieken volgens onderzoek en reinigingsstalen	
Vastzetten van losse stenen en/of andere gevelelementen	
Interne verankerings technieken van metselwerk in baksteen en/of natuursteen voor stabiliteitsherstel van gescheurd metselwerk.	
Zoutextractie uit zoutbelast metselwerk in baksteen en/of natuursteen	
Biocidebehandeling van gevels	
Aanbrengen van bijzondere beschermlagen, zoals hydrofuges en anti-graffiti ²²	
Het verwijderen van storende elementen, bv oude muurdoorvoeren, roosters, opbouw leidingen,...	
Historische gevelmaterialen toepassen. Geen ahistorische gevelmaterialen, imitatiematerialen, plaatmaterialen, sidings, kunststof, vezelcementmaterialen,... toepassen.	
VOORONDERZOEKEN	
Verdiepend onderzoek, bv bouwhistorisch, archeologisch,...	
Materiaaltechnisch, stratigrafisch en/of kleurenonderzoek in zones waar mogelijk historisch waardevolle afwerkingslagen aanwezig zijn (bv schrijnwerk, gevelpleister,...) als voorbereiding van uit te voeren werken	
Alle vooronderzoeken ter analyse van baksteen en/of natuursteen,... nodig voor de bepaling van diagnose en remedie	
Onderzoek naar scheurvorming en/of stabiliteit	
Onderzoek naar en behandeling van aanwezigheid houtborende insecten in houten gevelelementen	
METSELWERK EN VOEGWERK	
Restaureren van verweerd metselwerk in baksteen en/of natuursteen door het plaatselijk herstellen/vervangen/bijwerken met aangepaste restauratiemortels,... van bakstenen en/of natuurstenen, en/of deels her metsen, identiek aan het bestaande historische metselwerk inclusief baksteensoort (veelal handvormbaksteen,...) en/of natuursteensoort (of met gelijke kenmerken), kleur, metselmortel (veelal kalkmortel), voegbreedte (veelal smalle voegen) en metselwerkverband (veelal kruisverband bij baksteenmetselwerk)	

²² Onder bijzondere toelating en op onderbouwd wetenschappelijk advies over noodzaak en niet schadelijkheid

<p>Natuurstenen onderdelen:</p> <p>indien vervanging van natuursteen functioneel noodzakelijk is, dan de nieuwe natuurstenen onderdelen uitvoeren in dezelfde steensoort (of met gelijke kenmerken), afmetingen, profilering en oppervlaktebewerking, bv:</p> <ul style="list-style-type: none"> o vensterdorpels in blauwe hardsteen, ca 10cm dik, met een gefrijnd oppervlak o dekstenen en schouderstukken van trapgevels en tuitgevels in witte natuursteen met historisch correcte profilering en inpassing in het metselwerk o waterlijsten in witte natuursteen met historisch correcte profilering 	
<p>Herstellen of vernieuwen van ontbrekend, uitgewassen of ernstig verweerd voegwerk van het metselwerk. Dit steeds met gebruik van een aangepaste, historisch correcte voegmortel, in de meeste gevallen een beige kalkmortel. Grijs cementvoegen zijn niet passend bij historisch metselwerk en dienen te worden gemedend.</p> <p>Herstellen of vernieuwen van decoratief voegwerk (dagstreep, opliggend voegwerk/knipvoegen, gesneden voegen, schaduwvoegen bij bepaalde interbellumpanden,...)</p>	
<p>Restaureren van verankeringsystemen van metselwerk, onder meer smeedijzeren gevelankers, eventueel met vervanging in smeedijzer naar bestaand of historisch model</p> <p>Nazicht en indien nodig herbevestigen van de gevelankers met de achterliggende bouwstructuren (moerbalken, gordingen, nokbalken,...)</p> <p>Integraal onzichtbare/ingewerkte verankeringen eventueel gekopieerd in roestvast staal</p>	
<p>Injecties of andere werkzaamheden tegen opstijgend vocht in metselwerk</p>	
<p>GEVELAFWERKINGEN</p>	
<p>Herstellen of hernemen van historische gevelafwerkingen (pleisterlagen, kalei,...) met historisch passende materialen (bv gladde kalkpleister, similipleister, cimorné,...) en technieken, of het aanbrengen van dergelijke systemen omwille van historische motivering vermeld in de pandfiche</p>	
<p>Opnieuw aanbrengen van verdwenen sierlijstwerk (bv bovenaan de gevel, rond gevelopeningen,...) op basis van historische informatie zoals bouwplannen, foto's,... en met historisch passende materialen en technieken</p>	
<p>Schilderwerken in historische kleur zoals bestaand of op basis van kleurenonderzoek, met een dampopen en mat (bij voorkeur mineraal) verfsysteem, of het aanbrengen van dergelijke verfsystemen omwille van historische motivering vermeld in de pandfiche</p>	
<p>Herstellen of vernieuwen van andere gevelafwerkingen dan baksteen, natuursteen, historische pleisterafwerkingen > individueel te bekijken</p>	
<p>TUINMUREN</p>	
<p>Herstellen of restaureren van het metselwerk conform bovenstaande rubriek metselwerk en voegwerk</p>	
<p>Kaleien en wit schilderen van het metselwerk conform bovenstaande rubriek gevelafwerkingen, met een zwart of donker geschilderde plint, tenzij anders vermeld in de pandfiche</p>	
<p>Traditionele muurafdekking met keramische tegelpannen en nokpannen, gemorteld aangebracht met een kalkrijke mortel, tenzij anders vermeld in de pandfiche</p>	

SCHRIJNWERK EN BEGLAZING	VRIJSTELLING TOELATING
SCHRIJNWERK	
<p>Restaureren van nog bewaard historisch houten schrijnwerk (ramen, deuren, luiken,...), bv door plaatselijk bijwerken met aangepaste producten, vernieuwen van ernstig ingerotte onderdelen (lekcorpels,...) in dezelfde of gelijkwaardige houtsoort,...</p>	
<p>Nakijken en herstellen van de functionaliteit van bewegende onderdelen, opengaande vleugels,... inclusief herstellen of vervangen van hang- en sluitwerk naar historisch materiaal en model</p>	
<p>Verbetering van de thermische performantie van historisch schrijnwerk, bv door het aanbrengen van tocht dichting, het plaatsen van achterzetbeglazing op de raamkaders, het plaatsen van achterzetramen,... indien nog historisch waardevol glas bewaard gebleven is en/of de raamkaders de plaatsing van dubbel glas niet toelaten.</p> <p>Indien de enkele beglazing historisch minder waardevol is, en de secties van de raamkaders het toelaten, kan monumentendubbelglas geplaatst worden in verdiepte sponningen.</p> <p>Toegevoegde uitwendige glaslatten daarentegen zijn te vermijden.</p>	
<p>Indien het vervangen van het schrijnwerk erfgoedkundig mogelijk is (bv bij historisch schrijnwerk in te slechte staat) of wenselijk is (bv bij storend niet historisch schrijnwerk), kan het schrijnwerk worden vervangen door nieuw houten schrijnwerk naar historisch model, indeling, profilering en detaillering.</p> <p>Het historisch model wordt bepaald door bronmateriaal bv bouwplannen of foto's, of indien ontbrekend, door het toegekende pandtype.</p> <p>Deuren:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Opgeklampte deuren met brede planken met verdiepte en geprofileerde voegen (17de – 19de eeuw) of met kraalschroten (laat 19de en 20ste eeuw) o Paneeldeuren met sierlijstwerk (laat 19de en 20ste eeuw) <p>Ramen:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Tweedelige vlakke houten onderramen in natuurstenen kruisvensters, in combinatie met kaderloos glas in de bovenlichten, eventueel glas-in-lood (veelal 17de of vroeg 18de eeuw, en historiserende restauraties) o Houten kruisramen met roedeverdeling, hetzij met een onderverdeling in kleine ruitjes (18de eeuw tot ca medio 19de eeuw), hetzij met zes- of achtvlakverdeling (19de eeuw) o T-ramen met halfronde profilering op de T-verdeling (laat 19de eeuw, 20ste eeuw) o Guillotineramen inclusief consooltjes (20ste eeuw) o ... <p>Individueel na te gaan, op basis van de pandfiche</p>	
<p>Bij modernere panden of wanneer een hedendaagse toevoeging aan een historisch pand mogelijk en verantwoord is, bv aan de achterzijde, kan schrijnwerk in een sobere en strakke vormgeving en passende materialisering (hout, staal, aluminium, geen kunststof) toegepast worden. Individueel na te gaan.</p>	

BEHEERSMAATREGELEN (macro-niveau)

Het opnieuw aanbrengen van historische luiken (plooiluiken, vensterluiken,...) in het geval dit blijkt uit historisch bronmateriaal bv foto's. Veelal beperkt tot het gelijkvloers.	
Schilderwerken met een dampoven verfsysteem in historische kleur, zoals bestaand of op basis van kleurenonderzoek, of zoals toegekend aan de pandtypologie	
BEGLAZING	
Behoud van historisch waardevolle mondgeblazen beglazing (met een vrij sterke wemeling) of getrokken beglazing (met een lichte wemeling)	
Indien nieuwe beglazing erfgoedkundig mogelijk is in historisch waardevol schrijnwerk, of bij nieuw houten schrijnwerk naar historisch model, bij voorkeur monumentendubbelglas toepassen (= dun dubbel glas met een mondgeblazen of getrokken buitenglasblad) Bij nieuwe dubbele beglazing: minstens neutraal, helder glas toepassen Hard spiegelende beglazing en/of met een gekleurde schijn (van bepaalde isolerende of zonnwerende coatings) is absoluut te vermijden in het beschermde stadsgezicht	
Herstel of vernieuwen van glas-in-lood met historisch passende materialen en technieken (bv herlodan, vervangen van gebroken kalibers,...), inclusief bindroeden en loodroosjes	
HANG- EN SLUITWERK, TOEBEHOREN	
Ontroesten en herstellen van het raam- en deurbeslag, losgekomen bindroeden bij glas-in-lood, siersmeedwerk in deurbeglazing van paneeldeuren,... In geval van vervanging: naar historisch model en materiaal	

DAKEN EN REGENWATERAFVOER	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN	
Herstellen en vervangen naar identiek of authentiek model en materialen van decoratieve dakafwerkingen, onderdakse onderdelen en authentieke dakstructuur	
Behandeling van de dak-, vloer- en zolderstructuren tegen aantastingen (houtborende insecten, schimmels,...)	
Het verwijderen van storende elementen, bv het verwijderen van in onbruik geraakte dakdoorvoeren, prefab schouwkapen in beton of metaal, metalen of vezelcementen rookgasafvoeren,...	
DAKBEDEKKING EN AANSLUITINGEN	
Plaatselijk vervangen van kapotte kleidakpannen of leien	
Vervangen van de volledige dakbedekking naar historisch correct materiaalgebruik: Boomse pannen of natuurleien Indien pannendak: <ul style="list-style-type: none"> o bij voorkeur gerecupereerde Boomse pannen toepassen, hetzij nieuwe Boomse pannen met een verouderd oppervlak. Boomse pannen zijn veelal rood in het begijnhof, soms blauw gesmoord, of een combinatie van beide 	

<ul style="list-style-type: none"> o Gemortelde aansluiting van de pannen met de puntgevels, geen gevelkantpannen toepassen o Geen ahistorische pannen toepassen, zoals stormpannen, vlakke moderne tegelpannen, pannen met een glanzend oppervlak,... en geen ahistorische kleuren, zoals zwart of antraciet,... <p>Indien leien:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Natuurleien toepassen, geen kunstleien o Bij voorkeur het gebruikelijke historische formaat 18cm * 27 cm toepassen, genageld of met zwart gematteerde RVS leihaken 	
Dakaansluitingen bij opgaande muren, schouwen, dakkapellen, dakvlakramen... : lood, koper of zink toepassen, of een kalkrijke gemortelde aansluiting, geen kunststof of 'loodvervangers',...	
<p>Platte daken:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Materiaalkeuze dakbedekking vrij indien niet zichtbaar vanop openbaar domein o Dakbedekking in zink of koper, of groendak, indien zichtbaar vanop openbaar domein o Indien zichtbare randafwerking van het platte dak: kraafafwerking in zink of koper toepassen, geen modern aluminium of kunststof dakrandprofiel 	
Aanbrengen van klim- en ladderhaken volgens de laatst geldende veiligheidsnormen	
DAKKAPELLEN EN DAKSCHRIJNWERK	
Herstellen en/of vernieuwen van het dakschrijnwerk (houten dakkapellen, dakluiken, boordplanken ...) naar bestaand of historisch model, materiaal, detaillering,...	
<p>Restaureren van gemetselde dakkapellen conform de hoger genoemde rubriek metselwerk en voegwerk (gevels)</p> <p>Indien trapgevel: herstellen van de natuurstenen dekstenen of vervangen door nieuwe dekstenen in dezelfde steensoort en met historisch correcte profilering</p>	
Vernieuwen van ernstig ingerotte of aangetaste houten dakonderdelen in dezelfde houtsoort	
Vervangen of plaatsen van dakvlakramen naar goedgekeurde modellen/groottes/aantallen, bij voorkeur naar historisch model in zwart gelakt metaal	
SCHOORSTENEN	
Restaureren van schoorstenen (herstel metsel- en voegwerk, aansluitingen, ...) conform de hogergenoemde rubriek metselwerk en voegwerk (gevels)	
Herstellen of herintroduceren van historische schouwafdekking met halfronde nokpannen en getrapte bakstenen bekroning, indien dit blijkt uit bouwsporen, historisch fotomateriaal,...	
In de andere gevallen: geen schouwafdekking, of een schouwkap in sobere vormgeving, kleurstelling en materiaal. Individueel na te gaan	
GOTEN EN KROONLIJSTEN	
Herstellen of vervangen van de gootconstructie (bakgoten en kroonlijsten) of hanggoten als volgt:	

Hanggoten: <ul style="list-style-type: none"> o in koper of zink, half rond o geen kunststof hanggoten, indien aanwezig, deze vervangen door koper of zink Bakgoten en kroonlijsten: <ul style="list-style-type: none"> o Uitgevoerd in en bekleed met hout o Geen bekleding met kunststof, vezelcement, plaatmaterialen,... Indien aanwezig, deze verwijderen o Kraalafwerking in koper of zink 	
Behouden of herintroduceren van geprofileerde houten kroonlijsten (eventueel op klossen en/of met tandlijst) indien dit blijkt uit historisch bronmateriaal bv foto's	
Schilderen van bakgoten en kroonlijsten, boordplanken,... volgens historische kleurstelling (veelal wit)	
REGENWATERAFVOER	
Herstellen of vervangen van afvoerbuizen (incl. vergaarbakken, beugels, ...): <ul style="list-style-type: none"> o afvoerbuizen in koper of zink, rond o geen kunststof afvoerbuizen, indien aanwezig, deze vervangen door koper of zink 	
Herstellen, vervangen of herintroduceren van gietijzeren stampijpen Ontroesten en roestwerend schilderen van gietijzeren stampijpen, zwart	

OVERIGE ELEMENTEN	VRIJSTELLING TOELATING
METAAL	
Ontroesten en corrosiewerend schilderen van het ijzerwerk, bv historisch hekwerk, muurankers, diefijzers, luikbeslag, voetschrapers, historische trekbelllen,... Kleur zwart tenzij anders vermeld in de pandfiche of op basis van kleuronderzoek Herstellen of vervangen naar historisch model van metalen ornamenten, bv dakornamenten in koper of zink,..., vensterleuningen, rolluikkasten in geprofileerd zink,... Eventueel vervangen of herintroduceren van bovengenoemde metalen elementen naar historisch model op basis van bronmateriaal bv foto's	
HEDENDAAGSE TOEVOEGINGEN	
Toepassen van sobere vormgeving en kleurstelling van hedendaagse toevoegingen bv parlofonie, deurbellen, huisnummers,...	

EENHEIDSBEBOUWING	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN	
Toepassen of herintroduceren van gelijkvormige gevelelementen (gevelafwerking, schrijnwerk, goten of kroonlijsten, dakbedekking,...) bij eenheidsbebouwing (zie opsomming p. 5.90)	

6.2.3 Pandtypologieën

In hoofdstuk 5 wordt in functie van Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden, een nevendoelelstelling gekoppeld die beoogt dat panden zich maximaal inpassen binnen de hun toegekende pandtypologie. Om dit te realiseren zijn er specifieke maatregelen uitgewerkt. Al deze maatregelen zijn terug te vinden onder voorgaand punt 6.2.2 Restauratiewerken, maar hiernavolgend is ter verduidelijking een samenvattende tabel opgenomen van de toepasselijke maatregelen per pandtype.

TYPE	GEVEL	KLEUR	SCHRIJNWERK	KLEUR	DAK
A	1 Restauratie bak- en zandsteenmetselwerk		Vervangen (*) schrijnwerk naar historisch model: houten ramen, opgeklampte deur	Licht grijsblauw: S4010-B10G Licht groen: S5010-G10Y Natuurkleurig gevernist	Vervangen dakbedekking (Boomse pannen/natuurleien)
	2 Kaleien/schilderen gevel	Rood: S6030-Y70R Beige: S0502-Y			
B	Kaleien gevel en aanbrengen geschilderde plint	Wit: S0300-N Zwart: S9000-N	Vervangen (*) schrijnwerk naar historisch model: ramen met roedeverdeling, opgeklampte deur	Donkerblauw: S8010-R70B Donkergroen: S8010-G70Y Grijs: S1500-N Wit: S0300-N	Vervangen dakbedekking (Boomse pannen/natuurleien)
C	1 Aanbrengen witte gladde kalkpleister Schilderen plint Restauratie/schilderen gevelpleister	Wit: S0300-N Zwart: S9000-N	Vervangen (*) schrijnwerk naar historisch model: geprofileerde ramen met roedeverdeling, of geprofileerde T-ramen, opgeklampte of paneel deur	Donkerblauw: S8010-R70B Donkergroen: S8010-G70Y Grijs: S1500-N Wit: S0300-N	Vervangen dakbedekking (Boomse pannen/natuurleien)
	2 Kaleien gevel Schilderen plint Restauratie kaleiwerk/plint				Aanbrengen geprofileerde houten kroonlijst (indien historisch aanwezig)
D	Reinigen, herstel en schilderen cementpleister met schijnvoegen	Grijs: S1002-Y	Vervangen (*) schrijnwerk naar historisch model: geprofileerde T-ramen, guillotineramen en paneel deur	Donkerblauw: S8010-R70B Donkergroen: S8010-G70Y Grijs: S1500-N Wit: S0300-N	Vervangen dakbedekking (Boomse pannen/natuurleien)
	Reinigen, herstel en schilderen cementpleister met Art-Decomotieven	Wit: S0300-N			Aanbrengen geprofileerde houten kroonlijst (indien historisch aanwezig)
	Reinigen decoratieve cementpleisters	Diverse kleuren			
E	Reinigen van baksteenmetselwerk		Individueel na te gaan	Individueel na te gaan	Vervangen dakbedekking (Boomse pannen/natuurleien)
F	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan
G	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan	Individueel na te gaan

(*) Indien vervangen van het schrijnwerk erfgoedkundig mogelijk of wenselijk is

6.2.4 Duurzaamheid en comfort

DUURZAAMHEID EN COMFORT
ALGEMEEN
Onderzoek energieprestatie van gebouwen en mogelijkheden tot het verbeteren rekening houdend met de erfgoedwaarde, bv een energie-audit
GEVELISOLATIE
Uitgangspunt = behoud van de materialisatie en het uitzicht van historisch en architectonisch waardevolle gevels
Toepassen van <i>doordachte</i> binnenisolatie veelal mogelijk (mits geen waardevolle interieurafwerking, geen beschermd interieur,...)
Toepassen van uitwendige gevelisolatie: <ul style="list-style-type: none"> ○ Niet mogelijk bij historisch en architectonisch waardevolle gevels (individueel te bekijken) ○ Niet uitgesloten bij historisch en architectonisch <u>niet</u> waardevolle gevels, mits een passende gevelafwerking afgestemd op de erfgoedcontext (individueel te bekijken)
SCHRIJNWERK EN BEGAZING
Uitgangspunt = behoud van nog bewaard historisch schrijnwerk en beglazing, en het verbeteren van de thermische performantie
Toepassen van het afwegingskader historisch schrijnwerk van het agentschap Onroerend Erfgoed: <ul style="list-style-type: none"> ○ Eerste afweging: behoud en herstel of vervangen? <ul style="list-style-type: none"> ➤ Onderzoek naar de erfgoedwaarden ➤ Onderzoek naar de bewaringstoestand en de herstelbaarheid van het schrijnwerk ○ Onderzoek naar de bestaande en gewenste comfortprestaties ○ Tweede afweging <ul style="list-style-type: none"> ➤ Bij behoud: afweging van de comfortverbeteringsmogelijkheden ➤ Bij vervanging : afweging over de keuze van het model
DAKISOLATIE
Uitgangspunt = behoud van de materialisatie en het uitzicht van het historische dakenlandschap van overwegend hellende daken met Boomse pannen of natuurleien
Toepassen van het afwegingskader voor het plaatsen van dakisolatie bij beschermd erfgoed van het Agentschap Onroerend Erfgoed van het agentschap Onroerend Erfgoed: <ul style="list-style-type: none"> ○ Bepalen van de isolatiebehoefte ○ Bepalen van de erfgoedwaarde als onderdeel van het historisch referentiekader ○ Bepalen van de bestaande toestand ○ Bepalen van de isolatiemogelijkheden <p>Er zijn 2 mogelijkheden, binnendakisolatie of buitendakisolatie</p>

- Binnendakisolatie: het aanbrengen van isolatie aan de binnenzijde van het dakgebinte is mogelijk wanneer de dakconstructie geen erfgoedwaarde heeft. In het geval van beschermde monumenten dient dit individueel per pand nagegaan te worden.
- Buitendakisolatie (type Sarkingdak): biedt een alternatief wanneer binnendakisolatie niet mogelijk is. Hierbij moet de aansluiting met de aanwezige erfgoedelementen en aanpalende daken goed gedetailleerd én uitgevoerd worden: er mag geen (nadelige) wijziging doorgevoerd worden in de gootconstructies of kroonlijsten, de aansluitingen van de dakvlakken bij eventuele dakkapellen, tuitgevels of trapgevels, aanpalende daken, ...

De technische details en uitvoering zijn maatwerk voor iedere concrete situatie.

ZONNEPANELEN en ZONNEBOILERS

Uitgangspunt = geen visuele en materiële verstoring van de erfgoedcontext van het Groot Begijnhof (Unesco werelderfgoed)

Toepassen van het afwegingskader voor zonne-energie in een erfgoedcontext van het agentschap Onroerend Erfgoed

- Zonnepanelen (enkel) mogelijk mits niet zichtbaar vanop het openbaar domein
- Wanneer het plaatsen van zonnepanelen mogelijk is, wordt een sober visueel beeld van de panelen nagestreefd om de erfgoedcontext zo goed mogelijk te respecteren :
 - Zonnepanelen in een egale donkere kleur, dus zonder storend aluminiumkleurig kader, blauwe reflecterende facetten...
 - De panelen aansluitend aan elkaar schikken in rechte rijen, in dezelfde richting, binnen een eenvoudige contour: rechthoek of vierkant
 - Zonnepanelen op platte daken in een kleine hellingshoek plaatsen om zo min mogelijk op te vallen vanaf de begane grond
 - Leidingen, bedrading, bevestigingsmiddelen, enzovoort worden voorzien in eenzelfde kleur als de panelen of de collectoren
 - Cultuurhistorische decoratieve of constructieve elementen (bijvoorbeeld dakkapellen, schoorstenen, enzovoort) worden niet verwijderd of aangepast

DAKVLAKRAMEN

Uitgangspunt = de visuele impact van dakvlakramen op het historische beeld zoveel mogelijk te beperken

Toepassen van volgende randvoorwaarden, zowel aan de staatzijde als in de binnengebieden:

- (stalen) dakvlakramen naar historisch model genieten de voorkeur boven standaard houten dakvlakramen
- Maximale afmeting van het dakvlakraam = 78cm x 98cm, geplaatst in portretformaat (breedte is kleiner dan de hoogte)
- Per dakvlak wordt één formaat gehanteerd
- Maximaal één dakvlakraam per 3m gevelbreedte, meerdere dakvlakramen worden evenwichtig verdeeld over het dakvlak, in één lijn, met eenzelfde tussenafstand
- Om de zichtbaarheid vanaf de begane grond te beperken, worden de dakvlakramen zo dicht mogelijk bij de goot ingeplant
- dakvlakramen worden zoveel mogelijk geïntegreerd tussen de dakpannen of leien, dakvlakramen die duidelijk boven het dak uitsteken zijn niet toegelaten
- geen dakvlakramen met opbouwrolluiken toepassen

TECHNISCHE UITRUSTINGEN

Uitgangspunt = de visuele impact van technische uitrustingen op het historische beeld zoveel mogelijk te beperken

- Dakdoorvoeren in functie van technische installaties: deze dienen zoveel mogelijk beperkt te worden in zichtbaarheid, preferentieel worden deze geplaatst in een dakonderdeel niet zichtbaar vanop de openbare ruimte.
- Buitenunits (bv van airco-installaties, warmtepompen, ventilatie,...) worden steeds uit het zicht vanuit de openbare ruimte geplaatst, en worden in de binnengebieden zoveel mogelijk aan het zicht onttrokken.

6.3 Archeologie

- o *Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden*

ARCHEOLOGIE
ALGEMEEN
Toepassen van de code van Goede Praktijk (Artikel 5.3.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, en latere wijzigingen)
Opstellen van een archeologienota in de gevallen waarin het Onroerenderfgoeddecreet dit vraagt
Maximaal behoud <i>in situ</i> van archeologische sporen, structuren en artefacten
Een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem zoals een bureaustudie, kan hiertoe bijdragen door de archeologische sites op te sporen en te waarderen zonder de erfgoedwaarden <i>in situ</i> aan te tasten.
Indien behoud <i>in situ</i> niet mogelijk is door geplande grondwerkzaamheden en een archeologisch onderzoek onvermijdelijk blijkt, dan wordt gestreefd naar het opsporen van de archeologische resten en ze indien nodig <i>ex situ</i> te bewaren. Het archeologisch onderzoek dient uitgevoerd te worden conform de Code van Goede Praktijk.
Gebruik maken van de mogelijkheid tot archeologisch onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen. Dit kan gaan om academisch onderzoek, onderzoek of een onroerend goed al dan niet beschermenswaardig is, onderzoek door vrijetijdsarcheologen, onderzoek dat een bouwheer vrijwillig of in een ander kader dan het archeologisch onderzoek bij vergunningsaanvragen laat uitvoeren of onderzoek in het kader van restauratiewerken.
Toevalsvondsten melden aan het agentschap Onroerend Erfgoed zoals voorgeschreven door het Onroerenderfgoeddecreet
Maximaal vrijwaren van de bodem van schade ten gevolge van druk, compactie en zetting. Voorbeelden hiervan zijn reliëfwijzigingen, ingrepen in bodembedekking met bodemerrosie als gevolg, onstabiele waterhuishouding, uitgravingen, aanvoeren van nieuw materiaal,...
Eventueel het in de toekomst opmaken van een inventaris van bestaande kelders binnen het projectgebied. Op die manier kan de bewarings- of verstoringsgraad van het areaal in kaart gebracht worden en kan hiermee tijdens toekomstige ingrepen of onderzoeken rekening gehouden worden.
Eventueel het opstellen van een set met specifieke onderzoeksvragen die worden opgesteld voor het projectgebied en bij elk onderzoek binnen het projectgebied geïmplementeerd worden.
Het uitvoeren van archeologisch onderzoek naar de locatie van de voormalige Nonnenpoort op de huidige Guido Gezellelaan, ter verduidelijking van de historiek voorafgaand aan de vestiging van het begijnhof <i>intra muros</i> . Eventueel deze locatie aanduiden in het wegdek van de heraan te leggen Guido Gezellelaan.

6.4 Openbare ruimte

- *Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden*
- *Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden*
- *Nevendoeelstelling 4: het versterken van de cohesie en de zichtbaarheid van het Groot Begijnhof*
- *Nevendoeelstelling 5: het vergroten van de leefkwaliteit in de site inzake mobiliteit en vergroening*

OPENBARE RUIMTE	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOELATING
ALGEMEEN			
Behoud van het stedenbouwkundig weefsel en stratenpatroon, de inplanting van de gebouwen aan de rooilijn, een vlak straatprofiel met gekasseide straten,...		Doorlopend	n.v.t.
Behoud van de schamppalen op de straathoeken of hoeken van gebouwen		Doorlopend	n.v.t.
Nazicht van de staat van en onderhoudswerken aan de verschillende elementen van het openbaar domein (verwijderen onkruid, herstel losse kasseien, schilderen straatlantaarns in eenzelfde kleur,...)		Volgens noodzaak	n.v.t.
Opmaak van een beeldkwaliteitsplan in functie van het versterken van de cohesie binnen het Groot-Begijnhof	X		n.v.t.
Creëren van uniformiteit in het openbaar domein ter versterking van de cohesie, bv door uniformiteit in het wegdek, de groenvoorzieningen, het straatmeubilair, ...		In fasen	n.v.t.
Autovrij maken van het Groot Begijnhof, in combinatie met parkeeralternatieven aan de rand / in de buurt		In fasen	n.v.t.
VERHARDINGEN			
Behoud van de historische kasseien rond de begijnhofkerk		Doorlopend	n.v.t.
Heraanleg van de randzones van het begijnhof in de randstraten Nieuwe Beggaardenstraat en Guido Gezellelaan met kasseien identiek aan de kasseien binnen het begijnhof, ter versterking van het begijnhof als een afgebakend geheel binnen het stadswefsel		In fasen	n.v.t.
Het effen maken van het straatprofiel, bv in Nonnenstraat en/of randstraten Nieuwe Beggaardenstraat en Guido Gezellelaan		In fasen	n.v.t.
In geval van een eventuele toekomstige heraanleg van het openbaar domein: vervangen van de bestaande niet historische kasseien door kasseien die nauwer aansluiten bij de historische kasseien (steensoort, kleur, formaat, legpatroon,...), met aandacht voor toegankelijkheid	X		

STRAATMEUBILAIR		
Behoud van de bestaande historiserende straatlantaarns	Doorlopend	n.v.t.
Vervangen van de moderne verlichtingsarmaturen in de Nieuwe Beggaardenstraat en hoek Nonnenstraat-Conventstraat door historiserende straatlantaarns	X	n.v.t.
Aanpassen van de verlichtingsarmaturen in de historiserende straatlantaarns in functie van slimme LED-verlichting, met behoud van de huidige kenmerkende warme lichtkleur	X	n.v.t.
Uniformeren van het straatmeubilair afgestemd op het begijnhof, zich onderscheidend van het straatmeubilair elders in de binnenstad (zitbanken,...)	X	n.v.t.
Verwijderen van storende elektriciteitskasten en voetpadkasten, of herleiden tot een kleinschaliger, soberder en uniformer geheel (formaat, kleur,...) in overleg met de nutsmaatschappijen	In fasen	n.v.t.
Nastreven van visuele soberheid voor alle nutsleidingen en nutsvoorzieningen in het begijnhof (bv bekabeling op de gevels zo veel mogelijk vermijden, verwijderen, verplaatsen ondergronds,...) in overleg met de nutsmaatschappijen	Doorlopend	n.v.t.
Nastreven van visuele soberheid voor verkeersborden en wegmarkeringen,... te beperken tot het strikt noodzakelijke	Doorlopend	n.v.t.
GROENAAANLEG		
Vergroenen van enkele straten door het implementeren van groenvakken en/of straattuinen in de kasseiverharding	In fasen	n.v.t.
Ontwikkelen van een plantensamenstelling afgestemd op de erfgoedcontext, door toevoeging van een historische component (bv stinsenplanten, kruidenboek Dodoens,...)	Doorlopend	n.v.t.

6.5 Landschappelijk erfgoed

- o *Hoofddoelstelling 1: behoud van de erfgoedwaarden*
- o *Hoofddoelstelling 2: verbetering of herstel van de erfgoedwaarden*
- o *Nevendoeelstelling 6: het kenbaar maken van de aanwezige landschappelijke erfgoedelementen*

LANDSCHAPPELIJK ERFGOED	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOEGELATEN
VLIETEN			
Vrijwaren van de trace's van de vlieten Heergracht en Vuilgracht van bijkomende bebouwing. Waar mogelijk het slopen van (niet historische) bebouwing op de tracés van de vlieten		Doorlopend	n.v.t.
Het opnieuw open leggen van bepaalde delen van de Heergracht en de Vuilgracht, of deze kenbaar maken in het openbaar domein, bv door aanduiding in de bestrating, het aanbrengen van een waterelement,...		Volgens mogelijkheden	
BLEEKWEIDE			
Behoud van de Bleekweide als groene ruimte		Doorlopend	n.v.t.
Onderzoek naar de mogelijkheden om de Centjesmuur te vervolledigen, al dan niet door een alternatieve structuur, bv door middel van groen, en indien mogelijk ook uitvoeren	X		
Onderzoek naar de mogelijkheden tot het (semi) openbaar stellen van de Bleekweide, en indien mogelijk ook uitvoeren	X		

6.6 Ontsluiting en promotie

- o *Nevendoeelstelling 7: het creëren van een breed draagvlak en ontsluiting van de site*

ONTSLUITING EN PROMOTIE	EENMALIG	TERUGKEREND	VRIJSTELLING TOEGELATEN
ALGEMEEN			
Kenbaar maken van de voormalige begijnhofpoorten, bv door aanduiding in het wegdek, voorzien van plaquettes in de bestrating,...	X		n.v.t.
Voorzien van informatieborden, bv bij contextbepalende gebouwen, ter verduidelijking van de stedenbouwkundige en landschappelijke structuur,...		In fasen	n.v.t.

Voorzien van kunst in de openbare ruimte, verwijzend naar de historiek van het begijnhof	In fasen	n.v.t.
Zoeken naar samenwerkingsverbanden met private partners (semipublieke functies binnen het begijnhof)	Doorlopend	n.v.t.

6.7 Beheersmaatregelen UNESCO

Voor het identificeren van specifieke beheersmaatregelen gaat UNESCO uit van het identificeren van mogelijke bedreigingen. Zo kunnen mogelijke maatregelen ondernomen worden om deze te vermijden. UNESCO identificeert 14 hoofdbedreigingen, in het geval van het Groot Begijnhof te Mechelen zijn er 6 te onderscheiden.

Een eerste is de bouwdruk, de toename in bebouwing. Zoals op te maken is uit het verschil tussen het primitief kadaster uit 1824 en het huidige (2022) is er al veel bijgebouwd. Momenteel zijn er nog zeer weinig open ruimtes binnen het begijnhof, deze dienen dan ook te allen tijde behouden te blijven. Hierbij denken we onder andere aan de Bleekweide.

Als tweede factor is er de aanleg van transportinfrastructuur, zoals wegen en spoorlijnen, die storend zouden zijn en dus een bedreigende factor vormen. Ontsluiting dient dan ook te gebeuren via wegen, parkeerplaatsen en openbaar vervoer in de omliggende buurt.

Gelijknamig is er de bedreiging van de aanleg van openbare nutsvoorzieningen zoals riolering, waterleidingen, ontsierende bekabeling op gevels en dergelijke meer. Gezien de bestrating niet meer nieuw is, zijn wijzigingen aan het huidig leiding- en rioleringsstelsel in de openbare ruimte in mindere mate een probleem. Dit kan echter wel nog steeds botsen met de archeologische waarde van de site. De aanleg en/of wijziging van dergelijke faciliteiten dienen dan ook goed afgewogen te worden.

De 4de bedreigingsfactor en de belangrijkste is de plaatselijke context rekening houdend met regenval, vervuiling, zuurtegraad, vochtigheid. Deze factor is van belang omwille van de grote invloed die deze heeft op het behoud en onderhoud van natuurlijke materialen zoals hout en steen. Deze is echter niet te veranderen en om deze reden is goed onderhoud en monitoring van cruciaal belang.

Ten slotte zijn er nog 2 bedreigingsfactoren, namelijk de overige menselijke activiteiten die variëren van oorlog tot vandalisme, en ecologische/geologische rampen zoals brand. Beide kunnen aangepakt worden door bewustmaking. Enerzijds het bewustmaken van het belang van het onroerend erfgoed gaat vandalisme uit de weg. Anderzijds kan bewustmaking van de gevaren van slecht onderhoud of gebrekkige branddetectiesystemen mensen bewust maken van brandgevaar.

In functie van een goed beheer is het aangewezen om de hierboven opgesomde risicofactoren te minimaliseren. De belangrijkste tools hiervoor zijn enerzijds een goede monitoring van de fysieke toestand en het onderhoud van het bouwkundig erfgoed en anderzijds door het sensibiliseren en verstrekken van voldoende informatie aan de betrokken personen. In het geval van het Groot Begijnhof spreken we zowel over bewoners en bezoekers, als stad Mechelen.

HOOFDSTK 7 - VOORSTEL VAN OPVOLGING EN EVALUATIE

7 OPVOLGING EN EVALUATIE

Het beheersplan heeft als functie een visie en doelstellingen naar voor te schuiven voor het beschermde stadsgezicht, deze werden in hoofdstuk 5 besproken en kregen een concrete invulling in de beheersmaatregelen van hoofdstuk 6. Om nu de effectieve goede uitvoering hiervan te verzekeren is een concrete opvolgingsmethodiek aangewezen. Bijkomend is het beheersplan ook een dynamisch document dat periodiek geëvalueerd dient te worden. Hiernavolgend wordt dus een voorstel neergeschreven voor de opvolging van de uitvoering van de beheersmaatregelen, en de evaluatie van de visie, doelstellingen en maatregelen.

Concreet gaat volgend hoofdstuk in op het beschikbare instrumentarium (vergunningen, financiële ondersteuning), de methode voor het opvolgen van de vooropgestelde doelen, en ten slotte de wijze waarop het beheersplan tussentijds geëvalueerd zal worden.

7.1 Vergunningen

Voor heel wat werken in het beschermde stadsgezicht Groot Begijnhof en aan een beschermd monument heb je een goedkeuring nodig van de bevoegde overheid.

Afhankelijk van de beschermingsstatus van het pand en de aard van de werken is de bevoegde overheid de stad Mechelen of het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Zowel de beleidsdomeinen Ruimtelijke Ordening als Onroerend Erfgoed zijn van toepassing.

Naast de Vlaamse regelgeving is er de stedenbouwkundige verordening van de stad Mechelen die aanvullende bepalingen heeft voor de historisch waardevolle gebouwen op haar grondgebied.

Hieronder een beknopt overzicht van de verschillende procedures (instrumentarium), de bevoegde instanties, en de toepasselijke regelgeving van beide beleidsdomeinen.

RUIMTELIJKE ORDENING

- > Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening (VCRO) + uitvoeringsbesluiten (melding, vrijstelling,...)
- > Stedenbouwkundige verordening Mechelen | Hoofdstuk Historisch waardevolle gebouwen

bevoegde overheid	behandelende dienst	instrumentarium	indienen bij
Stad Mechelen	Bouwdienst Omgeving	omgevingsvergunning *	omgevingsloket
		melding	omgevingsloket
		vrijstelling *	

ONROEREND ERFGOED

> Onroerend Erfgoeddecreet + Onroerend Erfgoedbesluit

bevoegde overheid	behandelende dienst	instrumentarium	indienen bij
Agentschap Onroerend Erfgoed	erfgoedconsulent	toelating *	E-loket agentschap Onroerend Erfgoed
		erfgoedpremie	
Stad Mechelen	afdeling Projecten & Monumenten	melding werkzaamheden in beschermd stads- of dorpsgezicht *	email aan afdeling Projecten & Monumenten

Voor heel wat werken aan voorgevels, zijgevels, achtergevels en daken, en voor handelingen met stabiliteitswerken in het interieur, is een *omgevingsvergunning* of een *omgevingsmelding* nodig.

Voor beschermde monumenten geldt een *toelatingsplicht* voor de meeste werken aan het volledige exterieur en interieur.

* Voor werken waarvoor een *omgevingsvergunning* én een *toelating* nodig zijn, worden beide geïntegreerd in de omgevingsvergunning.

* Voor werken die *vrijgesteld van omgevingsvergunning* zijn maar zichtbaar vanaf het openbaar domein, is een *melding werkzaamheden in beschermd stads- of dorpsgezicht* van toepassing.

De stad oordeelt dan of voor de werken een toelating van Onroerend Erfgoed vereist is of niet.

Bij geplande werken is het dus van belang om zich goed te informeren naar de te volgen procedure en de randvoorwaarden. Veel informatie is reeds te vinden op de websites van de stad Mechelen²³ en het agentschap Onroerend Erfgoed²⁴. De behandelende diensten helpen u indien gewenst met voorafgaand advies.

7.2 Financiële ondersteuning

Voor de aankoop, restauratie en onderhoud aan erfgoed zijn er diverse ondersteuningsmogelijkheden, een volledig overzicht is terug te vinden op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed.²⁵ Anno 2023 is de meest gebruikte ondersteuning de standaard erfgoedpremie voor beheers- of herstellingswerken met een maximum betoelaagbaar bedrag van € 250.000 excl. BTW. De erfgoedpremie kan enkel toegekend worden voor werkzaamheden ten goede van het erfgoed en de erfgoedwaarde. Het premiepercentage

²³ <https://www.mechelen.be/omgevingsvergunning-vragen>

²⁴ <https://www.onroerenderfgoed.be/ik-wil-werken-uitvoeren-aan-erfgoed>

²⁵ <https://www.onroerenderfgoed.be/ik-wil-financiele-ondersteuning-krijgen>

bedraagt 40% van de betoelaagbare werken²⁶, eventueel aangevuld met 10% wanneer aangetoond kan worden dat het onroerend goed reeds 6 jaar goed onderhouden wordt. Om in aanmerking te komen voor het bijkomend premiepercentage van 10% wordt gevraagd om een onderhoudslogboek voor te leggen (zie 7.3).

De hierboven genoemde ondersteuningsmogelijkheden kunnen in de doorlooptijd van het beheersplan (24 jaar) wijzigen, de meest actuele informatie is terug te vinden op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed.

7.3 Opvolging van de doelstellingen

De doelstellingen opgesomd in hoofdstuk 5 en de hierbij aansluitende lijst van werkzaamheden in hoofdstuk 6 vormen de leidraad voor de eigenaars en de gebruikers om op correcte wijze om te gaan met het erfgoed. Het opvolgen van deze zaken is van groot belang en valt op te splitsen in het opvolgen van de werkzaamheden aan het erfgoed enerzijds en het opvolgen van de doelstellingen op een overkoepelende wijze anderzijds. Het eerste element wordt uitgevoerd door het bijhouden van een database van werkzaamheden door stad Mechelen, en door het bijhouden van een onderhoudslogboek van hun pand door eigenaars. Het tweede element vertrekt vanuit periodieke controle en evaluatie. Deze worden hiernavolgend besproken.

7.3.1 Opvolgen van de werkzaamheden

Belangrijk bij het opvolgen van de beheersdoelstellingen is om een overzicht te behouden van de uitgevoerde werken.

7.3.1.1 Database van vergunningen en erfgoedpremies

Stad Mechelen zal een overzicht bewaren van de omgevingsvergunningen, omgevingsmeldingen, toelatingen, en meldingen werkzaamheden in beschermd dorps- of stadsgezicht (zie 7.1) en van de toegekende erfgoedpremies (zie 7.2). Op deze manier is een globaal overzicht van de grote werken binnen het Groot Begijnhof steeds gebundeld en biedt dit een overzicht van de belangrijkste werken.

7.3.1.2 Onderhoudslogboek

Het opvolgen en bijhouden van uitgevoerde werken aan de individuele erfgoedpanden komt toe aan de eigenaar van het desbetreffende pand en kan het best bewerkstelligd worden door het bijhouden van een onderhoudslogboek. Het logboek omvat alle restauraties, onderhoudswerken en inspecties die uitgevoerd werden. Het bijhouden van dergelijk logboek wordt aan de eigenaars aangeraden omdat het van nut kan zijn voor volgende elementen:

- Goed beheer gaat onder meer uit van een goede bewaringstoestand en deze goed op te volgen. Het uitvoeren van regelmatige inspecties en onderhoudswerken kan teloorgang van erfgoedwaarden of toekomstige ingrijpende restauratiewerken uit de weg gaan.
- De aanvraag van de aanvullende erfgoedpremie voor goed onderhoud van 10%. Indien er een premie aangevraagd wordt voor het beschermd erfgoed, dan kan een verhoogd percentage van toepassing zijn in geval van goed beheer hetgeen gestaafd kan worden door het onderhoudslogboek.

²⁶ <https://www.onroenderfgoed.be/richtlijn-betoelaagbaarheid>

Een onderhoudslogboek bevat volgende onderdelen:

- Een toestandrapport van de toestand van het goed zes jaar geleden. Vanaf 2025 is dit verplicht. Tot dan volstaat een toestandrapport van de huidige toestand.
- Een recent toestandrapport van de huidige toestand. Een recent toestandrapport is niet ouder dan 3 jaar.
- Een overzicht van de (preventieve) maatregelen en onderhoudswerken die je de voorbije zes jaar uitgevoerd hebt.
- Een overzicht van de maatregelen en onderhoudswerken bevat steeds een beknopte omschrijving van de werken, de datum van uitvoering, de opdrachtgever (eigenaar of concessiehouder), de uitvoerder (aannemer of stadsdienst), en de kostprijs. Hieronder een voorbeeldweergave.

Aard der werken	Datum uitvoering	Opdrachtgever	Uitvoerder	Kostprijs
bv. restauratie bedaking				
bv. onderhoud schrijnwerk				
bv. reiniging goten				
...				

7.3.2 Overkoepelende opvolging en evaluatie

De regelgeving Onroerend Erfgoed voorziet een zesjaarlijkse rapportage aan het Agentschap Onroerend erfgoed.

7.3.2.1 Controle ter plaatse

Voorafgaand aan de opmaak van de zesjaarlijkse rapportage (zie 7.3.2.2) zal stad Mechelen het agentschap Onroerend Erfgoed uitnodigen voor een plaatsbezoek, met als doel om een goed beeld te vormen van de werken die de voorgaande jaren in het begijnhof werden uitgevoerd.

De database van vergunningen en erfgoedpremies die de stad zal bijhouden (zie 7.3.1.1), vormt de basis voor de rapportage van de uitgevoerde werken.

Van het plaatsbezoek wordt een fotorapportage gemaakt. De bevindingen tijdens het plaatsbezoek vormen de aanzet voor de evaluatie van de beheersdoelstellingen en -maatregelen in het beheersplan.

7.3.2.2 Rapportage

De zesjaarlijkse rapportage zal opgemaakt worden door stad Mechelen waarbij de kwaliteit van de uitgevoerde werken wordt beoordeeld en een aftoetsing van de doelstellingen van het beheersplan zal plaatsvinden ten opzichte van de huidige staat. Hiermee samenhangend wordt ook een inhoudelijke controle van het beheersplan uitgevoerd: voldoet het beheersplan nog aan de vraag of dringen zich aanpassingen op?

Het agentschap Onroerend Erfgoed zal op basis van het rapport evalueren of de uitgevoerde werken erfgoedkundig op voldoende wijze uitgevoerd zijn en zal stad Mechelen op de hoogte stellen van de genomen beslissing.

Na het opmaken en voorleggen van het rapport ontstaat de mogelijkheid om af te toetsen of de opgenomen werkzaamheden in tussentijd moeten bijgestuurd worden. Na deze zesjaarlijkse evaluatie wordt immers een duidelijker beeld gecreëerd van enerzijds de effecten die het toepassen van betreffende maatregelen heeft gehad, en anderzijds de effecten die zichtbaar zijn wanneer geen specifieke maatregelen werden genomen.

Uit deze evaluatie kan een resultaat opgemaakt worden waarin het beheerplan en de bijhorende maatregelen eventueel dienen herzien of bijgewerkt te worden.

7.4 Communicatie en bekendmaking

Om een groot effect te bereiken met het beheersplan is het belangrijk dat de stad Mechelen de verantwoordelijkheid neemt om de goedkeuring en de implicaties van het plan duidelijk te communiceren naar de belanghebbenden. Wie heeft welke verantwoordelijkheid op welk moment? Wat mag en wat kan?

Het stadsbestuur zal inzetten op drie communicatiemiddelen:

- Het stadsmagazine
- Het aanschrijven van elke eigenaar bij het in voege treden van het beheersplan en het houden van een infomoment
- Het plaatsen van de desbetreffende informatie op de website. Deze zal langere periode op de website raadpleegbaar blijven.

De afdeling Projecten & Monumenten van Stad Mechelen is voor de belanghebbenden het eerste aanspreekpunt om zich naar te richten bij vragen, opmerkingen en bekommernissen.

7.5 UNESCO

Unesco vraagt elke 6 jaar te rapporteren over hoe een werelderfgoed eraan toe is, dit spoort met de evaluatietermijn van het beheersplan. Ook stellen zij voorop op een reactieve monitoring uit te voeren. Dit wil zeggen dat naast de periodieke rapportage er ook wordt uitgegaan van een rapport van de toestand in het geval van problemen of wijzigingen. Deze tweede speelt op deze manier in op de mogelijke bedreigingen die gesteld worden door bij alle wijzigingen die plaats zouden vinden in de UNESCO-zone te gaan rapporteren en evalueren ten opzichte van de outstanding universal values.

HOOFDSTUK 8 - BIJLAGEN

8 BIJLAGEN

Bijlagen	Niet van toepassing	Bijgevoegd	
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt		X	Hoofdstuk 1
Lijst van geplande werkzaamheden		X	Hoofdstuk 6
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zijn van toelating		X	Hoofdstuk 6
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	X		
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	X		
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed die in aanmerking komen voor een premie met aanduiding op kaart	X		
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	X		
Lijst van cultuurgoederen die in aanmerking komen voor een premie	X		
Lijst van premiegerechtigde werken aan een orgel dat dateert van na WOI	X		
Lijst van handelingen waarvoor CBS niet kan oordelen dat ze van dien aard zijn om wezenlijke eigenschappen van een DG/SG te verstoren.	X		
Bibliografie		X	Hoofdstuk 9
Extra bijlagen			
Typedocument met betrekking tot de pandtypologie in het begijnhof		X	Bijlage 1
Overzichts fiches van de straten (straatfiches)		X	Bijlage 2
Fiches van het bouwkundig erfgoed (pandfiches)		X	Bijlage 3
Aanduiding zichtbare dakvlakken		X	Bijlage 4

8.1 Typedocument

Zie aparte bijlage

8.2 Fiches bouwkundig erfgoed

Zie aparte bijlage

8.3 Fiches van de straten

Zie aparte bijlage

8.4 Aanduiding zichtbare dakvlakken

Zie aparte bijlage

9. BIBLIOGRAFIE

9 BIBLIOGRAFIE

9.1 Archiefbronnen

Archief Agentschap Onroerend Erfgoed, toelatingsaanvragen.

Kadastraal Archief Mechelen, Mechelen, eerste afdeling, mutatieschetsen.

Stadsarchief Mechelen, Bouwdienst Mechelen, bouwaanvragen.

Stadsarchief Mechelen, dienst Monumentenzorg Mechelen.

Stadsarchief Mechelen, Modern Archief 4274: Vergelijkende tafel van de Oostenrijkse huisnummers.

9.2 Literatuur

De Clercq Sandra, *Het Hof van Fontes te Mechelen, bouwhistorische evolutie van een 16de-eeuwse adellijke stadswoning*. Vrije Universiteit Brussel: licentiaatsverhandeling, 2007-2008.

De Greef, Patrick, *Historisch Onderzoek Groot Begijnhof Mechelen*, redactie van Maarten Van den Mooter, afdeling Monumenten, stad Mechelen.

Reydams, Ad., Mechelen. De namen en de korte geschiedenis der huizen, circa 1896, herdrukt (1980) Mechelen.

van Caster, W., *NAMEN DER STRATEN van Mechelen en korte beschrijving hunner vorige of nog bestaande oude gebouwen*, eerste uitgave 1901, Mechelen.

Kocken, Marcel, *Gids voor oud Mechelen*, 1981, Antwerpen.

Berlemont, Frans, *'Water in de straten van Mechelen' historische tochten op de Dijle en de vlietjes, I*, 1980, Mechelen.

Berlemont, Frans, *'Water in de straten van Mechelen' historische tochten op de Dijle en de vlietjes, II*, 1980, Mechelen.

Wouters, Annelies, *Pandfiches Groot-Begijnhof Mechelen*, ongepubliceerd onderzoek n.a.v. het opstellen van een beheersplan voor het Groot Begijnhof van Mechelen, 2010-2012.

Historisch onderzoek Maarten Van den Mooter.

9.3 Internetbronnen

Agentschap Onroerend Erfgoed, inventaris Aanduidingsobjecten, *Groot Begijnhof Mechelen en toebehorend erfgoed*, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/zoeken>.

Geopunt Vlaanderen, <https://www.geopunt.be>.

Stadsarchief Mechelen, Regionale Beeldbank, www.regionalebeeldbank.be.

Verzameling Berlemont,

<https://www.archieven.nl/mi/700/?mivast=700&mizig=210&miadt=700&miaet=1&micode=0015&minr=824391&miview=inv2&milang=nl>

UNESCO werelderfgoed, Flemisch Beguinages, <https://whc.unesco.org/en/list/855/>.

UNESCO werelderfgoed, The Criteria for selection, <https://whc.unesco.org/en/criteria/>.